

أَنْبَاءُ الزَّمَنِ
فِي أَخْبَارِ الْيَمَنِ
مِنْ سَنَةِ ٢٨٠ إِلَى سَنَةِ ٣٢٢ هجرية

صممه ووضع مواشيه وقدم له
محمد عبد الله ماضي

مكتبة الثقافة الدينية

أَنْبَاءُ الزَّمَنِ في أخبار اليمن

من سنة ٢٨٠ إلى سنة ٣٢٢ هجرية

صممه ووضع مواضعه وقدم له
محمد عبد الله ماضي

General Organization of the Alexandria
Library (GOAL)
Bibliotheca Alexandrina

مكتبة الثقافة الدينية

مكتبة الثقافة الدينية

المركز الرئيسي : ٥٢٦ شارع محمد سعيد الطاهر

تليفون ٩٣٦٢٧٧ / ٩٢٢٦٢٠

فهرست الموضوعات الواردة في المتن

٧	الإمام الهادي إلى الحق يحيى بن الحسين وما جرى في عصره
٧	نسب الهادي
٧	وصوله إلى اليمن للمرة الأولى
٧	رجوعه إلى الحجاز
٩	حرب ابن ثور للإباضية
٩	مسير ابن خُثَم إلى الرقاق
١٠	وصول الهادي إلى صَنْعَة
١٠	زحفه بمجموعه إلى بَجْرَان
١١	مماهندته مع أهل الدِّمَّة
١١	ظهور أبي سعيد الجنابي
١٢	موقعة بَرط
١٣	ثورة أهل وَصَّحَة
١٣	تأديب صاحب شَوَّكَنْ
١٤	مناوشات الدِّقَام للهادي
١٥	صلح الهادي مع الدِّقَام
١٦	ثورة أهل أَتَايَة ونعاب الهادي إليها بنفسه
١٦	استئناف الهادي الحرب مع الدِّقَام
١٧	موالاة أبي السَّاهِيَة للهادي
١٩	ثورة بني الحارث بَبْرَان و حرب الهادي لهم
٢٠	ثورة بني خَوْلَان وتأديب الهادي لهم
٢٠	الهادي يجمع الجموع ويزحف بها إلى صنعاء
٢٢	أبو السَّاهِيَة يدير تسليم صنعاء إلى الهادي بغير حرب
٢٣	الهادي يستولى على المخاليف القريبة من صنعاء
٢٤	ثورة آل طَرْيِف بِشَام وَخُثَار
٢٥	خروج صنعاء من يد الهادي والمحطبة للخليفة العبَّاسي

- فتح الهادي لصنماء ثانية وحروبه حوالها ٢٧
- انتشار القرامطة في سواد الكوفة ٣٠
- موقعة طَبُوءَ وجرح الهادي فيها ٣١
- ارتمال الهادي من صنماء ورجوعه إلى صَمَلَة ٣٣
- مكافحة المكتنفي للقرامطة ٣٣
- وقوع الفتنة في بعض جهات صَمَلَة ٣٤
- محاولة الهادي لاستمادة صنماء ٣٥
- أُسِرَ محمد بن الهادي ٣٦
- قتل خَطْم ٣٦
- موت إبراهيم بن زياد صاحب زَيد وولاية ابنه إلى الجيش ٣٧
- بث دعاة عبيد الله المهدي إلى اليمن، على بن الفضل ومنصور بن حسن ٣٨
- الهادي يذهب إلى بلاد الحسكيين بدعوتهم ٤١
- خلاف بين الحارث ضد الهادي ٤٢
- أول انتصارات ابن الفضل الحاسمة ٤٣
- دخول ابن الفضل صنماء ٤٤
- ابن الفضل يفرز تهامة ٤٧
- دخول الهادي صنماء وخروجه منها ثانية ٤٧
- الهادي يوجه ولده محمدا إلى صنماء لمساعدة أهلها ضد القرامطة ٤٨
- انتصار ابن الفضل وتكيله بأهل صنماء ٤٩
- فتك القرامطة بالججاج ٤٩
- ثورة بني الحارث وقتلهم عامل الهادي ٥٠
- غزو ابن الفضل زَيد ٥١
- ظهور دعاة السيدي في المغرب ٥٢
- موت الهادي ٥٣
- محمد المرتضى ومدة حكمه ٥٣
- خلع ابن الفضل لطاعة عبيد الله المهدي ٥٤
- حرب ابن الفضل لزميله منصور بن حسن ٥٤
- صلح ابن الفضل مع أسعد بن أبي سَيف ٥٤

- ٥٥ قُتِلَ ابْنُ الْفَضْلِ بِمَدَنَةِ غَزَوَاتِ
 ٥٥ ظُهُورُ مَذْهَبِ الشَّافِعِيِّ فِي الْيَمَنِ
 ٥٦ النَّاصِرُ إِلَى دِينِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ الْهَادِي وَعَصْرُهُ
 ٥٦ قُدُومُ النَّاصِرِ مِنَ الْحِجَازِ إِلَى الْيَمَنِ وَمُبَاجَاةُهُ
 ٥٦ أَوَّلُ حُرُوبِ النَّاصِرِ
 ٥٨ صَاحِبُ زَيْدٍ يَغْزُو الْمَذْهَبَ
 ٥٨ قَتَلَ أَبِي سَمِيدٍ الْجَنَابِي
 ٥٩ مَوْتَ مَلَاظِمِ صَاحِبِ زَيْدٍ
 ٥٩ دُعَايَةُ الْقَرَامِطَةِ فِي بِلَادِ عَدَنَ وَالْأَهْوَاجِ
 ٦٢ مَوْتَ عَلِيِّ بْنِ الْفَضْلِ
 ٦٢ أَسْمَدُ بْنُ أَبِي يَمْفَرٍ يَمْتَنِعُ الْمَذْهَبَ عَنْوَةً
 ٦٣ انْتِهَاءُ دَوْلَةِ الْقَرَامِطَةِ بِمَخْلَافِ جَعْفَرٍ
 ٦٤ وَهْمَةُ تَقَاتُشَ، وَانْتِصَارُ النَّاصِرِ الْحَاسِمِ عَلَى الْقَرَامِطَةِ
 ٦٥ مَوْتَ الْمُرْتَفَعِيِّ مُحَمَّدُ بْنُ الْهَادِي
 ٦٦ اسْتِيلَاءُ النَّاصِرِ عَلَى عَدَنَ وَجِهَاتِهَا
 ٦٦ إِيقَاعُ أَبِي طَاهِرِ الْقَرْمَطِيِّ بِرُكْبِ الْعِرَاقِ
 ٦٧ ضَعْفُ عَزِيمَةِ الْخَلِيفَةِ الْمُتَّقِدِرِ وَتُدْبِيرُ وَالِدَتِهِ لِلْأُمُورِ
 ٦٨ غَزْوُ أَبِي طَاهِرِ الْقَرْمَطِيِّ مَكَّةَ، وَحَمْلُهُ الْحِجَرَ الْأَسْوَدَ إِلَى هَبْجَرٍ
 ٧٠ قَتْلُ الْمُتَّقِدِرِ
 ٧٠ ظُهُورُ دَوْلَةِ بَنِي بَوَيْحٍ
 ٧٠ مَوْتَ عُبَيْدِ اللَّهِ الْهَادِي
 ٧١ مَوْتَ النَّاصِرِ

الإمام الهادى إلى الحق يحيى بن الحسين وما جرى فى عصره من الحوادث

(26b) ودخلت سنة ٢٨٠

فبها^٣ خرج (إلى) اليمن الامام الهادى إلى الحق المين يحيى^٤ بن الحسين
ابن القاسم^٥ بن إبراهيم بن إسماعيل بن إبراهيم بن الحسين بن الحسين بن علي
ابن أبي طالب، صلوات الله عليهم أجمعين.

نسب كان عليه من شمس الضحى .. نوراً ومن فلق الصباح غموداً

وهى الخرجة الأولى^٦، فوصل إلى الشرفة^٧ من بلادهم، وأقرض^٨ له التماس
بالطاعة، إذ كانت خروجه باستدعائهم؛ فلبث مدة يسيرة حتى ظهر له منهم
الخلافة^٩ لأوامره الموافقة لأموال الشريعة المطهرة، فانقلب راجعاً إلى الحجاز^{١٠}.

وصوله إلى
اليمن للمرة
الأولى
رجوعه إلى
الحجاز

^١ معنى: جلوا طاعته فرسنا على أنفسهم.

^٢ Vgl. *al-Ifada*, Fol. 41a.

^٣ Er ist im Jahre 245 H./859 in Medina geboren, also ein Jahr vor dem Tode seines berühmten Großvaters al-Qāsim, der im Jahre 248 H./860 auf dem Berge ar-Rass — nicht weit von Medina — starb. Dieser soll prophezeit haben, sein Enkel Jahjā werde Herrscher von Jemen werden (Šāhib al-Jaman); vgl. *al-Ifada*, Fol. 37a. Über Hādī's Mutter Ummu 'l-Ḥasan bintu 'l-Ḥasan b. Muḥammad b. Sulaimān b. Dāūd b. al-Ḥasan b. al-Ḥasan b. 'Alī b. Abī Ṭālib ibid.

^٤ Vgl. STROTHMANN, *Die Literatur der Zaiditen*, Islam, Bd. II.

^٥ Die zweite Reise nach Jemen fand statt im Jahre 284 H./897. Vgl. 8. 10 des Textes.

^٦ Ein großes Tal, das den Banū 'Adā b. Usāma gehörte. Vgl. Hamdāni 91, 22.

^٧ *al-Ifada*, Fol. 44b, begründet die Rückkehr al-Hādī's nach dem Ḥiğāz folgendemmaßen: Ein Fürst, Nachkomme der jemenitischen Könige, habe Wein getrunken. Al-Hādī habe dies erfahren und befohlen, den Sünder zur Bestrafung vor ihn zu bringen. Dieser habe sich geweigert, worauf al-Hādī sich veranlaßt sah, diese ungehorsamen Leute zu verlassen.

^٨ Wahrscheinlich wieder nach ar-Rass, von wo aus er sich nach Jemen begeben hatte und wo seine Familie wohnte.

ووقع في اليمن بعد خروجه عنها ما يطول ذكره من الفتن والقحط⁹⁾ فعاود أهل اليمن المراسلة¹⁰⁾ إلى الهادي «عم» وتضرعوا إليه فرجع إليها في التاريخ الآتي¹⁰⁾ ذكره إن شاء الله تعالى؛ وفي مختصر الأسباب للشيخ أحمد¹¹⁾ بن محمد أن سبب¹²⁾ خروج الهادي «عم» أن بنى فطيمة¹³⁾ من خولان¹⁴⁾ صعدة¹⁵⁾ خرجوا إلى الهادي إلى الرّيس¹⁶⁾ من أرض الحجاز لاستدعائه للخروج وملكوهم أرضهم. انتهى.

⁹⁾ Vgl. *al-Ifāda*, Fol. 44a.

¹⁰⁾ Einige von ihnen gingen nach Medina und beten seinen Vater und seine Oheime, für sie Fürbitte bei al-Hādī einzulegen. Nachdem die Jemeniten ihn ihres Gehorsams versichert hatten, verzieh er ihnen und kehrte wieder nach Jemen zurück. Vgl. *al-Ifāda*, Fol. 44b—45a. Eine andere Tradition besagt, sie hätten sich schriftlich an seinen Vater und seine Oheime gewandt (*al-Ifāda*, Fol. 44a). Es ist anzunehmen, daß sie beides getan haben, d. h. nach Medina geschrieben und auch dorthin reisten.

¹¹⁾ Vgl. S. 10 des Textes.

¹²⁾ Wahrscheinlich Ahmad b. Muhammad al-Šarāfi, den unser Verfasser Fol. 24b zitiert; vgl. BROCKELMANN, I, 266. Auch Ḥāḡḡī Ḥalifa, II, 47.

¹³⁾ *Al-Ifāda*, Fol. 40b—41a gibt es anders an: Abu 'l-'Atāhija al-Hamdānī, ein jemenitischer König, habe al-Hādī geschrieben und ihn gebeten, nach Jemen zu kommen, um die Huldigung entgegenzunehmen. Unser Buch bringt an anderer Stelle, S. 17 ff. des Textes, eine andere Version dieser Geschichte von Abu 'l-'Atāhija. Ibn ad-Daiba' begründet al-Hādī's Reise nach Jemen folgendermaßen: als die Qarmāṭen in Jemen auftraten, zu der Zeit, als As'ad b. Ja'fur über San'a' herrschte, seien einige Jemeniten im Jahre 284 H./897 nach ar-Raas gegangen und hätten al-Hādī abgeholt. Dieser habe dann über das Gebiet zwischen San'a' und Sa'da geherrscht und sich in Sa'da aufgehalten; darauf habe ihn Abu 'l-'Atāhija gebeten, nach San'a' zu kommen, um ihm die Herrschaft über diese Stadt zu übergoben. Dieser Aufforderung habe al-Hādī Folge geleistet. Vgl. Ibn ad-Daiba', Fol. 11b. Diese Angaben des Ibn ad-Daiba' stimmen im allgemeinen mit denen unseres Verfassers überein.

¹⁴⁾ Vgl. S. 28, Einführung.

¹⁵⁾ Dieser Stamm Ḥawlān wurde nach Ḥawlān b. 'Amr b. al-Ḥaf b. Qud'a h. Mālik b. Murra b. Zaid b. Mālik b. Ḥimjar b. Saba' bedauert. Dieser berühmte Stamm wohnte hauptsächlich in Sa'da und seiner Umgebung, in Dörfern und Tälern. Einige Zweige dieses Stammes wohnten auch in der Nähe von Zabid, im Dorfe al-Qaḥma, im Tale al-Ḥuṣaib und al-Kadrā' und anderen Stätten. Vgl. Jāqūt II, 499 und Hamdānī, S. 54, 1—5; 55, 9, 20; 66, 26; 67, 7—13; 113, 13, 26; 114, 9—20.

¹⁶⁾ Sa'la, eine der größten Städte des Gebirgslandes von Jemen auf der Nordseite, 60 Parasangen nördlich von San'a' und 16 Parasangen von Ḥawlān. Ed. GLANER (*Poternaus Mitteilungen*, Bd. 32, 1886, Heft II, S. 48) gibt die Entfernung zwischen San'a' und Sa'la mit 38 Stunden Marsch an, was nach

وفي هذه السنة سار أحمد¹⁷⁾ بن نور¹⁸⁾ من البحر¹⁹⁾ إلى عمان فاستقبحها وأوقع بطائفة من الإباضية²⁰⁾ وقد كان (278) لقيه²¹⁾ مقدمهم، وهو الصلت²²⁾ بن مالك في مائتي ألف، فانصر عليهم أحمد بن نور وقتل منهم مقتلة كبيرة وحمل رؤسهم²³⁾ إلى بغداد.

مسير ابن خاتم
إلى العراق

ودخلت سنة ٢٨٢

فيها سار علي²⁴⁾ بن حسين بن خاتم²⁵⁾ إلى العراق فدخل الديار²⁶⁾ إلى صنعاء.

- ¹⁷⁾ نور. ¹⁸⁾ قاه. B
¹⁹⁾ الصب. B ²⁰⁾ رؤسهم. B

den Angaben der heutigen Jemeniten unwahrscheinlich ist. Der volkreiche Ort war ein berühmter Handelsplatz und bekannt durch seine vorzüglichen Lansen und durch seine Lohgerbereien, welche vorzügliches Leder und gute Schuhe lieferten. Sa'da war und ist immer noch durch seine befestigte Lage das Bollwerk der Zeiditen Jemens. Vgl. Hamdānī, 45, 1—14; 67, 1, 5; 113, 23—26; 197, 21; Jāqūt, III, 888—89.

²⁰⁾ Ar-Rass, ein schwarzer Berg bei Du 'l-Hulaifa, ungefähr 6 Meilen von Medina entfernt. Vgl. al-Wāsiṭ S. 19 und Hamdānī S. 218, 24.

²¹⁾ At-Ṭabarī Serie III, 2188 und Ibn al-Aṣṣir VII, 322 nennen ihn Muḥammad b. Taur. Mas'ūdī, von dem wahrscheinlich unser Verfasser an dieser Stelle abgeschrieben hat, nennt ihn in *Murūf ad-Dahab* VIII, 143 Ahmad.

²²⁾ Eine Sekte der Hārīgīten. Sie zerfällt wiederum in vier Gruppen. Vgl. al-Aṣ'arī. *Maqālāt al-Islāmiyyīn* (Die dogmatischen Lehren der Anhänger des Islam), Bd. I, S. 102ff. und E. I. (unter Iḥādīya).

²³⁾ Er wurde von dem Kalifen al-Mu'tamid als Statthalter nach Ṣan'a' geschickt. Nachdem al-Mu'taqid ihn im Jahre 277 H. weiter mit der Verwaltung dieses Postens betraut hatte, ging Ibn Huṭṭum an dem im Text angegebenen Datum nach dem Irāq zurück. Im Jahre 290 H. kam er wieder nach Jemen, wo ihn aber Ibrāhīm b. Hālef und 'Abd Allāh b. Harrāḡ gefangen nahmen. Nachdem er von seinen Anhängern befreit worden war, fiel er im Kampfe gegen As'ad b. Ja'fur und dessen Vetter 'Uṭmān. Vgl. Ibn ad-Daiba', fol. 11b—12a, *Anba'*, Fol. 26b und S. 36 des Textes.

²⁴⁾ Er war einer der Statthalter des Ibrāhīm b. Muḥammad b. Ja'fur al-Hiwallī in Ṣan'a'. Ibn ad-Daiba' nennt ihn Muḥammad ad-D. 'am. Naṣwān vokalisiert ad-Di'ām. VAN ARKENDONK dagegen nach Ṭāḡ al-'Arūs ad-Du'ām. Bei Ibn ad-Daiba' aber ist der Name unvokalisiert. Vgl. *Anba'*, Fol. 26; Ibn ad-Daiba', Fol. 11b; Naṣwān, S. 20; VAN ARKENDONK, S. 106 (9). In unserer Arbeit werden wir (nach al-Qāṣi al-Muḥīf) als Personennamen ad-Di'ām, als Stammnamen aber ad-Du'ām vokalisieren.

ثم لم يلبث أن خرج منها فملكها أسعد^{٢١} بن أبي يعفر. وفي أيامه ظهرت
القرامطة^{٢٢} باليمن والحجاز والمغرب، ونقضت^{٢٣} دولة بني العباس، ونفرت
مذاهب الإسلام، وحصل الاختلاف في الأحكام.

ودخلت سنة ٢٨٤

في سفر منها وصل الهادي «عم» إلى صنعاء، وهي الخرجة الثانية، لحسم مادة وصول الهادي
الفتنة فهابن أهل خولان صنعاء، وأمر بتفريق ربع زكاة الطعام في الفقراء والأيتام، إلى صنعاء
ولبت صنعاء أياماً؛ ثم نهض إلى اليمن وحرّض الناس على الجهاد في سبيل الله؛ وفي زحفه بمجموعه
شهر جمادى^{٢٤} الآخرة من السنة المذكورة سار الهادي «عم» إلى نجران بمجموع كثيره إلى نجران
من خولان وغيرهم فلقبه^{٢٥} أهل وادع^{٢٦} وشاكر^{٢٧} ويام^{٢٨} والأخلاف مستبشرين

^{٢١}) جاد الآخر ^{٢٢}) B قام.

^{٢٣}) As'ad b. Abi Ja'fur Jbrāhīm b. Muḥammad b. Ja'fur b. 'Abd ar-Rah-
mān al-Hiwālī. Er war in der Regierungszeit Mu'tadid's und Muktafi's Stadt-
halter von Ṣan'a'. Im Jahre 290 H., als er Hufsturm tötete, wurde er ganz un-
abhängig von den Abbassiden, bis die Qarmāṭen im Jahre 293 H. in Ṣan'a'
einzogen und er al-Hādi bat, nach Ṣan'a' zu kommen und ihm Hilfe zu leisten,
obwohl er vorher gegen al-Hādi gekämpft hatte. Vgl. S. 25, 35; Ibn ad-Deiba',
Fol. 11b.

^{٢٤}) Er meint die Ismā'īliyya in Jemen und die Fātimīyya im Magrib; zu
den Qarmāṭen vgl. vorläufig E. I. Ebenso wie die Fātimiden würden sich die
jemenitischen Ismā'īliten den Namen Qarmāṭen verbitten.

^{٢٥}) Vgl. Einführung, S. 9ff.

^{٢٦}) Wādi'a, Gebiet im Norden von Jemen, nicht weit von Sa'da. Vgl.
Hamdāni, S. 113, 10; 115, 3, 4, 25 u. a. m.

^{٢٧}) Šakir ist ein berühmter südarabischer hamdānischer Stamm, wohnt
nördlich von Jemen zwischen Wādi 'l-Manbağ, welches in al-Gauf mündet,
und Wādi Nağrān. Dieser Stamm hat viele Zweige wie die Duḥma, die be-
sonders geschätzt waren und sich durch verschiedene gute Eigenschaften aus-
zeichneten, die Wā'ila und die Amīr. Hamdāni, S. 82, 10—20; 112, 8—13;
194, 25 u. a. m.

^{٢٨}) Jām war ein hamdānischer Stamm im nördlichen Jemen. Der Mittel-
punkt seines jemenitischen Gebietes war der Berg Isbīl. Sein Gebiet in Nağrān
stellte die Hälfte des hamdānischen Besitzes in Nağrān dar; dieses Gebiet liegt
am unteren Wege nach Ḥaḍramaut. Hamdāni, S. 92, 18; 115, 9; 188, 25 u. a. m.

Dieser Stamm war besonders ausgezeichnet durch seine Tapferkeit. Ein
Beispiel für diese Eigenschaft ist folgende Mitteilung bei Naṣwān, S. 107:
Es lebte in diesem Stamm ein Feigling namens Anjab. Zur Verhinderung

بقدومه وبأيوم، والباعث لهم على ذلك ما جرى بينهم وبين بنى الحارث^{٢٧)} أهل
نجران من الحروب الشديدة والأحوال العديدة، فسار بهم الهادي «عم» إلى نجران،
وتلقاه بنو الحارث فأصلح بينهم وبين أعدائهم، وأخذ عليهم المواثيق الأكيدة
بالاتفاق وترك الشقاق، وبأبىه القوم، وصلحت أمورهم ببركته «عم»، ثم سار إلى
هجر^{٢٨)} فأقام بها حتى سكنت الفتنة وقررت قواعد الصلح، ثم عاد إلى صنعاء.

ورضع عهداً^{٢٩)} لأهل الذمة من نصارى نجران وغيرهم؛ فيما شرده من المسلمين
السبع، وما شرده من الجاهلية فلا عليهم فيه شيء، وقررم على الجزية في نجران
وسبعة وسائر ما استقنته «عم».

ودخلت سنة ٢٨٥

فيها ظهر أبو سعيد^{٣٠)} الجنابي القرمطي في البحرين، وقويت شوكته، وانضم
إليه قوم من بقايا جند الملو^{٣١)} البصري وغيرهم، وقصد بهم البصرة فلم يظفر بها،

feigen Nachwuchs wollten ihn seine Stammesgenossen „sterilisieren“, aber auf alte Weise, indem sie ihn zum Eunuchen machen wollten. Dann aber erschien es ihnen doch als eine zu große Schande, einen Verschnittenen unter sich zu haben, und so beschlossen sie zuletzt, ihn gemeinsam zu töten.

^{٢٧)} Die Banu 'l-Hārīt sind ein Stamm der Aūd. Sie wohnten in 'Umān, Nağrān und in anderen Gebieten. Die Banu 'l-Hārīt besiedelten das Gebiet im unteren Nağrān und weiter zwischen Nağrān und al-Ğauf. Vgl. Hamdānī, S. 93, 17; 117, 1—15; 136, 3; 169, 7; 211, 1. Die Banu 'l-Hārīt waren nach Nağwān, S. 112, in der Ġāhiliyya Juden.

^{٢٨)} Hağar bedeutet auf Ġimjaritisch „Stadt“; es gibt verschiedene Stätten, die Hağar heißen. Die berühmteste davon ist in Bahrain; aber an dieser Stelle ist Hağar in Nağrān gemeint. Vgl. Hamdānī, S. 86, Z. 4; 200, Z. 5.

^{٢٩)} Arabisch abgedruckt bei VAN ARENDONK, S. 296—302 nach der *Strat al-Hādī*.

^{٣٠)} Aḡ-Tabarī zählt den Anfang des Aufstandes des Abū Sa'īd unter den Ereignissen des Jahres 286 H. auf, ebenso al-Mas'ūdī und Ibn al-Ağfir. Vgl. Aḡ-Tabarī, *Serie III*, S. 2188; al-Mas'ūdī, VII, 191; Ibn al-Ağfir, VII, 340.

Nach Ibn al-Ağfir war dieser Abū Sa'īd Kaufmann, bevor er in die ġarmatistische Bewegung eintrat. An dieser Stelle erzählt uns Ibn al-Ağfir auch von den Anfängen der ġarmatischen Bewegung in Bahrain und von ihrem Begründer Ġahja b. al-Mahdi.

^{٣١)} (gemeint ist 'Alī b. Muḡammal (Šāliḡ az-Zinğ). Sein erstes Auftreten

ظهور أبي
سعيد الجنابي

وفي صفر من هذه السنة سار الهادي «عم» إلى بَرط³³⁾ وهو جبل كبير أهل³⁴⁾ موقعة بَرط من همدان³⁵⁾ شَاكِرْ، وكانوا يظنون أن الهادي «عم» لا يقدر على دخول بلادهم لصعوبتها وامتناعها بهم وقلة³⁶⁾ عدد أصحابه، فإنه لم يكن معه يومئذ من الفرسان إلا ثمانية أو ستة وعشرون رجلا، ولما قرب «عم» من بلادهم حالوا بينه وبين الماء، ومنعوا الطريق، فدعاهم «عم» ووعظهم فلم يلتفتوا إلى قوله، ورموه بالنبل فأصابه سهم (27b) وخرج بعض أصحابه فحمل عليهم حملة صادقة، ومنحه الله النصر فقتل منهم ثلاثة نفر وجرح منهم جماعة وأسر آخرين، وانهمز بقيتهم، فتبعهم أصحاب الهادي «عم» فسلموهم ومهّوا بقتلهم، فنهاهم³⁷⁾ الهادي عن قتلهم وقال: ليس لهم قتل³⁸⁾ يرجسون إليها³⁹⁾، ولما رأوا ما نزل بهم طلبوا الأمان من الهادي «عم» فأمنهم فباعوه وسألوه إطلاق الأسارى وإرجاع الأسلاب فأجابهم إلى ذلك تأليفا لهم، وأقام في بَرط ثلاثة أيام ولم يطلب منهم شيئا حتى سمى أصحابه وأكلت خيلهم الشجر فرجع

³³⁾ B. قلت.

³⁴⁾ تسمى في الأصل.

war im Jahre 249 H. in Bahrain. Dann kam er im Jahre 255 H. nach Bagra, wo er lange Zeit den Abbassiden viele Unannehmlichkeiten bereitete, bis er im Safar des Jahres 270 H. im Kampfe gegen al-Muwaffaq fiel. Vgl. at-Tabari, Serie III, 1742—1787 und 2086—2103; Ibn al-Aṣṣir, VII, 139 ff., 163 ff., 238 ff., 279 ff.; al-Mas'ūdi, VIII, 31 ff.; Ibn Ḥaldūn, IV, 18—22.

³⁵⁾ Barut liegt im nördlichen Jemen; dieser Berg ist durch Fruchtbarkeit und gutes Klima ausgezeichnet, sein Plateau ist breit wie eine Stadt. Hamdān zählt ihn auf als eine der Merkwürdigkeiten Jemens. Seine Bewohner besitzen gute Eigenschaften. Vgl. Hamdān, S. 104, Z. 21; 195, Z. 1 und 4 u. a. m.

³⁶⁾ Sie nannten sich Duhma.

³⁷⁾ Hamdān ist ein Stamm mit sehr vielen Unterstämmen. Sein Gebiet dehnt sich hauptsächlich zwischen Ḥan'a und Ḥa'dn von Süden nach Norden und zwischen Tihāma und al-Ḥa'it von Osten nach Westen aus. Als Stammvater gilt Hamdān b. Mālik b. Zaid b. Angala b. Raḥī'a b. al-Hijār b. Mālik b. Zaid b. Kaḥlān. Er wurde von 'Alī b. Abī Ṭālib wegen seiner Tapferkeit und Treue gelobt. Vgl. Nakwīn, S. 110 und Hamdān, S. 109, Z. 16, 17 und 23 u. a. m.

³⁸⁾ Vgl. *Šiḥr al-Haḥi*, Fol. 27, bei VAN ARENDONK, S. 133.

³⁹⁾ Er meint thānit, daß sie keinen Führer haben und deshalb im Kriege besonders behandelt werden dürfen. Vgl. STROTHMANN's *Stamtrecht der Zaiditen*, S. 78.

الى صعدة واستناب عليهم عبد العزيز^{٢٧} بن مروان البحراني قبض من أعشارهم خمسة^{٢٨} آلاف فرق. وفي شهر ربيع من هذه السنة ورد كتاب إلى الهادي «عم» من عامله على وسعة^{٢٩} وهو محمد بن عبد الله^{٣٠} العلوي، يذكر أن أبا الدغيش^{٣١} قد جمع جما كبيرا ومنع من تسليم الواجبات. فبعث الهادي «عم» أخاه عبد الله بن الحسين، لحارهم بعد الإعذار إليهم فأبوا، فكانت الدائرة على أبي الدغيش ودخل جند عبد الله بن الحسين القرية، فنهاهم عن النهب وأمن أهل تلك القرية، وقبض صدقاتهم، ثم أعطى ربعها مساكينهم، ووصل أهل القرية بسدس صدقاتهم عوضاً عما فأت عليهم. ثم إن الهادي «عم» سار^{٣٢} إلى مجران في هذه السنة بساكر موفورة فزل (قرية يقال لها شوكان^{٣٣})، وأمر بقطع نخلاها وعنبها عقوبةً لصاحبها الذي أَرَادَ قطع الطريق، ودعا عليه الهادي فعاجله الله بالنقمة. وفي هذه السنة وصلت كتب من النعمان بن إبراهيم إلى الهادي «عم» يسأله أن يوليهِ الجهة التي هوفيا، فلم يجبه الهادي الى مطلبه، وهو من المتفيلين على ما تحت يده. ثم سار الهادي «عم» إلى خيوان^{٣٤} فتلّقاء قبائل تلك الجهة، ولبت فيها أياما. ثم سار إلى

موفورة فزل
تأديب صاحب
شوكان

^{٢٧} B وشجد. ^{٢٨} الخميس B.

^{٢٧} Er war aus al-Bahrain. *Sira*, Fol. 27 b, gibt an, er sei *min Ahl Nağrān*, aber auf Fol. 31 b steht, daß er aus Bahrain war. Vgl. VAN ARENDONK, S. 133.

^{٢٨} Vgl. Hamdāni, S. 194, Z. 23.

^{٢٩} Wasaḥa ist eines der Haulānischen Dörfer, nicht weit von Sa'da; es hieß in der Ḡāhiliyya Wasaḥa (Schmutz). Muḥammad soll es aber umgenannt haben, nachdem er diese unschöne Bezeichnung vernommen hatte. Vgl. Hamdāni, S. 194, Z. 23—26.

^{٣٠} VAN ARENDONK, S. 132, nennt ihn Muḥ. b. 'Ubaid Allāh.

^{٣١} VAN ARENDONK nennt ihn nach Tāğ al-'Arūs: Abū Duğāiṣ aṣ-Ṣihābi. Vgl. VAN ARENDONK, S. 132.

^{٣٢} Der erste Zug nach Nağrān begann am 2. Ġumādā 284 H. nach der Reise al-Ḥadi's nach Jazira. Vgl. S. 10—11 des Textes.

^{٣٣} In diesem Dorfe Šaukān wohnten die Wādī'a, ein Zweig der Hamdān. Vgl. Hamdāni, S. 169, Z. 3.

^{٣٤} Haiwān, einer der fruchtbarsten Teile des hamdānischen Gebiets, liegt südlich von Sa'da. Es ist benannt nach Haiwān b. Mālik und von den Mu'adījūn, ar-Raḡwānījūn, Banū Nu'aim, Āl Abī 'Isa und Āl Abī Ḥuğr bewohnt. Es

الحَضَنَ^(٤٥) من بلاد وَادِعَة^(٤٦)، ومنها الى أَنَافَتِ^(٤٧)، ووصل إليه أهل بَيْت زُود^(٤٨) شاكين من الدِّعَام واصحابه، وأنهم صاروا يشربون الخمر ويرتكبون الفجور، حتى^(٤٩) أن بعضهم اغتصب جارية عذراء فاقتمها وقتل أباه، وأن الدِّعَام لم ينكر ذلك، فأمر الهادي من ينكر ذلك. ثم رجع إلى خَيَوَان فاستقر فيه حتى بلغه أن الدِّعَام قد خرج في عسكر عظيم يريد البَوْنَ^(٥٠)، فظن الهادي أنها محاذعة من الدِّعَام وأنه سيقتد أَنَافَتِ فبعث إليها عبد العزيز بن مَرَوَان، وتبعه في الأثر الى أَنَافَتِ، ثم خرج منها إلى محل يسمى سَرِيكِيْل^(٥١)، وأراد المسير الى بَيْت زُود، فبلغه أن الدِّعَام يريد طلوع النَّقِيل^(٥٢) فاشتى عزمه عن بَيْت زُود وقصد رأس الثَّقِيل، ولما رأى

مناوشات
الدِّعَام الهادي

^(٤٥) B ركل.

ist die Grenze zwischen Bakl und Hāšid im Gebiete Hamdān'a. Vgl. Hamdāni, S. 66, Z. 18; 67, Z. 9; 82, Z. 18; 85, Z. 3 und 4; 110, Z. 15 und 16; 112, Z. 18, 17; 124, Z. 21; 243, Z. 12—19 u. a. m.

^(٤٦) Al-Haḡan war der Wohnsitz der Wa'ila b. Šakir b. Bakl und ihrer Nachbarn von den Taql; es gehörte also nicht den Wādī'a, wie hier steht, lag aber doch an der Grenze des Gebietes der Wādī'a. Vgl. Hamdāni, S. 169, Z. 4.

^(٤٧) Wādī'a ist der Name eines Stammes und des Gebietes, in dem dieser Stamm wohnte. Er wohnte hauptsächlich im nördlichen Jemen, südlich und nördlich von Ša'da. Ob der Stamm von Asd, Hamdān oder Himjar herkommt, darüber sind die Meinungen geteilt. Vgl. Našwān, S. 114; und Hamdāni, S. 66, 17; 67, 9, 10; 112, 7—17; 115, 3, 4, 26.

^(٤٨) Aṣṣafit (= Tafit) liegt in Hamdānischem Gebiet, 16 Meilen nördlich von Raida, auf dem Wege zwischen Šan'a' und Mekka, der über Maḡd führt. Dieser Ort ist von den Al Ḥi Kubar und Wādī'a bewohnt. Vgl. Hamdāni, S. 66, 8—10; 82, 21; 135, 90; 186, 7.

^(٤٩) Bait Zūd, ein Dorf im Festungsbezirk al-Araḥ, welcher nach Hamdāni als eine von den Merkwürdigkeiten Jemens galt; es ist nicht weit von Šan'a'. Vgl. Hamdāni, S. 190, 18.

^(٥٠) Vgl. VAN ARHENDONK 127—128 (Syrā, f. 31).

^(٥١) Al-Baun, einer der größten Teile des Hamdānischen Gebietes zwischen Šan'a' und Ša'da, umfaßt verschiedene Städte: Raida, Aṣṣār, Ġaib u. a.; vgl. Hamdāni, S. 82, 5; 111, 12—20; 188, 1.

^(٥٢) Šur Bakl: dieser Ort, bewohnt von den Bakl, liegt vor dem Gebiet der Hāšid; vgl. Hamdāni, 112, 17.

^(٥٣) An-Naql, ein Berg. In dieser Gegend gibt es verschiedene Naql: Naql Ḥaid, Naql Jadal, Naql Nahlān, Naql Kuzur u. a. Vgl. Hamdāni, S. 180, 20; 190, 1—2.

(28a) عسكر الدِعام أمر بنشر الرايات فساد الدِعام الى قرية حمدة⁽⁸⁸⁾ إحدى قرى البون، وتقدم الهادي إلى بيت زود وأمر بحفظ الثقل، ثم انتقل إلى محل يسمى نجبان⁽⁸⁹⁾، فصرخ صارخ من أعلى الثقل أن الدِعام قد دخل بيت زود، فسار الهادي «عم» إلى بيت زود فلم يجد الدِعام فيه، وقيل له: إن الدِعام قد طلع قنيل حمدة، فسار الهادي لمحاربه، فوافاه في نجد الصين⁽⁹⁰⁾، وحين رأى الجمع أن أمر الهادي «عم» بالتعبئة للقتال، فجعل خولان وحمدان في المينة، وأهل بيت زود والبون في الميسرة، وبني ربيعة⁽⁹¹⁾ وبني سريم⁽⁹²⁾ في القلب، وعبأ الدِعام أصحابه كذلك؛ ثم نزل الهادي «عم» عن ظهر جواده وتوضأ وصلى قصراً؛ فقيل له: إن هذي عسكر الدِعام قد قربوا؛ فقال: إنهم بعد قليل يطلبون الأمان منا إن شاء الله تعالى، ثم انه أرسل رجلاً من⁽⁹³⁾ أصحاب الدِعام فقال له: امض الى الدِعام قتل له؛ يقول لك الهادي: علام تقتل العرب بيني وبينك؟ ابرز إلى وحدك فإن قتلتي استرحمت حق، وإن قتلتك استراح الناس منك. فرجع صاحب الدِعام إليه فأخبره بمقالة الهادي «عم»، فصكره ذلك إلا أنه أرجع الرسول إلى عند الهادي بكلام فيه لين، وأنه لا يريد الحرب. فأرجع الهادي رسولا إلى الدِعام يعظه⁽⁹⁴⁾ وينهاه عما هو عليه. وما زالت الرسل تختلف بينهما حتى دنت ميمنة الهادي من ميسرة الدِعام، فأمر الهادي أصحابه بالكف عن القتال فكفوا، وتكررت المراسلة بالصلح حتى ثبت، وخرج الدِعام الى الإمام، وحلف له على الطاعة واختلط الفريقان،

صلح الهادي
مع الدِعام

⁽⁸⁸⁾ نجد الظير B.

⁽⁸⁹⁾ لأصحاب B.

⁽⁹⁰⁾ بينه B.

⁽⁹¹⁾ Hamuda, in dem Gebiete al-Baun, gehörte den Šāwīt und Du'l-Lubb, den Banu'd-Du'ān. Vgl. Hamdānī, S. 111, Z. 18.

⁽⁹²⁾ Nihjān, am Wege zwischen Ġurās und Ša'da. Vgl. Hamdānī, S. 123, 7.

⁽⁹³⁾ Nağd ad-Dīn: Ort zwischen al-Ġarīf und Wādī'a. Vgl. Hamdānī, S. 242, 20, 25.

⁽⁹⁴⁾ u. ⁽⁹⁵⁾ Sie stammen beide aus Wādī'a. Vgl. Hamdānī, S. 69, 15.

وعاد الهادي إلى بيت زُود، وانصرف الديعام إلى حمّة. ثم بلغ الهادي «دم» بعد ذلك أن ابناً للديعام يسمى أرحب^(٧) سار إلى أنّاف في جماعة من همدان يقال لهم بنو^(٨) سليّان؛ وكان ولدا الهادي محمد وأحمد في حيّوان، فأراد القوم قسدهما فنهما الله تعالى. وكان الأكثر من أهل أنّاف مدهنين قد عاملوا جماعة من أصحاب الديعام على دخول البلد، فخرج عليهم رجل يسمى أبا عمر^(٩) في طائفة سيرة فقاتلهم بمن معه؛ وتكاثروا عليه فقتلوه ودخلوا القرية. ولما بلغ الديعام فعل أصحابه أنكره في ظاهر الأمر، وسار إلى أنّاف بنفسه فأقام فيها، وخرج الهادي «دم» من موضعه إلى محل يسمى مشوط^(١٠)، وطلب القبائل فاجتمعوا إليه فشاوهم في حرب الديعام فاجتمع رأيهم^(١١) عليه، ونهض الهادي بمن معه إلى أن قرب من أنّاف (28b) ثم أمر أصحابه بالتعبئة، وخرج الديعام بأصحابه. فوقع القتال واستمر إلى عصر ذلك اليوم؛ وأصاب الفريقين^(١٢) جراحات كثيرة وقد كان الديعام أخرج أمّاله من أنّاف خوفا من الهادي «دم». ولما اشتدّ الحرب أمر الديعام بشباب كثيرة فنشرت، وأمر جماعة من أصحابه ينادون في عسكر الهادي: من كان يريد الكسوة فليأت أفضى إليه جماعة فكساهم، واضطرب أصحاب الهادي، واحتدّ عسكر الديعام وكانوا في غاية من الكثرة. فحمل الهادي عليهم بنفسه، وحرّض الناس على الثبات، ولم يزل الحرب إلى الليل، فرجع كل منهم إلى معسكره. ثم هار الهادي إلى محل يعرف بالترّب^(١٣) فأقام فيه ربّما استراحت خيله ورجاله ورجاله من التعب، ثم شدّد الناس

مودة أهل
أطقت ونعاب
الهادي إليها
بنفسه

استئلف الهادي
الحرب مع الديعام

الفرقان B^(٤) . أرواهم B^(٥) . أبو عمرو^(٦) . بن سليان B^(٧) .

^(٧) Nach ihm sollen besonders gut gestichtete Kamele „al-Ḥib al-Arḥa-bijja“ genannt worden sein. Vgl. Hamdāni, S. 201, 13.

^(٨) Es ist 'Abd al-'Aẓīz b. Marwān al-Bahrānī al-Faḡh. Er war vorher auf dem Berge Baraḡ, nach der Eroberung, als 'Amīl im Auftrage von al-Ḥādī tätig. Vgl. S. 13 des Textes und van ARENDONK, S. 133, 138, 141, 161.

^(٩) Vgl. van ARENDONK, S. 141.

^(١٠) Ad-Darb liegt im Gebirgsland im nördlichen Jemen, bewohnt von as-Sākirijjān. Vgl. Hamdāni, S. 60, 13.

وراعدهم إلى يوم معلوم، فاجتمعوا ووصلوا إليه، ووصل ولده محمد بجماعة من خولان. ثم نهض الهادي إلى أنافيت وعبأ أصحابه، وخرج الديعام في مائتي فارس وألفى راجل، ولم يكن مع الهادي إلا ثلاثون فارسا وسبعمائة رجل. قتلا شدة القتال، ولم تعمل الخيل شيئا لصعوبة المحل. وتقدم محمد بن الهادي «عم» بجماعة من أصحابه فهزم أصحاب الديعام إلى قرب أنافيت. وكان الديعام قد أعد كينا، فخرج بعضهم لمقاتلة محمد بن الهادي، وقصد الديعام بخيله ورجله موضع الهادي، فلم يبرح من مكانه، وحملوا عليه مرارا. لحفظه الله تعالى ووقاه شرهم وألفى في قلوبهم الرعب فوَلَّوْا عنه مُدْبِرِينَ، وعلما^(٥) أن ذلك من كَلَايَةِ^(٦) الله له^(٧). ثم سار الهادي «عم» إلى الدُّوْب من بني رَيْبِعة، وخرج الديعام من أنافيت. فخرج جماعة من بني سُرْم^(٨) على قرية أنافيت فاتهبوها؛ ولما بلغ الهادي فعلهم أنكره^(٩) غاية الإنكار وهم بالخروج عن اليمن وقال: لا أستحل القتال مثل هؤلاء، فلم يزل بعض الأعيان يترسّاه ويستعطفه ويبالغ في الاعتذار للفاعلين، فلم يقبل حتى أرجعوا جميع ما أخذوه.

ودخلت سنة ٢٨٦

في المحرم منها كتب أبو العتاهية^(١٠) صاحب صنعاء إلى الهادي «عم» وأمر أصحابه بالمسير إليه فتقاعد بعضهم فوجه أخاه^(١١) في خمسين فارسا إلى الهادي فوافوه في دَرْب بني سُرْم^(١٢) بعد خروجه من دَرْب بني رَيْبِعة. ولما بلغ الديعام مَوَالِدَ

^(٥) وعلما.

^(٦) كَلَايَةِ B ^(٧) — طريم.

^(٨) Er hat immer versucht, seine Gegner durch Verzeihen und Edelmut zu gewinnen, auch seine Soldaten in Disziplin zu halten. Vgl. S. 12.

^(٩) Abu 'l-Atāhija 'Abd Allāh b. Bišr b. Tarif. Er fiel im Kampfe für al-Hādī gegen die Āl Ja'fur und die Āl Tarif vor den Toren von Šan'a im Sawwāl 288. Vgl. VAN ARNDONK, S. 191—196, 310 und S. 29 des vorliegenden Textes.

^(١٠) Er hieß Ġarrāh b. Bišr. Vgl. VAN ARNDONK, S. 147.

مَوَالِدَ أ؛
التامية
ويست له

أبي التهاية للهادي «عم» عظم عليه الأمر وناقش^{٥٤} أبا التهاية على طاعته للهادي، وظهرت على صفحات لسانه أكاليم دالة على ما أضمره^{٥٥} قلبه، فقال له^{٥٦} بعض أصحابه: لا ينبغي لك أن تعطي هذا العلوي ملكا قد^{٥٧} قاتلت عليه آل بَغْزٍ وغيرهم، وكان أبو التهاية قد اشترط في كتبه إلى الهادي «عم» شروطا منها الولاية، فلم يجبه الهادي إلى ما طلب حتى يعرف ما عنده من خلوص الموالاتة وصحة الطوية^{٥٨}. ولما وصل أصحاب أبي^{٥٩} التهاية مع أخيه إلى حضرة الإمام «عم» بایعوه. وبلغ الهادي عن أهل الصَّهَابِ^{٦٠} أمور^{٦١} من المقبحات والحركات المستهجنات والخصال التي يأبأها أهل المروءات الظاهرات، من ذلك أن الضيف قد ينزل بأحدهم فيكرمه بما يمكنه من القَرَى، ثم يأتيه ببعض محارمه، وقد تربنت بأنواع الزينة، فتعقد عنده يومه^{٦٢} فيتمتع بالنظر أليها وبمحدثتها ومداعبتها، ويمدون ذلك من كمال الضيافة: أف لهم ولما يصنمون. وحين سمع الهادي «عم» ذلك عنهم قال: إنَّ جِهاد هؤلاء أُمٌّ من غيرهم. ونهض إلى حَوْثٍ وبادر بطلايهم فوصل إليه جماعة من مشايخهم، فتوعدهم وأكرع عليهم فملهم، فقالوا له: إنَّ الذي بلفك عنا غير^{٦٣} صحيح، ونحن ناثبون؛ وبایعوه^{٦٤} واستحلفهم. ثم رجع إلى أَثَافٍ وأصلح بين بني

^{٥٤} أظهره B. ^{٥٥} مد. B.

^{٥٦} التوبة B. ^{٥٧} أبا B.

^{٥٨} أمورا B.

^{٥٩} نومه B.

^{٦٠} وبایعوه B.

^{٦١} und ^{٦٢} Vgl. VAN ARENDONK, S. 147 (Sira, Fol. 38b).

^{٦٣} Sira nennt diesen Ort al-A'sūm. Er liegt eine Tagereise von Haiwān entfernt. Vgl. VAN ARENDONK, S. 149, 160 (Sira, Fol. 43b—44a).

^{٦٤} Der Sira nach sollen sie ihre Schuld zugestanden haben; denn sie

sollen zu al-Hādī gesagt haben: نكدت علينا في كثير من الأشياء، ونحن ناثبون رسول الله! نكدت علينا في كثير من الأشياء، ونحن نتوب من ذلك كله، ونبايعك. Auch der im Text folgende Satz bestätigt dies. Also wahrscheinlich gehört das vermeintliche Wort غير nicht hierher. Vgl. Sira, Fol. 44 (VAN ARENDONK, S. 160).

زبيمة والسبيع^(٦٧) في قَتُول^(٦٨) ودَحُول^(٦٩). وكان الديام حينئذ في بلد بني سُلَيْمَانَ،
 وهم مع^(٧٠) ذلك خائفون من الهادي بسبب ما تقدم^(٧١) منهم في أَثَافَت. فأرسل الهادي
 «عم» إلى الديام والتفوا إلى عِيَان^(٧٢) بلد بني سُلَيْمَانَ، فطلب لهم الديام الأمان من
 الهادي. وأصلح^(٧٣) في طريقه (بين) بني سُلَيْمَانَ^(٧٤) وخَوْلَان في قبيلين من خَوْلَان وأصلح
 بعض خلل في تَجْرَان، ثم عاد إلى صَعْدَة فأقام فيها أياماً، ثم عاد إلى خِيَوَان لإصلاح
 خَلَل وقع فيه. وتحركت بنو الحارث بنَجْرَان للفساد على الهادي «عم» فبعث اليهم
 أخاه عبد الله بن الحُسَيْن فاجتمعوا عليه فقاتلهم. ثم خرج عنهم واستقر في مُشَاش^(٧٥)،
 وكتب إلى الإمام فساد إليه من خِيَوَان، وترك فيه ولده محمداً^(٧٦) وجماعة من
 أصحاب أبي التَّحَايَةِ. ولما وصل تَجْرَان أوقع بأهلها، وهرب قائدهم ابن بَسْطَام^(٧٧)
 إلى شاكِر. ثم اجتمع أهل تَجْرَان وقصدوا الهادي فقاتلهم وقتل جماعة منهم وفر^(٧٨)
 الباقيون إلى جبل^(٧٩) الأَخْدُود. وأسر^(٨٠) الهادي «عم» بتعليق القتلى (20b) في الشجر
 منْكسة رؤوسهم، وأقام في القرية^(٨١)، ولما أَتَتْهُ استوهب أهلهم من الهادي جيئهم

ثورة بني
الحارث بنجران
وحرب الهادي
لهم

^(٦٧) وأصلح في طريقه بني سليمان، بنون «ين» B ^(٦٨) — مما ذلك B ^(٦٩)

^(٧٠) وفروا B ^(٧١) محمد B

^(٧٢) As-Sabi', ein Zweig des Stammes Hamdān, wird nach dem Stammvater as-Sabi' b. as-Subu' genannt. As-Sabi' ist auch ein Gebiet im oberen Glauf, nach demselben genannt. Vgl. Našwān S. 47; Hamdānī, S. 110, 13; 112, 13.

^(٧٣) Fatūl, Tal und Wasserfall. Vgl. Hamdānī, S. 82, 26; 168, 12.

^(٧٤) Dahūl, Tiefe mit Wasser. Vgl. Hamdānī, S. 180, 26. Oder ist etwa die Wasserstelle ad-Dahūl gemeint? Vgl. Hamdānī, S. 161, 14, 19; 164, 19, 21; 177, 26. Oder ad-Dahūl, Hamdānī, S. 222, 26?

^(٧٥) Vgl. S. 16 des Textes.

^(٧٦) In der Nähe von Haiwān. Vgl. Hamdānī, S. 83, 3; 110, 16, 17.

^(٧٧) Al-Muṣṣā liegt zwischen Ḥunain und al-Uwāra; es ist ein Knotenpunkt, an dem sich der Weg von Jemen nach dem Nağd und der vom Trāq nach al-Bahrain treffen. Vgl. Hamdānī, S. 189, 14; 266, 14, 21.

^(٧٨) Vgl. VAN ARENDONK, S. 157, 160, 161 u. a. m.

^(٧٩) Nach al-Hamdānī, S. 169 sollen die Balhāriṭ, die Bewohner von Nağrān, sich auf dem Berge Mainān gegen al-Ḥādī verschanzt haben.

^(٨٠) Vgl. BROTHMANN'S Staatsrecht der Zeitiden, S. 78.

^(٨١) Damit ist Qarṣat al-Ḥağr gemeint. Vgl. VAN ARENDONK, S. 127, 168 und Hamdānī, S. 83, Z. 3, 169, Z. 11.

فوهبها لهم، فواروها في الحفر والآبار؛ وقد كانت الهادي «عم» وُعد بذلك قبل وقوعه. وكتب إلى ولده محمد وإلى أبي التَّاهِيَةِ بما مَنَّ الله به عليه من النصر على عدوّه، وأقام بَنَجْران شهرين، ثم رجع إلى صَعْدَةَ، واستخلف على بَنَجْران محمد⁷⁶ بن عبد الله العَلَوِيُّ.

ودخلت سنة ٢٨٧

فيها نار قوم من خَوْلان للخِلاف على الهادي «عم» وقصدوه بالمحاربة. ثم أُووا
إلى حصون لهم لما تَجَهَّزَ⁷⁷ الهادي لحربهم. فأمر بهدم منازلهم وقطع أَعْنَابهم إِلَّا
المُسْتَضْعَفِينَ منهم. ولما لقوه للحرب هزمهم وقتل منهم جماعة؛ ثم طلبوا منه الأمان
فأَمَّنهم إِلَّا ابن عباد⁷⁸ فلم يَؤْمِنه، فسار إلى العراق يستعين بِالْمُسَوَّدَةِ⁷⁹ فلم يَجِبْ⁸⁰
بعد أن لبث في العراق سنة. ثم عاد ذليلاً حقيراً.

ودخلت سنة ٢٨٨

في الحرم منها طلب الهادي «عم» من عامله بَنَجْران وهو محمد بن عبد الله
العَلَوِيُّ المقدم ذكره فبعث إليه بابنه عليّ بن محمد بن عبد الله في عسكر كثيف،
واجتمع إليه من خَوْلان عصابة وافرة، وخرج يريد خَيَّوان، وترك في صَعْدَةَ أحمداً⁸¹
ابن محمد، وهو رجل من ولد العبَّاس بن عليّ «عم»، نائباً عليها، ولقيه⁸² الدِّعَام

⁷⁶ مجهول.

⁷⁷ ظم يجاب B.

⁷⁸ ولقاء B.

⁷⁹ Er verwaltete vorher Washa im Namen al-Hādī's. Vgl. S. 13.

⁸⁰ Alqm. b. 'Abd Allāh b. 'Abbād; er ging ein Jahr später, 289 H., zu demselben Zweck nochmals nach dem Irāq. Vgl. S. 33 des Textes.

⁸¹ Er meint damit die Abbassiden, weil sie die schwarze Farbe als Symbol hatten. Vgl. Ibn al-Aṣṣr VIII, 183.

⁸² Abū'l-Ḥusain; er war Staatsmann und Gelehrter. Vgl. van Arden-Donsk. N. 131, 170, 192.

ابن إبراهيم إلى المَمَشِيَّة⁸⁰ في جمع من بكيل⁸¹ ولما وصل الهادي «عم» إلى بلد لهَمْدَان يقال لها الجَا بَرَة⁸²، وكان بعض سفرائهم قد تعرض للمحتاج في طريقهم، أمر⁸³ الهادي بإيصالهم إلى حضرته؛ فلما وصلوا أمر بأن يوتقوا وسار بهم إلى خِيَوَان تحت الحفظ؛ ثم سار إلى رَيْدَة⁸⁴، فاستبشر⁸⁵ أهل تلك الجهة بوصوله لما يسمعون من عدله ولما قد قاسوه من الجور والشدّة. فطرح عنهم ما كان يؤخذ منهم بغير حق، وأمر الناس بالتأهب للسير معه، وأظهر لهم أن أبا التَّاهِيَة قد سلّم إليه البلاد التي كانت في يد الديّعام. ثم نهض إلى محلّ يقال له حَدَقَان⁸⁶ قريب من صنعاء. وكان أبو التَّاهِيَة قد جزم⁸⁷ بتسليم الأمر للهادي «عم» توفيقاً له من الله تعالى، ولكنه تخوّف من بنى عمه آل طَرْيف ومن معه من العجم أصحاب خُفْم، وكان كل واحد منهم قد استولى على بلد في اليمن؛ يضع عليها ما شاء ويتحكم في أهلها كيف شاء، وبعد استولى إبراهيم⁸⁸ بن خَلَف على بعض القرى فبسى أهلها وأدخل بعضهم إلى مكة فباعهم هنالك، وظهرت فيهم القبايح وشربوا الخمر جهاراً؛

⁸⁰) B ظرأ.

⁸¹) B استبشروا.

⁸²) Al-'Amašijja liegt zwischen Haiwān und Sa'da, 22 Meilen von Sa'da entfernt, am Weg von San'a' nach Mekka über Nağrān. Vgl. Hamdāni, S. 83, 2; 110, 18; 186, 10.

⁸³) Bakil: Hamdānischer Stamm, wohnt hauptsächlich zwischen Han'a' und Sa'da, westlich von Ḥašid. Er ist benannt nach Bakil b. Ġuṣām b. Ḥubrān b. Nauf b. Hamdān. Es gibt auch einen himjaritischen Stamm, der Bakil heißt. Vgl. Naṣwān, S. 7 und Hamdāni, S. 110, 16, 17; 111, 1—16 u. a. m.

⁸⁴) Al-Ġājira; wahrscheinlich meint er Ġaira. Vgl. Hamdāni, S. 80, 20; 92, 16; 109, 3.

⁸⁵) Raidsa liegt 20 Meilen nördlich von San'a' im Hamdānischen Gebiet. Es ist Markort und berühmt durch sein Schloß Talfum „al-Qaṣr al-Mašid“. Vgl. Hamdāni, S. 66, 3; 111, 7, 16, 26; 186, 6 u. a. m.

⁸⁶) Hadaqān liegt östlich von San'a', wo das Gebiet der Bakil beginnt. Vgl. Hamdāni, S. 81, 26; 82, 3; 109, 8, 22.

⁸⁷) Vgl. VAN ARNDONK, S. 101ff. (Sira, Fol. 80a).

⁸⁸) Ibrāhīm b. Ḥalaf b. Ṭarīf, ein Verwandter von Abū 'l-ʿAtāhija. Er wurde im Muḥarram 292 H. getötet, als er gegen den Heerscher von Zubār zog. Vgl. VAN ARNDONK, S. 101; 194 u. a. m.; S. 42 (den T-ṭ-ṭ-ṭ).

قال في سيرة الهادي «عم»⁹⁶: «إن بعض أهل صنعاء حكى أنه كان الرجل من أصحاب خُضَمَ ربما حمل الصبي والمرأة من السوق للفجور ولا يقدر أحد على الإنكار عليه، وصادروا الناس، وعاملوا بغير القياس. (30a) فلما رأى أبو العتاهية ما يتفق منهم كتب⁹⁷ الهادي «عم» واستدعاء سرا وجهرا وأمدّه. ولما وصل الهادي إلى حَدَقَان كما ذكرناه ألزم أبو العتاهية أصحاب خُضَمَ بالخروج إلى السّر⁹⁸، وضمّ إليهم عبد الله بن جراح⁹⁹ في نفر من آل طريف وأظهر أنه يريد المسير إلى الهادي وأنهم يكونون¹⁰⁰ له كيننا في السّر حتى يأتيهم أسره، ففعلوا، ولم يزل يروض نفسه ويدبر مخرجه. وأما الهادي «عم» فإنه عبأ أصحابه، وهم سبعمائة¹⁰¹ نفر، منهم مائة وخمسون فارسا، وخرج أبو العتاهية في نفر¹⁰² من أصحابه. فلما تراءى الجمعان أرسل أبو العتاهية إلى الهادي «عم» أت بلقاء في نفر من أصحابه، فلقية¹⁰³ في نحو ثلاثين فارسا، ولما قرب أبو العتاهية من الهادي «عم» رمى برمح، وكشف عن رأسه، ونزل عن فرسه فترجّل له الهادي «عم»، فقتل أبو العتاهية يد الهادي وجنايين يديه وبأبعه وحلف له على السمع والطاعة، فأمره الهادي بالقيام بالأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وصلى الهادي في غيل حَدَقَان صلاة العصر، وطلب أبو العتاهية من الهادي «عم» المساعدة بالدخول إلى صنعاء لما يخشاه من وثوب بني عمه عليها، فدخل الهادي صنعاء ليلة الجمعة لسبع بقين من الحرم، وأبو العتاهية معه. ولما بلغ

أبو العتاهية
يدبر تسليم
صنعاء إلى
الهادي بغير
حرب

⁹⁶ ب) يكونوا ⁹⁷ ب) فقام.

⁹⁸ Vgl. VAN ARENDONK, S. 191 (Sira, Fol 80a).

⁹⁹ Vgl. S. 17 des Textes und Ibn ad-Daiba', Fol. 11b.

¹⁰⁰ As-Sirr, Tal dattich von San'at im Gebiet der Haulan, reich an Dörfern, Brunnen und Wasserquellen; es ist nach as-Sirr b. ar-Ruwaijja genannt. Vgl. Hamdānī, S. 81, 5, 24; 108, 10, 16; 109, 7.

¹⁰¹ Bei VAN ARENDONK, S. 193, heißt er Harāg, ebenso bei Ibn ad-Daiba', Fol. 12a.

¹⁰² und ¹⁰³ b) VAN ARENDONK, S. 193 unten, gibt an, al-Hādī hätte 150 Reiter und 600 Fußsoldaten gehabt, Abū'l-'Atāhija dagegen wäre von 400 Reitern und 10000 Fußsoldaten begleitet gewesen.

خَفَّتُمْ وَعَبَدَ اللَّهُ بَنَ جَرَّاحَ دُخُولِ الْهَادِي «عم» إِلَى صَنْعَاءَ أَقْبَلُوا مُسْرِعِينَ وَأَظْهَرُوا
الْكِرَاهَةَ لَمَّا ضَلَّه أَبُو الْعَتَاهِيَةِ مِنْ مَوَالِيَةِ الْهَادِي «عم»، وَلَمَّا قَرَّبُوا مِنْ صَنْعَاءَ قَالَ
لَهُمْ إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَلْفٍ وَجَاعَةٌ مِمَّنْ كَانَ مَعَ أَبِي^(١) الْعَتَاهِيَةِ فِي ظَاهِرِ الْأَمْرِ وَعَلَيْهِ فِي
بَاطِنِهِ: مَتَى اشْتَقَلَّ النَّاسُ بِصَلَاةِ الْجُمُعَةِ أَتَرْتُمُ الْقَتْنَةَ؛ فَلَمَّا رَقِيَ^(٢) الْهَادِي «عم» عَلَى
الْمَنْبَرِ أَقْبَلَ الْجَمَاعَةَ يَنْهَبُونَ وَيَسْلُبُونَ. وَبَلَغَ الْهَادِي «عم» خَبْرَهُمْ وَهُوَ عَلَى الْمَنْبَرِ؛ فَلَمْ
يَلْتَفِتْ حَتَّى أَتَتْهُمُ الْخُطْبَةُ وَصَلَّى بِالنَّاسِ، ثُمَّ لَبَسَ لَامَتَهُ وَنَهَى لِقَتَالَ وَخَرَجَ إِلَى
الْمَخَالِينِ فَأَوْقَعَ بِهِمْ، وَقَتَلَ مِنْهُمْ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ، وَأَخْرَجَهُمْ مِنْ صَنْعَاءَ. وَفِي الْيَوْمِ الثَّانِي
أَمَرَ الْهَادِي مَنَادِيَا فِي الْجُنْدِ لِلْعَطَاءِ؛ وَسَلَّمْ إِلَيْهِ أَبُو الْعَتَاهِيَةِ جَمِيعَ مَا بِيَدِهِ^(٣) فَقَبِضَهُ
الْهَادِي «عم». وَأَرَادَ أَنْ يَبْقِيَ أَبَا الْعَتَاهِيَةِ عَلَى بَعْضِ عَمَلِهِ، فَأَبَى^(٤) وَقَالَ: إِنِّي لَا أُرِيدُ
ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، وَإِنَّمَا أَكُونُ خَادِعًا يَبِينُ يَدِيكَ، فَشَكَرَهُ الْهَادِي «عم»؛ ثُمَّ
اعْتَزَلَ^(٥) أَبُو الْعَتَاهِيَةِ فِي بَعْضِ مَنَازِلِهِ عِنْدَ ضَيْعَةٍ لَهُ وَلَبَسَ الصُّوفَ وَتَزَعَّدَ. وَأَمَّا
الْهَادِي «عم» فَإِنَّهُ لَمَّا اسْتَقَرَّ فِي صَنْعَاءَ بَعَثَ عَمَلَهُ إِلَى الْخَالِيفِ، ثُمَّ سَارَ إِلَى شِبَامِ^(٦)
وَأَبُو الْعَتَاهِيَةِ مَعَهُ، فَبَعَثَ الْعَمَالَ إِلَى بِلَادِهَا أَيْضًا^(٧) (30b) وَأَوْصَاهُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالْأَمْرِ
بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ؛ وَرَفَعَ عَنِ النَّاسِ جَمِيعَ الْمَظَالِمِ وَأَمَرَ أَلَّا يُؤْخَذَ مِنْهُمْ
إِلَّا مَا أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ. ثُمَّ عَادَ إِلَى صَنْعَاءَ، وَاسْتَخْلَفَ وَلَدَهُ مُحَمَّدًا بْنَ الْهَادِي عَلَى

الهادي يستولى
على الخاليف
القرية من صنعاء

*) مع أبو العتاهية B (١)
B (٢) ر. ٢٥.
B (٣) ما جده.

(١) und (٢) Vgl. S. 195 bei VAN ARENDONK (Sira, Fol. 83a).

(٣) Damit ist Šibām Aqjān gemeint, eine große, befestigte Stadt am Fuße des Berges Duḥār, auf dessen höchster Seite das berühmte Kastell Kaukabān, auf der andern Seite Šurnāb liegt. Šibām ist eine Taguraiso westlich von Šan'a' entfernt, auf drei Seiten von hohen Bergen, auf der vierten von einer starken Mauer umgeben. Es lag am Anfang des himjaritischen (Inbiots) und war Residenz der Banū Ja'fur al-Hiṣṣī. Šibām heißt auch der ganze Bezirk um die Stadt herum, also als Miḥlāf gebraucht, wie unser Verfasser es unten verwendet. Šibām als Berg und als Festung ist auch sehr berühmt; von dem Berge wird das Wasser bis nach Šan'a' geleitet. Vgl. Hannīšān, S. 67, 24; 88, 24, 25; 87, 3, 25; 105, 11; 106, 26—117, 12; 125, 9, 23; 126, 4; 187, 12, 15; 203, 15; al-Iḥṣā, 352; Jaqūt, III, 248; Wüstenfeld, 120; VAN ARENDONK, S. 103; 196.

شِيبام⁹⁴⁾ في جماعة من الجند. ولما وصل إلى صنعاء نهياً للخروج إلى الجهة البائية⁹⁵⁾ فاستخلف على صنعاء أخاه عبد الله بن الحسين، وخرج أبو الغضائرية معه، فسار إلى بئر الحوَلَا⁹⁶⁾، ثم إلى بَكْلَى⁹⁷⁾، ثم إلى دِمَار⁹⁸⁾. فأقام فيها أياماً ووصل إليه أهل جوماتها فوعظهم وأعلمهم بما يجب عليهم، ثم خرج عنها واستخلف عليها⁹⁹⁾ من يقوم بأمورها؛ ودار في بلاد¹⁰⁰⁾ عَسْ، ثم رجع إلى صنعاء وأرسل لأهله. ثم خرج إلى شِيبام، واستخلف على صنعاء ابن عمه علي¹⁰¹⁾ بن سليمان، فأقام فيها أياماً، ثم وجه الهادي ولده محمد¹⁰²⁾ إلى همدان. ولما ظهر لآل طريف أن عسكر الهادي قد قتلوا خاسراً لمطمع في رجوع الأمر إليهم فخرجوا إلى جبل ذُخَار¹⁰³⁾، وبلغ الهادي¹⁰⁴⁾ وعم¹⁰⁵⁾

قوة آل طريف
بشِيبام وذُخَار

⁹⁴⁾ B. اشم. ⁹⁵⁾ B. محمد.

⁹⁶⁾ Damit meint er wahrscheinlich die Gegend südöstlich von San'a'.

⁹⁷⁾ Ein Ort zwischen San'a' und Jakla, reich an Wasser und Obstbäumen. Vgl. Hamdani, S. 239, 15, 19.

⁹⁸⁾ Jakla liegt eine halbe Tagereise östlich von San'a' an der nördlichen Grenze des Gebiets der 'Ans. Es ist eine der berühmten Festungen Jemens. Dort gibt es ein Tal und einen Berg, sie werden beide Jakla genannt. Vgl. Hamdani, S. 92, 16; 108, 26; 125, 26; 278, 11.

⁹⁹⁾ Dimar oder Damar ist eine Stadt zwei Tagemärsche südlich von San'a' in einer sehr fruchtbaren Gegend, die als Muhlaf Damar bekannt war. Die Bewohner sind Himjariten und einige Perser (min al-Ahna'). Vgl. Hamdani, S. 55, 5; 104, 1—20; Jaqut II, 721; Wüstenfeld, S. 118.

¹⁰⁰⁾ Es war Ibrahim b. Is'far al-Fuqairi. Vgl. VAN ARSDONK, S. 197.

¹⁰¹⁾ Bilad 'Ans (Gebiet der 'Ans, nach 'Ans b. Maghig benannt) beginnt zwei Parasangen östlich von Dimar, wo das Gebiet der Maghig, des oberen Stammes der 'Ans, anfängt, und reicht nördlich bis Muhlaf al-Qurr. Es ist ein gesegnetes Land, sehr reich an Dörfern, Saatsfeldern und Weingärten und alten Sehenswürdigkeiten und Ruinen. Es ist auch berühmt durch Pferdezucht. Vgl. Hamdani, S. 92, 15—18; 93, 3; 104, 2—8; 107, 25; 201, 25 und Nasawan, S. 78.

¹⁰²⁾ 'Ali b. Sulaiman h. al-Qasim b. Ibrahim b. Isma'il b. Ibrahim b. al-Hasan b. al-Hasan b. 'Ali b. Abi Talib. Vgl. 'Umdat al-Talib, S. 155, 16. Er fiel im Kampfe auf Seiten al-Hadi's im Sawwal 289 H. Vgl. S. 29 des Textes.

¹⁰³⁾ Duhar ist einer der höchsten Berge der Gebirgskette Ghabl as-Sarah. Er gehört zur Sarat al-Magani', dem westlichen Teil der Kette von Süden nach Norden. An seinem Fuß liegt Sibam und auf den beiden Seiten des Berges liegen zwei Kautalle Kaukabän und Surab. Sein Plateau ist sehr ausgedehnt und von Wasser, Wäldern, Saatsfeldern und Dörfern bedeckt. Auf ihm ist der Ursprung des Wadi Surhut und des Wadi Maat, welches das größte Tal der Tihama sein soll; Duhar gilt als eine der Merkwürdigkeiten Jemens. Vgl. Hamdani, S. 68, 22; 72, 13, 14; 107, 5, 9; 114, 3; 125, 12; 128, 15; 195, 6, 13; 195, 5. D. H. MÜLLER, Die Burgen und Schlösser Südarabiens, S. 352—356.

(ذلك) فسار إليهم واستخلف جماعة على شِيبام؛ ولما تحققوا خروجه خلفوه على شِيبام فدخلوها، وقصدوا إلى السجن فأخرجوا من فيه من أصحاب خُتَم. فَأَسْرَ (101) الهادي طائفة من جنده مع أَبِي الْمَتَاهِيَة ومحمد (102) بن الدِعام فزَلُّوا إلى شِيبام، وطردوهم عنها بعد أن قتلوا جماعة. وعند ذلك خالف ابن مَحْفُوظ (103) صنعاء وهجم السجن فأخرج من يريد وطرد عامل (104) الهادي؛ وتشوش أهل المخاليف للخلاف. وخرج جماعة من أهل صنعاء إلى ابن يَمْفَر (105) المحبوس في ضَرْ (106) فَأَدْخَلُوهُ صنعاء، وأعادوا (107) الخطبة للمعتضد الباسي؛ فلما علم الهادي فعل أهل صنعاء هزمهم على المسير بأهله وأتقاله إلى جهة الظاهر (108)؛ وطلب من في السجن من آل يَمْفَر وآل طَرْيف وذكر لهم

خروج صنعاء
من يد الهادي
والخطبة للصليفة
العباسي

^{a)} B. طهر.

⁽¹⁰¹⁾ Vgl. VAN ARENDONK, S. 200.

⁽¹⁰²⁾ Es ist der Sohn ad-Di'km's, der seiner Zeit eine wichtige Rolle gespielt und anfangs gegen al-Hādī gekämpft hatte. Ibid. S. 152, 200, 247 und S. 14—18 des Textes.

⁽¹⁰³⁾ Es ist Ahmad b. Mahfūz. Vgl. VAN ARENDONK, S. 200.

⁽¹⁰⁴⁾ Es war 'Alī b. Sulaimān, der unter diesen Umständen machtlos nach Madān floh. Vgl. VAN ARENDONK, S. 200—201 und S. 27 des Textes.

⁽¹⁰⁵⁾ Es ist 'Abd al-Qāhir b. Ahmad b. Ja'fur, der von den Qarmāṭen im Rabī' I. 298 H. getötet wurde. VAN ARENDONK, S. 201, 225 und S. 53 des Textes.

⁽¹⁰⁶⁾ Dahr liegt im Miḥlāf Ma'qin zwei Stunden westlich von San'a; es wird als eines der Paradiese Jemens gerechnet, auch als eine der berühmtesten Weinstätten. Sein Kastell ist berühmt. Vgl. Hamdānī, S. 106, Z. 21; 107, Z. 14; 125, Z. 26; 129, Z. 7; D. H. MÖLLER, *Die Burgen und Schlösser Südarabiens*, S. 358.

⁽¹⁰⁷⁾ Das geschah im Ġumādā II 298 H. Vgl. VAN ARENDONK, S. 200. Der Bericht von diesem Ereignis ist die einzige Nachricht und überhaupt alles, was at-Ṭabarī und Ibn al-A'īr von al-Hādī wissen und uns über ihn überliefern. Sie wußten es auch nur im allgemeinen, so daß sie beide an dieser Stelle nur von „einem 'Aliden“ reden. Sie wußten nicht einmal, wie er hieß. Ihre Angaben stimmen auch im einzelnen nicht ganz, denn sie beide berichten: „Ein Sohn dieses 'Aliden sei dabei von den Ja'furiden gefangen genommen worden“, was ja genau zwei Jahre später geschah. Sie meinen doch offenbar Muḥammad b. al-Hādī. Dessen Gefangennahme aber war am Dienstag, dem 1. Rāğab 290 H. Vgl. at-Ṭabarī, Serie 3, S. 2204; Ibn al-A'īr, Bd. VIII, S. 253; VAN ARENDONK, S. 210 und S. 35—36 des Textes. Siehe auch dazu Einführung S. 12, 14.

⁽¹⁰⁸⁾ Wahrscheinlich meint er Zāhir Hamdān. Vgl. Hamdānī, S. 89, Z. 8; 112, Z. 4.

ما تقدم منهم من استدعائه تبيكتنا لهم^(٩). ولما خرج من شبام ثم به أهلها، عطف عليهم ومعه أبو النّاهية ففرق جمعهم وقتل من قتل؛ ثم سار إلى البون فعارضه أهله فقاتلهم ويات في ريّة، ثم تقدم إلى بيت زود، وأمر بأهله إلى درّ بن صريم، ثم عاد إلى ريّة، فقصده قائدان^(١٠) من آل طريف^(١١)، وهما أبو زياد وسَمْعَة، في عسكر عظيم، ولم يشعر بهم^(١٢) أحد من أصحاب الهادي «عم» حتى هجموا عليهم ودخلوا ريّة، وانهمز بعض أصحاب الهادي «عم» وثبت هو في بقية أصحابه، ثم خرج عليهم وأئده الله بالنصر، فهزمهم وبشت شملهم، فالتجؤوا إلى قرية تسمى القيل^(١٣). فتبهم إليها وقاتلهم قتالا شديدا؛ ثم رجع إلى ريّة (31a) وأرسل برؤوس القتلى إلى سمعة وأتاه أبو النّاهية بسكر من قمدان، فسار إلى قرية مدر^(١٤) وأقام فيها أياما؛ ووصل^(١٥) إليه عبد الله ابن الحسين من الحجاز، فسارا قاصدين صنعاء. فخرج آل يعفر وآل طريف من صنعاء وشبام ونظهدوا في خمسة فارس وألفى راجل^(١٦)؛ واجتمع مع الهادي مائة فارس وستائة راجل. فلما تلاقوا عبأ الهادي أصحابه، فجعل أبا النّاهية^(١٧) في الميسرة والطبريين^(١٨) في القلب، وثبت في الميمنة في ثلاثين فارسا، والتحم القتال وحملت خيل القوم على أبي النّاهية، فقصده الهادي، وأئده الله بالنصر، فهزم القوم وأصدق فيهم الحملات وحكم

الطريق B (٩) — عليهم B.

او B (١٠) رجلا B (١١) لهم B.

^(١٠) Vgl. VAN ARENDONK, S. 201.

^(١١) Al-Gail liegt im Gebiet al-Baum, nicht weit von Raids, von den Banū 'Aljijān b. Arḥab bewohnt. Es gibt außerdem noch anderswo verschiedene al-Gails; vgl. Hamdānī, S. 111, Z. 22.

^(١٢) Mudar liegt ostwärts von Raids, in al-Ḥaṣṣab, einem Teil des Zāhir Hamdān, von den Stämmen Jām und Bakl bewohnt; vgl. Hamdānī, S. 82, Z. 11; 112, Z. 2; VAN ARENDONK, 103 (5).

^(١٣) Er war von einigen 'Aliden begleitet, auch von 80 Mann aus Ägypten. Vgl. VAN ARENDONK, S. 202.

^(١٤) Es waren ungefähr 60 Einwanderer aus Tabaristān, die al-Ḥādī mit Freude aufgenommen hatte. VAN ARENDONK, S. 149.

فيهم السيف وقتل رجالا من أعيانهم قوّلوا هارين، وتبهم أبو العتاهية فسرّدهم في الشعاب وقتل جماعة وأخذ أسلحتهم. وتلاحق به أصحابه فساد بهم حتى دخل صنعاء يوم الجمعة⁽¹¹⁴⁾، وتلا قوله تعالى: كم من فئة قليلة... «الآية». ولما دخل صنعاء خاف منه أهلها لما سبق منهم من إخراج عامله⁽¹¹⁵⁾ على بن سليمان، فلم يكشف عن ذلك، بل أثّنتهم. ثم جهز أبا العتاهية⁽¹¹⁶⁾ بجيّل ورجال إلى غيّان⁽¹¹⁷⁾، وفيه معسكر القوم؛ فلما قرب منهم خرجوا إليه، واستمأوا بإبراهيم بن خلف، وهو في بيت بؤس⁽¹¹⁸⁾، فالتقى الجميع في موضع يقال له ورافين⁽¹¹⁹⁾ فاقتتلوا قتالا شديدا؛ ولما تكاثروا على أبي العتاهية وأصحابه التجوّروا إلى قم⁽¹²⁰⁾ وأرسلوا إلى الهادي، فخرج بنفسه إلى علب⁽¹²¹⁾ وباشر القوم بالقتال فهزمهم وقتل جماعة من أعيانهم، ولم يزل يتبهم إلى محلّ يعرف بالحدود بالقرب من بيت بؤس، فاشتد هنالك القتال وكثت الأبطال. ثم رجع الهادي بأصحابه نحو صنعاء، فلما توسط القاع تبعه القوم، فطُف عليهم وقتل منهم جماعة ودخل صنعاء؛ فاجتمعوا بعد ذلك إلى سمّ قم، ووصل إليهم من هو على رأيهم وكثر عددهم حتى بلغوا إلى اثني عشر ألفا ما بين فارس وراجل.

^{a)} أبي B.

¹¹⁴⁾ Es war der 27. Rağab 288 H., ibid S. 203.

¹¹⁵⁾ Vgl. S. 25 des Textes.

¹¹⁶⁾ Gaimān gehört zu den Burgen Jemens und liegt im Miḥlāf Ḥaulān. Gaimān heißt auch ein Tal in diesem Gebiet. Vgl. Hamdāni, S. 108, Z. 21; 109, Z. 7; 203, 1, 16; D. H. MÜLLER sagt in *Die Burgen und Schlösser Südarabiens*, S. 385: „Gaimān (die Burg) liegt nach HALÉVY, Rapport 66, fünf Stunden südlich von Ṣan‘ā‘.“ Siehe dazu H. VON WISSMANN's Karte, Blatt III, 3d.

¹¹⁷⁾ Bnīt Baw liegt ungefähr 8 km südlich von Ṣan‘ā‘ zwischen Naql an-Saud und Gabal ‘Aibān. Vgl. Hamdāni, S. 81, Z. 23; 195, Z. 23 und H. VON WISSMANN's Karte bei RATHJENS, Blatt III, 3d.

¹¹⁸⁾ Ob ur Waraf meint? Vgl. Hamdāni, S. 101, Z. 5.

¹¹⁹⁾ Nuqum ist einer der beiden Burgen von Ṣan‘ā‘ (Gabal Ṣan‘ā‘) Nuqum und ‘Aibān. Nuqum liegt ganz in der Nähe von Ṣan‘ā‘ und östlich davon. Man findet dort Eisen und Edelsteine. Vgl. Hamdāni, S. 81, Z. 23; 125, Z. 10; 202, Z. 16, 26; 240, 2, 6; H. VON WISSMANN's Karte bei RATHJENS, Blatt III, 3c.

¹²⁰⁾ ‘Alab (Qal‘at ‘Alab), eine Festung, liegt südlich von Ṣan‘ā‘. Vgl. VAN ARENDONK, S. 204 und Naṣwān, S. 74, 75.

فُخرج إليهم الهادى «عم» فى خمسمائة، وتدانوا للقتال، فحمل الهادى عليهم حملات صادقة حتى أزالهم عن مصافيهم، وأوقع السيف فيهم وقتل منهم طائفة؛ واستشهد من أصحاب الهادى «عم» جماعة من الطبريين رحمهم الله تعالى. وثبت بعض الأعداء فى نغم وبسطنهم فى بيت بوس. ورجع الهادى «عم» إلى صنعاء. وبعد مدة يسيرة عاد القوم إلى الاجتماع فى كل ناحية وقصدوا مواضع الحرب الأول (31b) ودخلت طائفة منهم إلى دَرَبِ القطيع⁽¹²¹⁾. فوجه الهادى «عم» ولده محمدا⁽¹²²⁾ فى طائفة من عسكره، وأمر طائفة أخرى بالخروج من دَرَبِ الجَبَّانة⁽¹²³⁾، وخرج بنفسه فى أثرهم؛ وتلاحم القتال، فهزمهم الهادى «عم» من القرية هزيمة فاضحة حتى ألجأهم إلى نغم. ودام القتال إلى قريب الليل، وقتل منهم جماعة، ورجع كل إلى موضعه، وانقطع القتال بقية شهر رمضان من السنة المذكورة. وفى عيد الإفطار خرج الهادى «عم» من صنعاء إلى المصلى، فطعم فيها العدو وأقبلت⁽¹²⁴⁾ خيلهم إلى باب صنعاء. فُخرج إليهم أبو العتاهية فطردهم. وخرج الهادى «عم» يوم الجمعة ثانى يوم الإفطار بجميع عسكره، وأمر طائفة منهم إلى جبل نغم لمحاربة من فيه، فقاتلوه حتى انهزموا عن نغم وقتل منهم جماعة وأسر آخرون ونهب ما معهم. وسار الهادى «عم» بجيله وبقية رجاله إلى علب⁽¹²⁵⁾ فقاتل من هنالك من محطّة بَيْتِ بوس وعاد إلى صنعاء. وفى يوم الاثنين الخامس من شهر شوال أمر الهادى «عم» أبا العتاهية أن يخرج بالمسكر إلى قلعة علب⁽¹²⁶⁾ فُخرج وبات فيها. وفى اليوم الثانى أقبلت طائفة من خيل القوم لمحاربة أصحاب الهادى «عم»، فنزل إليهم أبو العتاهية فقتل منهم جماعة وهزمهم، فالتجؤوا إلى ظُبر حَدَّين⁽¹²⁷⁾. فبعث أبو العتاهية رسولا إلى الهادى «عم»

غلب B (124) u. (125) أو قبلت B (126) محمد B (127)

(121) und (122) Andere Stadtheile von San'a. Vgl. VAN ARKHOUDT, S. 204.
(123) Zilb Hudhain ist ein Berg südlich von San'a. Vgl. Haudend, S. 105, Z. 11. Dieser Berg ist wahrscheinlich Dj. Hudhain auf II. von WISMANN's Karte. Siehe dasselbe Blatt III, 3, zwischen c und d.

يخبره بذلك؛ فخرج الهادي بجميع عسكره، وهبط أبو العتاهية من القلعة بمن عنده، وزحف الجميع إلى القوم بعد أن عبأ الهادي أصحابه، وحمل على ميسرة العدو فكشفهم وقتل جماعة منهم، وولوا منهزمين. فقبضهم على بن سُلَيْمَانِ حَتَّى وَغَلَ (فيهم) فوقعت فيه جراحات، وحمل أبو العتاهية فاستنقذه وحمله على جواده إلى صنعاء، فأت شهيدا حميدا، رحمه الله تعالى. وفي خلال ذلك رُمِيَ أبو العتاهية بهم مات منه شهيدا، رحمه الله تعالى. وفي ذلك المطاف^{٢٩} عطف الأعداء على الخيل المتقاتلة لهم في ميسرة أصحاب الهادي «عم»، قتلوا شريفا من ولد الحسين بن علي «عم». وثبتوا في الطَّبَرِ إلى أن جَنَّ اللَّيْلُ؛ ثم رجع كل إلى موضعه، وأقام الهادي في صنعاء. ثم إن آل بَغَرٍ وآل طَرِيفٍ ساروا من شِيبَامِ إلى عُنْدَانِ^{٣٠} وأقاموا فيه أياما بمسكرهم، ثم تقدموا إلى ميدان صنعاء. وخرج إليهم الهادي «عم»، فهزمهم إلى معسكرهم. ووصل الربيع بن الرُّوَيْبَةِ^{٣١} مِمْلَأًا للهادي «عم»؛ وجاءت القوم مَادَّةٌ أيضا^{٣٢} من خيل ورجال، فزحف القوم إلى نَهْمٍ. فأخرج الهادي جماعة من عسكره إلى دَرْبِ الْجَبَانَةِ وخرج بنفسه من دَرْبِ الْقَطِيعِ؛ وخرج منهم من كان في القرية. فتلازم القتال واشتدَّ الزَّالُ إلى العشاء، وقتل من الأعداء طائفة، ورجع كل منهم إلى موضعه. وأقام الهادي «عم» إلى شهر ذي الحجة من هذه السنة. وبلغه أن آل بَغَرٍ قد حشدوا الجموع من جميع الجهات والمخالفين (32a) وأوهمو الناس أنهم قد صالحوا الهادي «عم» على أن يترك لهم صنعاء وأنه يستقر في هَمْدَانَ، فاجتمع لهم نحو عشرين ألفا. فلما قربوا من صنعاء قدَّموا جيشا كبيرا إلى السَّرَارِ^{٣٣} فخرج

^{٢٩}) B المائى.

^{٣٠}) B obwa أبطر oder أبطه.

^{٣١}) Zu 'Aḡdūdān vgl. Jāqūt, III, 684; VAN ARENDONK, 206.

^{٣٢}) Es ist ar-Rabi' b. ar-Ruwajja al-Maḡhīḡī. VAN ARENDONK, S. 205, nimmt an, er sei ein Bruder des Abn 'l-Ašra Ahm. b. Muḡ. b. ar-Ruwajja al-Maḡhīḡī. Die Al ar-Ruwajja wohnen im Wādi 's-Sirr (Sirr Ibn ar-Ruwajja), nordöstlich von San'a'. Vgl. Hamaḡānī, S. 108, Z. 10—14.

^{٣٣}) Zu Wāḡl 's-Sirr vgl. Jāqūt, Bd. III, 64.

الهادى وقد عبّأ أصحابه تعبئة الحرب؛ وأمر طائفة بمقابلة من في السّرار فهزمهم إلى أن رجعوا إلى حيث جاؤا؛ وتبعهم الهادى «عم» في الأثر، وتلازم القتال وحمى الوطيس، فانهزمت عساكر الأعداء إلى الظّير¹²⁸⁷؛ وكان يوما مشهودا ومقاما في الإسلام محمودا. وعاد الهادى إلى صنعاء وتعبت حروب في حدة¹²⁸⁸ وبَيْت بوس، ووقع في الأعداء النّكال والبوس.

ودخلت سنة ٢٨٩

فيها انتشرت القرامطة في سواد الكوفة، واستفحل هنالك أمرهم. فتوجهت إليهم جنود المعتضد العباسى، ووقعت حروب شديدة قتل فيها قائد من قوّاد القرامطة، وهو ابن أبى الفوارس¹²⁸⁹. وما زالت فتنة القرامطة قائمة في كثير من أقطار الإسلام، هلك فيها أمم لا تحصى عددها الأقاليم، وتضعضعت أركان الدين حتى شارفت على الانهدام؛ ضاعف الله لمن أثارها أنواع النّكال، والحزى الدائم والوبال. ولقد دامت مدة من الزمان تزيد على ثلاثمائة سنة، وكان انقطاعها من مصر¹²⁹⁰ على يد السلطان صلاح الدين بن أيوب، رحمه الله، ومن اليمن على أبدي الأئمة القائمين

انتشار القرامطة
في سواد الكوفة

¹²⁸⁷ Vgl. S. 28 des Textes (123).

¹²⁸⁸ Hadda liegt 5 km südwestlich von Šan'a'. Nach Hadda ist das Gebiet nördlich und der Berg südlich davon benannt. Vgl. H. VON WISSMANN's Karte bei RATHJENS, Blatt III, 2d.

¹²⁸⁹ Er wurde im Kampfe gefangen genommen, gequält, verstümmelt, gekreuzigt und getötet. Vgl. at-Tabarī, Serie III, S. 2206 und Ibn al-Aṣīr, Bd. VII, S. 354. Auch *Murūf ad-Dahab*, Bd. VIII, 203—204.

¹²⁹⁰ Hier sehen wir noch einmal, daß der Verfasser das Wort *Qarāmita* als einen umfassenden Begriff gebraucht, unter dem er auch die Fāṭimiden versteht. Vgl. S. 10 des Textes. Šalāḥ ad-Dīn bereitete der Fāṭimidenzeit ein Ende, als er die *Ḥuṭba* (Freitagspredigt) für die Fāṭimiden kurz vor dem Tode des letzten Kalifen abschaffte und sie für den abbasidischen Kalifen al-Mustaḍīr bestimmte, so daß die Fāṭimidenzeit eigentlich schon vorüber war, als der letzte fāṭimidische Kalif al-ʿAdīd am 10. Muḥarram 567 H. (13. September 1171) starb. Vgl. Ibn al-Aṣīr, Bd. XI, S. 241—242; *al-Sulūk* von al-Maqrizī, Bd. I, I. Teil, S. 44; Ibn Ḥaldūn, Bd. IV, S. 81—82; Abū Ḥadīd, S. 72; KJ.

من أهل البيت عليهم السلام. ولا بد من الإشارة إلى طرف من أحوالهم وظهورهم في قطر اليمن في أثناء هذا الكتاب¹²³⁾ إن شاء الله تعالى. وفي هذه السنة¹²⁴⁾ مات المعتضد العباسي، وقام بعده المكتفى، فأمر بردّ الدور¹²⁵⁾ والضياغ التي شريت من أربابها على جهة النصب أيام المعتضد، وسوّغ أئمانها لأهلها. وفيها¹²⁶⁾ وصلت مادة من الطبريين للهادي «عم». وفي شهر صفر من هذه السنة أمر الهادي «عم» أخاه عبد الله أن يخرج إلى موضع يقال له ضبل كذا (!)¹²⁷⁾ فأقام فيه أياما حتى أوردته الهادي بجيش آخر إلى ظَبْرَة¹²⁸⁾ وكان فيها من الأعداء؛ فهجم عليهم فقتل منهم جماعة¹²⁹⁾ وأخذ أموالا. ثم خرجت القوم من بيت بوس يغلبهم، فصلت بينهم وبين أصحاب الهادي «عم» الذين في ظَبْرَة¹³⁰⁾ محاربة شديدة قتل فيها الشريف أبو القاسم من أولاد جعفر بن أبي طالب؛ وأقبل الهادي «عم» بمجموعه فهزمهم إلى حصنهم. ورجع أوائل أصحاب الهادي إلى صنعاء، فأغار القوم على أواخر أصحاب الهادي. فعطف عليهم بنفسه ومن بقي معه من أصحابه؛ ورمى فرسه حتى سقط وجرح في رأسه وغشى عليه. فتهادره القوم ليقتلوه، فعطف عليهم ولده محمد وقتل منهم عدة، وثبت رجال من الطبريين مقاتلوا بين يديه (32b) حتى قتلوا عن آخرهم، رحمهم الله تعالى.

موقعه ظَبْرَة
وجرح الهادي فيها

¹²³⁾ ضبوه B.

¹²⁴⁾ جملة جماعة B.

¹²⁵⁾ ضبوه B.

¹²⁶⁾ Vgl. S. 38 ff. des Textes.

¹²⁷⁾ Er starb in der Nacht auf Montag, den 23. Rebi II 330 H. (6. April 902), nachdem er ungefähr 7 Jahre 9 1/4 Monate regiert hatte. Vgl. *at-Tabawt*, Serie III, S. 2206; *Ibn al-Aṣṭar*, VII, 354; *al-Mas'ūdī*, VIII, 211.

¹²⁸⁾ Vgl. *al-Mas'ūdī*, VIII, 215.

¹²⁹⁾ Es war am Donnerstag, dem 7. Šafar dieses Jahres. Vgl. *VAN ARNEN-DONK*, S. 205.

¹³⁰⁾ Bei *VAN ARNEN-DONK* S. 206 heißt der Ort nach *as-Sira*, Fol. 93a, Šabul. Nach *HALÉVY* (zitiert bei v. A., a. a. O.) heute Ruinensstätte süd-östlich von Šan'a.

¹³¹⁾ Zabwa liegt südöstlich von Šan'a, im Gebiet der Hamḍān. Vgl. *Hamḍānī*, S. 81, 17; 109, 7. Unsere Handschrift hat Ṭabwa; *Sira* schreibt Zabwa und Ṭabwa. Vgl. *VAN ARNEN-DONK*, S. 206.

وصاح صائح: قُتِلَ الهادى! فمطف جماعة من أصحابه فاستنقذوه وأركبوه على فرسه، وسار ولده محمد من ورائه ورجال من أصحابه يقاتلون في الميمنة والميسرة؛ فوقف الهادى ودعا رجال يُعرفون^(١٧٧) بلبائهم في مواطن القتال، فقتبوا معه، وتردد على القوم حتى حال بينهم وبين أصحابه، وسار في أعقابهم وقد غشاها الدم من الجراح التي^(١٧٨) أصابته حتى دخل صنعاء. فعارضه ألم شديد حتى هُتِفَ بموته، ثم شفاه الله تعالى لا يعلمه من المصلحة السائمة للمسلمين ببقائه^(١٧٩). وبعد أيام بعث الهادى جماعة من أصحابه إلى ضَلَع^(١٨٠) لمحاربة^(١٨١) من فيه من أعداء الدين؛ فوقع هناك قتال شديد كانت الدائرة فيه على الأعداء، وقُتِلَ جماعة واحتُزَّت رؤوسهم، ثم خرج عبد الله بن الحسين إلى ضَهْر^(١٨٢) فأوقع بمن فيه من المفسدين، وأدَّى عَشْر^(١٨٣)، ثم رجع. وبلغ الهادى أن به^(١٨٤) جماعة في الرُّجْبَة^(١٨٥) قاطمون السبيل، فأرسل عليهم طائفة من عسكره. وخرجت مادة من بيت بوس لحربهم، فقتب أصحاب الهادى وأصلحوا القتال حتى انهزم الأعداء الى تَنَعُم^(١٨٦). وفي خلال هذا حصل حرب في ظَبْوة. فأمر الهادى «عم» أخاه وولده بالخروج إلى حَلَّة وسَنَع^(١٨٧) فاجتمع القوم من مواضعهم، ووقع القتال،

ويقاتله^(١٧٧) B. الذى^(١٧٨) B. يبرفرو^(١٧٩) B.

المحاربة^(١٨٠) B.

ظهر^(١٨١) B.

^(١٨٢) im Sinne von مكان.

^(١٨٣) Dila' liegt im Mihišaf Ma'din, ungefähr 7 km nordwestlich von San'a'. Es wird als einer der beiden Paradiese Jerusalems gerechnet und gilt als eine der berühmtesten Festungen. Vgl. Hamdani, S. 106, Z. 21; 107, 16; 125, 22. Auf von WISEMANN's Karte bei RATHJENS heißt es Dhula'; siehe da III, 2c.

^(١٨٤) Wahrscheinlich meint er damit, daß Ruhe und Ordnung wiederhergestellt wurden und daß man da den Zehnten (die Ertragssteuer) abgab, womit man dem Imam Gehorsam bewies.

^(١٨٥) Gemeint ist Rahbat San'a' im Mihišaf Ma'din. Vgl. Hamdani, S. 82, Z. 3; 111, 1; 227, 24 und Jäqut II, 762—763.

^(١٨٦) Tinnuna liegt ostwärts von San'a'. Vgl. Jäqut I, 879. Auf von WISEMANN's Karte bei RATHJENS heißt es Ten'im. Siehe dort Blatt III, 4c.

^(١٨٧) Sana' liegt nördlich von San'a', nicht weit von Hadda. Vgl. von WISEMANN's Karte bei RATHJENS, Blatt III, d zwischen 2 und 3.

فهزمهم جند الهادى وقتلوا منهم طائفة؛ ثم وقع حرب آخر فيمابين ابن أبى
 الرؤبة⁽¹⁴²⁾ من أصحاب الهادى وبين أهل بيت بوس انهزم فيه ابن الرؤبة. وكان
 الهادى يومئذ فى آثار المرض، وقد نفدت الثقة على أصحابه، فطلب من صنعاء قرصة،
 فلم يعطوه شيئا، فضاقت به الحال وعزم على الارتحال، ثم خرج بأصحابه من صنعاء؛
 ولما وصل وروّر⁽¹⁴³⁾ لقبه⁽¹⁴⁴⁾ النعام، فسأله الهادى «عم» الإعانة وأن يخرج بمسكركه
 وعشاره فيقاتل القوم، فاعتل عليه؛ وسار الهادى إلى صعدة فدخلها فى شهر جادى
 الآخرة من هذه السنة. وفى هذه السنة أيضا⁽¹⁴⁵⁾ خرج أحمد بن عبد الله بن عباد
 من اليمن إلى الرقاق قاصدا للمعتز العباسى، ومستنجدا له على الهادى «عم»،
 فوجد المعتز قد مات وبوع المكتفى؛ فعرفه بمراة فأمر المكتفى بتجهيز الجيوش
 العظيمة مع أحمد بن عبد الله المذكور. فورد فى خلال ذلك كتاب ابن مزاحم
 بن ساج⁽¹⁴⁶⁾ عامل الحرمين يخبر أن الهادى قد خرج من صنعاء، فقرر عزم المكتفى
 عن ذلك التجهيز إلى اليمن واشتغل بحرب القرامطة فى الشام؛ وكان بها أبو
 القاسم⁽¹⁴⁷⁾ القرمطى أحد دعاة⁽¹⁴⁸⁾ (83a) عبيد الله المهدي صاحب الغرب؛ وقد كان
 استفحل أمر هذا القرمطى فى جهة الشام، وهزم⁽¹⁴⁹⁾ الجيوش⁽¹⁵⁰⁾ عديّة مواضع
 وحاصر دمشق، ومال إليه عالم من الناس، ودخلوا فى⁽¹⁵¹⁾ مذهب⁽¹⁵²⁾ بخالف للقباس.

فى منبأ (ب) - (أ) لقاء B⁽¹⁵³⁾

¹⁴²) Wahrscheinlich meint er hier Abu'l 'Aṣṣra Aḥm. b. Muḥ. b. ar-Ru-wajja. Vgl. VAN ARENDONK, 207 und S. 29 des Textes (125).

¹⁴³) Warwar liegt im Gebiet der Bakl und war als Markttort bekannt; mit diesem Namen werden auch ein Tal und ein Berg bezeichnet. Vgl. Ham-dān, 82, 9; 110, 8, 9; 111, 7. Vgl. auch VAN ARENDONK, S. 107 (1).

¹⁴⁴) Vgl. S. 20 des Textes.

¹⁴⁵) Aḥ-Ṭabari nennt ihn 'Uḡḡ b. Ḥāḡḡ. Siehe Sorio III, S. 2204, Z. 15.

¹⁴⁶) Es ist Jahjā b. Zakrawaih (E. I. Art. Ḳarmaten schreibt „Dhikra-waih“) b. Mahrawaih. Über seine Herkunft und die Nachrichten über ihn vgl. Aḥ-Ṭabari, Serie III, S. 2217 ff.; Ibn al-Aḫīr, Bd. VII, S. 353 ff. und Ibn Haldūn, Bd. IV, S. 86.

¹⁴⁷) Daraus ergibt sich ohne weiteres, daß der Verfasser unter Qarāmiṭa auch die Fāṭimiden versteht. Vgl. S. 10, 20 des Textes.

مكالفة المكتفى
 للقرامطة

وفي أثناء هذه الحروب قُتل هذا¹²⁰ القرمطي لعنه الله، فأقام القرامطة بعده أخاه أبا الحسن¹²¹ فمادوا الحصار على دمشق، وخرج إلى حمص، ووجه طوائف من عسكره إلى بعلبك فأبادوا أهلها؛ فحينئذ نهض المكتفى العباسي في الأثر؛ ووقعت حروب في تلك الناحية انكشفت عن قتل القرامطة والظفر بقائدهم، ولما رجع المكتفى إلى بغداد قطع¹²² رأس أبي الحسن القرمطي.

ودخلت سنة ٢٩٠

وفي ربيع الثنة في بعض في الحرم منها وقع بعض فساد¹²³ في جهات سمدة (من بعض أهلها)¹²⁴ فأرسل عليهم الهادي «عم»، ووقع طرف قتال، فاستولى أصحاب الهادي على حصن علاف¹²⁵، وقطعوا أغصاب أهلهم، وأخربوا منازلهم؛ ثم طلبوا الأمان من الهادي «عم» فأمنهم.

¹²⁰ أبا الحسن ب.

¹²¹ der eingeklammerte Satz muß eingeschoben werden, damit das Pronomen von عليهم sein Leitwort «مرجع» hat.

¹²² Er fiel im Kampfe gegen die Ägypter vor den Toren von Damascus im Sa'bân 290 H. Vgl. at-Tabari, Serie III, S. 2224 und Ibn al-A'tr, Bd. VII, S. 262.

¹²³ At-Tabari, Serie III, S. 2225 und Ibn al-A'tr, Bd. VIII, S. 262, auch Ibn Haldûn, Bd. IV, S. 86, nennen ihn al-Husain.

¹²⁴ Es war am Montag, dem 23. Rab' I. Vgl. at-Tabari, Serie III, S. 2245.

¹²⁵ Dieser Aufstand fand in der Gegend westlich von Sa'da statt und war von Ahm. b. 'Abbâd, dem geschworenen Feind al-Hâdi's unter den Haulân, seinen Stamm, angestiftet worden. Derselbe versuchte oft und mit allen Mitteln, al-Hâdi aus Jemen zu vertreiben. Er stiftete wiederholt an verschiedenen Stellen Unruhen gegen al-Hâdi an und ging zweimal nach dem 'Irâq, um militärische Hilfe von dem Kalifen gegen al-Hâdi zu erlangen. Al-Hâdi war von seiner Feindschaft überzeugt; und deshalb lehnte er immer die Bitte ab, Ibn 'Abbâd zu verzeihen und ihn nicht als Staatsfeind anzusehen. Vgl. S. 20, 23 des Textes; VAN ARMOND, S. 174—176, 207.

¹²⁶ 'Alâf liegt westlich von Sa'da; 'Alâf heißt auch ein Tal der Haulân in dieser Gegend. Es ist das beste und fruchtbarste der Täler der Haulân. Vgl. Hamdânî, 83, 20; 114, 9; Našwân, 75, 10.

ثم حصل بعض اختلال في وائلة¹⁵⁸⁾، فسار الهادي إليهم بنفسه، ودخل كُتاف¹⁵⁹⁾، وهو موضع المفسدين، فنهب عسكره ما وجدوه، وقطعوا أغنابهم، ثم سار الهادي إلى موضع يقال له المِطْلَاع¹⁶⁰⁾ ففعل به كذلك؛ وأقبلت إليه وائلة فطلبوا منه الأمان، فأمنهم وأخذ جماعة من أشراهم، وعاد إلى سَمْدَةَ. وفي هذه المدة وقع اختلاف بين آل يَمْعَر ومواليهم، فكتب ابنا يَمْعَر¹⁶¹⁾ إلى الدِّعَام بن إبراهيم فطلبوا منه أن يكتب إلى الهادي «عم» ويستنهضه للوصول إليهم على أن يسلموا إليه ما في أيديهما، ويحاربوا معه الموالي. فكتب الدِّعَام إلى الهادي «عم» بما قالوا، غيّر أنه ذكر للهادي عدم وفاء الناس. ولما تابعت الكتب إلى الدِّعَام أزعج على المسير بنفسه إلى الهادي؛ ثم هيأه¹⁶²⁾ على النهوض إلى اليمن¹⁶³⁾، فسار الهادي من سَمْدَةَ يوم الأحد ثالث شهر جمادى الأولى¹⁶⁴⁾، فزل بَنِيوَان؛ ثم سار إلى رَبْدَةَ، ولقيه¹⁶⁵⁾ أبناء يَمْعَر إلى البَوْن؛ فوقع حرب بين الهادي وبين بني خَلَف بنواحي ضَلِيل¹⁶⁶⁾، ثم سار الهادي إلى مَطَرَةَ¹⁶⁷⁾ ثم نهض¹⁶⁸⁾ إلى مَدَر، فاستأذن¹⁶⁹⁾ بعض عسكره من أهل خَوْلَان وهَمْدَان وتَجْرَان

مطولة الهادي
إيجادة صنعاء

¹⁵⁸⁾ B im Sinne von ٢٢٠.

¹⁵⁹⁾ B جاد الاول.

¹⁶⁰⁾ B ٢٢٠.

¹⁶¹⁾ B ثم نهض.

¹⁶²⁾ Wa'ila ist ein hamdānischer Stamm, nach Wa'ila b. Šakir b. Rabī'a b. Malik genannt. Die Wa'ila wohnten hauptsächlich östlich von Ša'da, zwischen dem Berg Baraṭ und dem westlichen Teil von Nağrān. Vgl. Hamdānī, 111, 2; 168, 1—5; 169, 5; Naṣwān 113.

¹⁶³⁾ Er traf in Kutāf am 1. Šafar dieses Jahres ein. Vgl. VAN ARENDONK, 175. Kutāf ist ein Ort und ein Tal, welches in die beiden Täler Wādī Nağrān und al-Ğā'ib mündet; es wird auch Aktāf ausgesprochen. Vgl. Hamdānī, 84, 1; 168, 4 und S. 82, 25; 110, 20.

¹⁶⁴⁾ Miṭlā' oder Tula' oder Ṭulāḥ wird dieser Ort bei Hamdānī genannt, siehe da S. 82, 25; 110, 9; 168, 1.

¹⁶⁵⁾ Gemeint sind As'ad b. Abi Ja'fur und sein Vetter 'Uṭāfu b. Abi 'l-Ḥair. Vgl. VAN ARENDONK, 208.

¹⁶⁶⁾ Gemeint südlich von Ša'da nach Šan'a hin, was aus dem Zusammenhang mit dem folgenden Satz klar wird.

¹⁶⁷⁾ Bei VAN ARENDONK, 209 (3); 206 (1) Šabul liegt südöstlich von Šan'a.

¹⁶⁸⁾ Maṭira ist ein sehr fruchtbarer Ort im Gebiet der Bakl. Vgl. Hamdānī, 81, 24; 109, 23.

¹⁶⁹⁾ und ¹⁷⁰⁾ Vgl. as-Sira, Fol. 97b bei VAN ARENDONK, 209, Anm. 7.

بالعود، فلم يبق معه إلا القليل. فلما بلغ آل طريف رجوع أصحابه إلى بلادهم نهضوا إلى الهادي في عسكر كثير حتى نزلوا بالقرب^(١) منه، فنهض إلى محل يسمى كبوه^(٢)، ثم استدعى حمدان حيدر فلم يجبه^(٣) أحد^(٤)، ومالوا إلى آل طريف؛ فوقع حرب شديد أول يوم من رجب، قتل فيه كثير من أصحاب الهادي، وأسر^(٥) ولده محمد وأبن الهادي وغيره؛ ودخلوا به إلى صنعاء على بغلة، وطافوا به الأسواق، وسار الهادي إلى وروزر. وجاء الخبر بقدم^(٦) خُصَم إلى اليمن تارة أخرى، فوصل في شوال من هذه السنة، ومكث في أرنل^(٧) من بلاد سَحَنان^(٨) قدر ستة أيام يتربص الدخول إلى صنعاء، فلم يؤذن له بل خرج من فيها فأُسر^(٩) وولده وابن أخيه^(١٠) (23b) وسجنهم في بيت بوس، واستأنهم أصحابه ثم دخلوا به صنعاء فأراد أصحابه القيام معه، فهاجم أحمد بن أبي بَغر وابن عمه عَمَان، وقتلوا خُصَم، ومال الناس إلى آل بَغر. وأما محمد بن الهادي فإنه اعتقل في بيت بوس، ثم نُقل إلى شبام ثم أُطلق بعد أيام^(١١). وفي هذه^(١٢) السنة كان موت المكتفى؛ وتهدم^(١٣) ذكر طريف ما جرى بينه وبين

^(١) بَترا.

^(٢) Stra Fol. 97b (bei Arendonk, 309 (7)) nennt diesen Ort.

^(٣) أحدًا.

^(٤) Vgl. al-Jabart, Serie III, S. 2304; Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, S. 353; al-Jāda, Fol. 59b.

^(٥) Vgl. Ibn ad-Daiba, Fol. 12a und S. 9 des Textes.

^(٦) Vgl. Jāqūt, Bd. I, 191; van ARENDONK, 210 (7) unten.

^(٧) Bilād Sanḥān liegt an der Grenze von Jān. Vgl. Hamdānī, 73, 26; 84, 10; 136, 4. Nach dem Namenverzeichnis zu H. v. WISMANN's Karte bei RATNJEH, Bd. III, S. 227 läge der Ort Blatt III 30/3d. Er ist aber auf der Karte nicht zu finden.

^(٨) Ibrāhīm b. Hālaf und Abū Allāh b. Harṣāz waren diejenigen, die ihn gefangen nahmen. Vgl. Ibn ad-Daiba, Fol. 12a; Anbā, Fol. 28b.

^(٩) Vgl. S. 38 des Textes.

^(١٠) Al-Muktāfi starb im Du'l-Qa'da 295 H. (Aug. 908), also 5 Jahre später. Vgl. al-Jabart, Serie III, S. 2280. Ibn al-Aṣṣr, Bd. VIII, S. 6; al-Manṣūrī, Bd. VIII, S. 214. Unser Verfasser berichtet uns aber nochmals auf S. 51 vom Tode al-Muktāfi's im Jahre 296 H., was auch falsch ist.

^(١١) Vgl. S. 40 -41 des Textes.

القرامة. فاستعمل على اليمن نجح بن نجاح¹⁷⁶⁹، فوردت كتبه إلى آل يعفر¹⁷⁷⁰ بالتيابة على اليمن. وفيها أيضا مات إبراهيم¹⁷⁷¹ بن محمد بن زياد صاحب زيد، وقام بعده ولده إسحاق الملقب بأبي الجيش، وطالت مدته في الولاية نحو ثمانين سنة حتى تشعبت عليه أطراف بلاد، وخالف عليه كثير ممن كان يعزى إليه في ظاهر الأمر مثل أسعد بن أبي يعفر صاحب صنعاء وغيره؛ ومع ذلك فإنهم كانوا يخطبون له، ويضربون السيكة باسمه؛ وعن امتنع عليه الأمير سليمان¹⁷⁷² بن طريف صاحب عر¹⁷⁷³؛ وكانت بلاده واسعة، مسيرة سبعة أيام طولاً في عرض يومين، إذ حدها من الشرق¹⁷⁷⁴ إلى حلي¹⁷⁷⁵. وكان مبلغ ارتفاعها في السنة خمسمائة ألف دينار عريثة، وبقي في يده¹⁷⁷⁶ من شرجة حرش إلى عدن، ومن غلاقة¹⁷⁷⁷ إلى طرف أعمال صنعاء عرضاً، وسياتي تاريخ¹⁷⁷⁸ وفاته إن شاء الله تعالى. وفي هذه السنة اشتد¹⁷⁷⁹ القحط باليمن حتى أكل الناس بعضهم بعضاً، ومات خلق كثير، وخرت عدة¹⁷⁸⁰ قري، وبذلوا وجوههم للسائلة؛ فعدوا في بيوتهم، وأغلقوا أبوابهم حتى ماتوا، ولم يبق منهم إلا طفلة صغيرة أخذها بعض بني الأزهر ابن عبد الرحمن؛ وتزوجت فيهم فسيحان القاهرة بالمولت.

^{a)} عمت قري B.

¹⁷⁶⁹ Vgl. Ibn ad-Daiba', Fol. 11b, unten.

¹⁷⁷⁰ Es waren As'ad b. Abi Ja'fur und sein Vetter 'Ugmān b. Abi 'l-Hair, die von Nuḡh b. Nuḡh furtherhin mit der Wilāya betraut wurden. Ibid. Fol. 12a.

¹⁷⁷¹ Über Ibrāhīm b. Muḥ. b. Ziyād, seinen Vater und seine Söhne und Nachfolger vgl. *Tārīḫ al-Jamān* von 'Umāra, S. 1—14; Ibn Ḥaldūn, Bd. IV, S. 212—214.

¹⁷⁷² Vgl. 'Umāra, S. 5.

¹⁷⁷³ 'Ajr (auch Attar ausgesprochen) ist eine der wichtigsten Städte in der Tihāma. Vgl. Hamdānī, 52, 14; 54, 12, 13; 215, 18; Naṣwān, 69; Jāqūt, III, 615.

¹⁷⁷⁴ Liegt in der Tihāma. Vgl. Hamdānī 52, 13; 120, 1; 188, 20; 217, 8; Jāqūt, III, 276.

¹⁷⁷⁵ Liegt ebenfalls in der Tihāma. Vgl. Hamdānī, 120, 13; 121, 12; 122, 21; 154, 16; 188, 4; 217, 11.

¹⁷⁷⁶ Die Rede ist hier wieder von Iḥṣāq Abi 'l-Ḥāṣ. Vgl. 'Umāra, S. 6.

¹⁷⁷⁷ Liegt in der Tihāma und ist der Hafen von Zabīd. Vgl. Hamdānī, 52, 12; 110, 18.

¹⁷⁷⁸ Er starb im Jahre 371 H. Vgl. 'Umāra, S. 6.

¹⁷⁷⁹ Vgl. VAN ARENDONK, 215, unten.

فيها أطلق محمد بن الهادي من سجن شبام فلحق بأبيه في صعدة. وفي هذه السنة استمر القحط إلى آخرها. وفيها¹⁷⁸⁾ بعث ميمون القدّاح¹⁸⁰⁾ دُعاة ولده عبيد الله المهدي إلى اليمن؛ وهم على بن الفضل¹⁸¹⁾ الحميري ومنصور بن حسن¹⁸²⁾ الكوفي؛ وهما على مذهب الإثنى عشرية¹⁸³⁾؛ ولخروجهما إلى اليمن سيرة مسطورة ذكرها أصحاب التواريخ مستوفاة¹⁸⁴⁾ وإنما يشير إلى السير منها؛ فما ذكره صاحب¹⁸⁵⁾ بهجة الزمن في أخبار اليمن أن على بن الفضل حج ثم توجه لزيارة قبر مولانا

بعث دعاة عبيد
الله المهدي إلى
اليمن، على بن
الفضل ومنصور
ابن حسن

¹⁷⁸⁾ أحسن. ¹⁷⁹⁾ وموسوعة B.

¹⁸⁰⁾ Dies bedeutet, daß Maimūn al-Qaddāh in diesem Jahre (291 H.) gelobt hat, was mit den Angaben von al-Kaṣ (Ḡanadī, 143) ungefähr übereinstimmt. Es heißt bei al-Ḡanadī, als Ḥasan b. Manṣūr Herr der Lage war, benachrichtigte er Maimūn al-Qaddāh im Jahre 290 H. davon und schickte ihm wertvolle Geschenke und Kostbarkeiten. In der EI, Bd. II, S. 823b, 16 von unten; 825, 3. Absatz wird angegeben, Maimūn sei spätestens im Jahre 180 H. (796) gestorben.

¹⁸¹⁾ Über Maimūn al-Qaddāh und überhaupt über diese bis jetzt ungelöste Frage, ob die Fātimiden richtige 'Aliden sind oder nicht, vgl. Ibn al-Aṣṣr, Bd. VIII, 17ff.; Ibn Ḥaldūn *al-Muqaddima*, 12—14 und *al-ʿIbar*, Bd. IV, S. 31ff.; Ibn Ḥillikān, Bd. I, S. 342. Weitere Literaturangaben finden sich bei *Ṭarīḥ al-Ḥakīm bi-Amrillāh*, Zeitschr. *Ar-Risāla*, Nr. 91, S. 49. Neuestens ist das gesamte Material im profātimidischen Sinne zusammengestellt von Mamour, *Polemics on the Origin of the Fatimī Caliphs*, London 1934; vgl. dazu HARTMANN in „Islam“ XXIII (1935) 278—280 und STROTHMANN in OZ 1935, 632—634.

¹⁸²⁾ und ¹⁸³⁾ Über 'Alī b. al-Faḍl, Manṣūr b. Ḥasan, ihre Sendung nach Jemen und ihre Tätigkeit daselbst, vgl. al-Baḥā' al-Ḡanadī bei Kaṣ (Auszug aus Baḥā's Buch *as-Sulūk*) Nachrichten über die Qarākiti in Jemen. Da spricht er auch über die Abstammung der Fātimiden und über Maimūn al-Qaddāh. Aber der Stammbaum von Manṣūr bei ihm ist folgender: Manṣūr b. Zādān b. Ḥaṣab b. al-Faraḡ b. al-Mubārak; letzterer sei ein Nachkomme des 'Aqīl b. Abī 'Alīb. Siehe da S. 140.

¹⁸⁴⁾ Über die „Zwölfer“, ihre Richtung und die anderen schiitischen Sekten vgl. Ibn Ḥaldūn *al-Muqaddima*, S. 107—110 und *al-ʿIbar*, Bd. IV, S. 28—31; al-Aṣṣārī *Maḡalāt al-Islāmīyyin*, Bd. I, S. 5—75; *al-Māḍi wa'l-Nabī* von Ibn Ḥazm und von as-Šāhrestānī, zuletzt EI.

¹⁸⁵⁾ Es ist Abu 'l-Mahasin 'Abd al-Baqī b. 'Abd al-Maḥmūd al-Quraṣī (680 bis 743 H.). Sein Werk ist immer noch unausgänglich und liegt als Handschrift in der Pariser National-Bibliothek. Vgl. BROCKELMANN, Bd. II, 171; Nocht. S. 709; VAN ARENDONK, S. IX.

الحسين بن علي «عم»¹⁴⁴ فبكى عنده ورحم عليه، وأظهر الأسف العظيم؛ فدفن فيه القُدَّاح وكان منجبا فلكنيا، فظهر له من ابن الفضل ومنصور بن حسن مخايل الشهامة فأطلعها على سره وعرفها حقيقة أمره، وعرفها أن المهدي ولده، وأن نسيه يتصل بأمر المؤمنين على بن أبي طالب «عم»، وأن لولده شأنا عظيما؛ ورغبها في القيام بأمر الدعوة، واستماله قلوب الناس، فوجدما قائلين لقوله: فأخذ عليها اليهود الوثيقة: (248) وعرفها حقيقة مذهبه؛ ثم أمرها بالمسير إلى اليمن، وكان فيها قاله لهما: إنَّ الكعبة المشرفة يمانية، وكلام مبدؤه منها. وحرَّمتها على التعاضد وعدم الاختلاف. ثم سارا إلى اليمن؛ فلما وصلا بيندر البقعة¹⁴⁵ افترقا، فقصده ابن الفضل بلاد يافع¹⁴⁶، وقصد منصور بن حسن عَدَنَ لاعة¹⁴⁷. وأقام كل منهما في جهته يظهر الزهد والورع والتقشف حتى صار كل منهما مسموع القول في جهته. وقصدم الناس وجمعوا إليهم الصدقات، وعظم شأنهما. فأما منصور بن حسن فقصده جبل مسور لاعة¹⁴⁸، لمحصنه وأحكم عوراته، واتخذ دار إقامته، ثم جمع الجموع وأغار بهم على أهل تلك الناحية حتى أبادهم، وأخذ أموالهم، واستولى على بلادهم؛ ثم سار إلى بني شاور¹⁴⁹، فاستولى عليهم أيضا؛ ثم نهض إلى شبام وكوكنان لمحاربة الحواريين.

¹⁴⁴) Landungsplatz für Zabid. Vgl. WÜSTENFELD, 116; Hamdāni, 84, 11. Al-Ganadī gibt aber einen anderen Ort an; sie wären nach Galafīqa und nicht nach al-Buq'a, wie es hier heißt, gekommen; und von da aus hätte jeder seinen Weg genommen; siehe da S. 141.

¹⁴⁵) Die Jāfi' wohnen in Barw Himjar. Vgl. Hamdāni, 89, 5—13.

¹⁴⁶) 'Adan Lā'a ist ein großes Dorf bei (abai Maswar und verschieden von 'Adan Abjan, welches am Meere liegt und heute in englischen Besitz ist. 'Adan Lā'a liegt im Gebiet der Lā'a, zwöl Tagureinen nordwestlich von San'a' an der Grenze des Landes der Hāšid. Vgl. Hamdāni, 69, 1; 106, 23; 112, 19—26; 113, 10; 193, 12; al-Wāsi', S. 198.

¹⁴⁷) Gebel Maswar ist ein Berg in der Harāt al-Muḥāḥi, dem südlichen Teil der jemenischen Gebirgskette (von S. aus gerichtet) und liegt in dem Gebiet der Lā'a; siehe Ann. 186 und vgl. Hamdāni, 69, 1; 72, 14; 108, 2, 10, 21; 113, 20; 193, 13; 245, 6.

¹⁴⁸) Die Banu Šāwir wohnen hauptsächlich in dem südlichen Teil der Gebirgskette, von Süden nach Norden gerichtet, in Harāt Ġanab und auch in al-Baam. Vgl. Hamdāni, 70, 3; 111, 17; 112, 11.

فهزموه وقتلوا طائفة من قومه، فاعمل رجلا من مواليتهم كان على حصن الصلح¹⁰⁰، فلما والاه ذلك الرجل الذي والاه ندم¹⁰¹ على موالاته. ثم خرجت الساكر من صنعاء فأنهزم من شبام إلى مسور. وأما على بن الفضل فإنه لما قصد بلاد يافع أظهر مثل ما¹⁰² أظهر منصور بن حسن من العبادة والزهد والتقشف، فافتتن به أهل تلك الناحية، وهم جهال رعايع لا يعرفون الحقائق بل يتبعون كل ناعق؛ فأنهم ألفوا إليه أزمته، وطلبوا منه النزول من متخلاه إلى محلاتهم فلم يجيبهم إلى مطلبهم إلا بشروط شرطها عليهم؛ وهي الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر وترك المعاصي والإقبال على الطاعة، فأجابوه، فأخذ عليهم الموائيق؛ ثم أمرهم بمهارة بعض حصون جهانهم فقتلوا؛ ثم أئزموهم أن يغيروا على أطراف البلاد فينبهوا أهلها، وأوهمهم أن ذلك من الجهاد في سبيل الله، وكان في الحج¹⁰³ وأبين¹⁰⁴ رجل من الأصابع¹⁰⁵ يعرف بابن أبي العلاء¹⁰⁶ قصده ابن الفضل بمن معه، فهزموه ابن أبي العلاء وقتل من أصحابه كثيرا، ورجع ابن الفضل إلى مهيّب، فاجتمع إليه المنهزمون من أصحابه، وكان ذا رأى

^{a)} الذي ونتم B.

^{b)} مثلنا B.

¹⁰⁰) Ad-Dila', einer der berühmtesten Borge Jemens, nicht weit von Sībām, dem Sitz der Ja'furiden. Vgl. Hamdāni, 125, 8.

¹⁰¹) Lahg ist eine der größeren Städte der Tihāma und Süd-Jemen. Es liegt nördlich von 'Aden am Wege nach San'a' (45° Länge Greenwich, 13° Breite). Bei Lahg treffen sich Wādi 'Ulqān und Wādi Sa'a; und von da aus geht al-Ghā' zum Meere in der Richtung auf Aden. Lahg wird auch die ganze Gegend bis an die Grenze von Abjan genannt. Vgl. Hamdāni, 52, 10; 53, 15; 77, 24; 78, 1; 97, 23—24, 12; 180, 15.

¹⁰²) Abjan ist ein großes Gebiet im südlichen Jemen, nach Da Abjan (Naṣwān vokalisiert Iḥjan), einem himjaritischen König genannt; danach wird das berühmte 'Adan als 'Adan Abjan bezeichnet. In Abjan gibt es viele Städte und Dörfer, wie Šaukān und Hanfar, das als größte Stadt Abjans gilt. Vgl. Hamdāni, 52, 10; 53, 18; 97, 6—22; Naṣwān, 11.

¹⁰³) Al-Ayḥib, ein himjaritischer Stamm, nach Aḡbal b. 'Amr b. Ḥarīḡ b. Dī Aḡbal b. Mālīk b. Zaid b. al-Gauḡ b. Sa'd b. 'Auf b. 'Adijj b. Mālīk b. Zaid b. Sadad b. Zur'a ḫimjar (des Kleinen (al-Aḡḡar), sie wohnen hauptsächlich in Lahg und Abjan. Vgl. Hamdāni, 53, 16; 54, 26; 77, 26; 96, 7; 97, 4, 15; 98, 12; 99, 24; Naṣwān, 50.

¹⁰⁴) Es ist Muḥammad b. Abī 'I-'Ala'. Vgl. al-Qutubī bei Kāṣ, II 143

ومكر، فقال لهم: الرأي أنا نهجم عليهم فإنهم قد أمنوا وتفرقوا، فساعدوه، ولم يشعر ابن أبي العلاء وهو في خَنْفَر¹⁹⁴⁾ غافلاً، وقد تفرق أصحابه إلا وقد خالطته عساكر ابن الفضل فقتلوه وطائفة من كان عنده، واستولوا على خزانته، وفيها من النقد جلة مستكثرة، ورجع ابن الفضل إلى باقع فعظم شأنه وشاع ذكره، ثم سار إلى المَذَنَجَرَة¹⁹⁵⁾ وهي قرية في أعلى¹⁹⁶⁾ بلاد العدناني، وصاحبها يومئذ جعفر بن محمد¹⁹⁷⁾ (341) ابن أحمد المناخي وهو¹⁹⁸⁾ الذي ينسب إليه مخالف جعفر، فلقبه¹⁹⁹⁾ أهل تلك الناحية وقاتلوه، فانهزم راجعاً إلى باقع. وفي هذه السنة وصلت كتب إلى الهادي «عم» من إبراهيم بن علي²⁰⁰⁾ والقطري²⁰¹⁾ الحكيم يطلبان منه الوصول إلى بلادهما²⁰²⁾ على تسليم ما في أيديهما؛ وأعطاه على ذلك اليهود الفليضة، وتكررت كتبها بمثل ذلك، فاستدعى الهادي قبائل خَوْلَان²⁰³⁾، فسار بهم إلى تهامة، ونزل بموضع يقال له السرر [ثم تقدم إلى محل يعرف بالمنبرة ووافاه كتاب الحكيم يستدعيه إلى محل يسمى طَرَطْرَا²⁰⁴⁾ فسار إليه، ولقيه رسل الحكيم بالضيافة وعلف الدواب، وكان الحكيم قد أخذ ذلك من أهل بلده، فلما بلغ الهادي ذلك أرجع لأهل البلد ما أخذ منهم،

أهلاً بـ¹⁹⁴⁾ فقام.

¹⁹⁴⁾ Vgl. Anm. 191.

¹⁹⁵⁾ Liegt in Mihlāf as-Sahlī auf dem Raima-Berg; von Ġa'far, dem Diener (Maulā) des Muḥammad b. Zīyād, im Jahre 206 H. gobaut. Nach diesem Ġa'far soll das Gebiet Mihlāf Ġa'far genannt worden sein. Vgl. Hamdān, 68, 4; 100, 17; 217, 2; al-Ġanadī bei KAY, S. 143, Z. 4, unten und dazu Umāra bei KAY, S. 3.

¹⁹⁶⁾ VAN ARNOLDONK nennt ihn nach *Bahgat as-Zaman* Ġa'far b. Ibrāhīm. Vgl. VAN ARNOLDONK, 106 (7), 113 (4) und S. 309 (zu Bl. 113). Dazu noch Hamdān, 76, 9; 100, 14.

¹⁹⁷⁾ Vgl. dazu Anm. 195; Ibn Ḥaldūn bei KAY, 126 und VAN ARNOLDONK, 101 (9).

¹⁹⁸⁾ Nach *as-Sīra*, Fol. 135b, wie VAN ARNOLDONK angibt, wäre er aus dem Stamm al-Ḥakam. Vgl. VAN ARNOLDONK, 213.

¹⁹⁹⁾ Es ist al-Ġiṭrīf b. Muḥammad al-Ḥakamī (ibid.).

²⁰⁰⁾ Ihr Land beginnt nördlich von Wādī Maur (Maur-Tal) und dehnt sich fünf Tagomarsche aus. Vgl. Hamdān, 64, 7 - 10; 110, 24 - 120, 8.

²⁰¹⁾ Vgl. Hamdān, 178, 8.

الهادي يلعب
إلى بلاد
المكسين
بدمصرهم

وقال: لا يحمل لنا أخذه؛ وأرجع رسل الحكمى إليه؛ فتمعجب من فعل الهادى، وادهم على ما كان منه من استدعائه، واثنى عزمه عن موالاته بعد اليهود الأكيدة. ثم جمع عسكرا كثيرا وسار بهم لمحاربة الهادى، فأوقع بهم الهادى «عم»، وانهمز الحكمى قتيبه الهادى وقتل من أصحابه كثيرا.

ودخلت سنة ٢٩٢

في محرم منها خرج إبراهيم بن خلف من الكندراء^{٢٩٢} قاصدا جبل ذخار، فلما وصل طرف الجبل لقيه^{٢٩٣} عبد لدنان^{٢٩٤} صاحب الجبل فقتله وهزم أصحابه، وبعث برأسه إلى مولاه. وفي هذه السنة حصل التواطؤ^{٢٩٥} فيما بين محمد بن أحمد^{٢٩٦} الأعجم وبين عثمان بن أحمد^{٢٩٧} على قبض كوكبان، فقبضه عثمان فتحرك^{٢٩٨} عليه أسعد بن أبى يعفر من صنعاء، وقدم أمامه عسكرا، فصدوا الجبل من محل يسمى بيت خيام^{٢٩٩}، وتبعهم أسعد في الأثر، فأقام الحصار على كوكبان حتى ظفر به، وأسر عثمان بن أحمد، ولبت في شبام بعض أيام، ثم رجع إلى صنعاء، وفيها خالف بنو الحارث بنجران^{٣٠٠} على الهادى «عم»، ووقع بينهم وبين عامله هنالك حرب؛ فخرج عليهم الهادى «عم»

خلاى بنى
الحارث ضد
الهادى

^{٢٩٢} لقاه عد ب.

^{٢٩٣} التواطؤ ب.

^{٢٩٤} بنحووات ب.

^{٢٩٥} Al-Kandara ist eine der Städte der Tihama, nicht weit von Zabul. Vgl. Hamdani, 54, 1; 72, 3—5; 106, 3; 120, 1, 7.

^{٢٩٦} Vgl. van ARNOLDI, 215.

^{٢٩٧} Es ist Muhammad b. Ahmad b. Zuraiq al-A'ghar, einer der Banu-'l-'Abbas b. 'Ali und Anhänger von al-Tifl. Er war vorher von al-Tifl zum Qäli ernannt worden. Vgl. van ARNOLDI, 106, 215.

^{٢٩٨} Es ist der Ja'furide 'Utmän b. Abi 'l-Hair (Ahmad), der Vater von An'ud b. Abi Ja'fur. Vgl. S. 36 des Textes; Ibn al-Daibi, Fol. 11b; van ARNOLDI, 203, 208, 212, 215.

^{٢٩٩} An'ud's Zug war im Safar (hohen Jahres). Vgl. van ARNOLDI, S. 215.

^{٣٠٠} Liegt im Miblat Aqlän (= Miblat Sibän). Vgl. Hamdani, 107, 10.

من صعدة، فحاصرهم واستباح عسكره أموالهم، وقطعوا نخيلهم؛ فطلبوا الأمان من الهادي «عم» فأمنهم، ورجع إلى صعدة. وفيها قصد على بن الفضل المذبذبة تارة أخرى فدخلها²⁰⁰، وأخذ حصن التكري²⁰¹، فانهزم جعفر المناخي إلى نهمه، فأمدّه صاحب زيد²¹⁰ بجيش كثيف، ورجع يريد استرجاع المذبذبة فحصلت بينه وبين على بن الفضل وقعة كبيرة بوادي نخله²¹¹، فيها²¹² قتل جعفر المناخي، وابن عنه أبو الفتوح²¹³ بأكمة خواله²¹⁴، وقويت²¹⁵ شوكة ابن الفضل، واستولى على بلاد المناخي، وجعلها مستقر ملكه؛ ثم نهض إلى بلاد تحيب²¹⁶، فدخل منك²¹⁷ فأخربها؛ ثم سار إلى دمار، فوجد (355) جيشا عظيما في هران²¹⁷ من أصحاب الحوالى²¹⁸ فكتب إلى صاحب هران، واستأله حتى والاه.

ابن الفضل
الحلابة

²⁰⁰) وقت B.

²⁰⁰) Die Stadt Iel in seine Hände am 14. Safar 302 H. Vgl. VAN ARENDONK, 114.

²⁰¹) Diese Festung liegt auf dem berühmten Berge Ta'kur im Mīhlāf as-Sahūl. Sie heißt bei Hamdāni Hīn Ta'kur. Vgl. Hamdāni, 100, 16; 126, 8, 21.

²¹⁰) Es ist Iahāq b. Zijād (= Abu 'l-Chaiṣ). Vgl. S. 37, 47 des Textes; al-Ġanadī, 146, bei KAY. Über ihn und seine Vorfahren vgl. auch 'Umrāa bei KAY, S. 1 ff.

²¹¹) Wādī Nahla ist im Mīhlāf as-Sahūl; es ist ein sehr fruchtbares Tal, reich an Wasser, Obstbäumen und Gemüsen. Vgl. Hamdāni, 76, 5—16.

²¹²) Die Schlacht war am Freitag, dem letzten Raġab 302 H., wobei Ġa'far b. Ibrāhīm al-Manṣūr im Kampfe fiel, nachdem er 50 Jahre lang geherrscht hatte. Vgl. VAN ARENDONK, 114; KAY 222; Hamdāni, 100, 25.

²¹³) Es ist Abu 'l-Futūḥ b. Abī Salāma. Vgl. VAN ARENDONK, 114, 216 (2).

²¹⁴) Siehe Hamdāni, S. 76 und die Anmerkungen zu dieser Stelle (II, S. 70).

²¹⁵) Bilād Jahdīb schließt sich an die nördliche Grenze des Mīhlāf as-Sahūl an. Es wird Jahdīb as-Sufl genannt; nördlich davon liegt Jahdīb al-Ulw. Vgl. Hamdāni, 101, 1—10; 136, 3; 209, 2. Naṣwān, S. 49, 93 schreibt Jahdīb; VAN ARENDONK bald Jahdīb, S. 106, bald (nach anderen Quellen) Jahdīb, 198 (5), 216.

²¹⁶) Munkaṣ liegt im Jahdīb al-Ulw und gilt bei Hamdāni als eine der Städte des jemenischen Naġd. Siehe da 56, 4; 101, 8.

²¹⁷) Hīrrūn, im Bereich von Dīmār. Vgl. Hamdāni, 80, 20; Jāqūt, IV, 568.

²¹⁸) Gemeint ist As'ad b. Abī Ja'fur al-Ḥiwālī.

ودخلت سنة ٢٩٣

في الحرم منها نهض على بن الفضل من الجند²²⁹ بمجموع كثيرة الى اليمن
الأعل²³⁰ وكان البافى²³¹ في دِمار، فوجهه عسكره لمحاربة ابن الفضل فهزمهم،
وقصد البافى²³² فهزمه من دِمار إلى صنعاء؛ ثم تبعه ابن الفضل بجنود لانطاق، يقال
أنها بلغت إلى أربعين ألفاً²³³ فنزل في ظَبْوة²³⁴ وخرج إليه أسد بن أبي يعفر فقاتله
قتالا شديداً، وقتل من أصحابه أربعمائة رجل، ورجع إلى صنعاء؛ ولبت ابن الفضل
بجنوده القرامطة في سفح قم ثلاثة أيام، ثم انتشروا؛ فقصد ابن أبي يعفر، فا
برحوا من مواضعهم، ورجع ابن يعفر إلى صنعاء؛ فقصد ابن الفضل ليلًا في خمسة
دعول ابن
الفضل صنعاء
آلاف مقاتل، فدخل صنعاء من ناحية الشهابيين²³⁵ بسعاية مهلب الشهابي، فقصد

²²⁹ أوجين ألف B.

²³⁰ ضبوه B.

²³¹ Al-Ġanad ist die größte Stadt im Gebiete der Sakālik, welches zwischen Miḥlaḥ as-Saḥūl nördlich und al-Maʿāfir südlich und westlich liegt. Al-Ġanad ist einer der ältesten arabischen Märkte, liegt am oberen Wege von 'Adan nach Ḥan'a, es war auch der Sitz der 'Amil (= Statthalter) von dem 'Amal al-Ġanad (= Gebiet al-Ġanad), zu welchem alle tihamasische Dörfer gehörten. Al-Ġanad ist berühmt durch Viehzucht. Die Bewohner von as-Sakālik widerstanden besonders hartnäckig und tapfer den Qarāmiṭa. Sie gehörten, wie Hamdānī, 99, 22—23, berichtet, zu denjenigen, die sich von den Qarāmiṭa nicht unterwerfen ließen. Sie sollen auch Aḥmad b. Faḍl getötet haben. Vgl. Hamdānī, 54, 18—21; 99, 22—23; 179, 26; 189, 23, 24; 193, 7.

²³² Jemen bestand aus zwei Teilen, al-Jaman al-Aʿla (= Ober-Jemen), dessen Hauptstadt Ḥan'a war, und al-Jaman al-Aṣfal (= Unter-Jemen) mit der Hauptstadt Zabīd. Vgl. Ibn ad-Daiba, Fol. 3b.

²³³ (hevcint ist 'Isā b. al-Muʿīn al-Jāfi. Vgl. VAN ARNEDONK, 211, 216, 220, 221.

²³⁴ Die Banū Ḥihāb führten ihren Stamm auf Ḥihāb b. al-ʿAqīl zurück, dessen Herkunft umstritten ist; manche sagen, er gehörte zu dem Kinda, die anderen sagen, zu den Qutā'a, was Naṣwān, S. 53, für wahrscheinlich hält. Die Banū Ḥihāb haben in Ḥan'a mit al-Aḥna, den Persern, zusammengewohnt. Vgl. Hamdānī, 124, 20.

غُمْدَان²²⁵⁾ والمسجد²²⁶⁾ وذلك في العاشر²²⁷⁾ من شهر محرم من هذه السنة؛ فخاربه أسعد بن أبي يَمَعْرُ إلى عصر ذلك اليوم؛ ثم خرج من صنعاء، وكان يوما عصيبا حصل فيه لأهل²²⁸⁾ صنعاء من الخوف والوجل والرعب والفشل؛ وخرج منهم من خرج بأهله وأولاده، واستباح القرامطة صنعاء قتلا ونهباً وأسراً، واستباحوا المحارم ضَعُكْتَ²²⁹⁾ وفُعلت العظام. وأما ابن أبي يَمَعْرُ فإنه توجه إلى شبام، فتحرك عليه القرمطي²³⁰⁾ الذي في جبل دُخَار وحاربه، فخرج ابن أبي يَمَعْرُ من شبام بأهله وأتقاه إلى بلاد الدُّعَام²³¹⁾. قلت أُنقل إلى محاربة²³²⁾ الإمام، وفضائل أهل البيت عليهم السلام، ألم يكن آل يَمَعْرُ حاربوا إمام الهدى وبحر التدى الهادي إلى الحق المين يحيى بن الحسين سلوات الله عليه وأخرجوه من شبام بأهله؛ فسلط الله عليهم هذه الفرقة الغاوية القرمطية وأجزام²³³⁾ بمثل فعلهم معه في أقرب مدة. ولما تمكّن ابن الفضل من صنعاء لم يحسن فيها صنعا، بل أظهر مذهبه الحنيت ودينه المشؤم، وارتكب محظورات الشرع، وادّعى النبوة، ورفق منبر جامع صنعاء، وخطب خطبة منكبة، سرح فيها بعقيدته الكفرية، وحمل عليها من تابعه من تلك الفرق الغوية، وقد ذكر

²²⁵⁾ B غمدان المسجد (ohne u) vgl. van Arendonk S. 217.

²²⁶⁾ مع أهل صنعاء.

²²⁷⁾ وهتكت B.

²²⁸⁾ محاربت B.

²²⁹⁾ 201

²³⁰⁾ Über Gumdān vgl. D. H. MÜLLER, *Die Burgen und Schlösser Süd-arabiens*, 277-286.

²³¹⁾ Den Tabellen nach war es ein Dienstag. Al-Ġisnādī, S. 144 bei KAY gibt als Datum den Donnerstag, den 3. Ramaḍān an. Dagegen stimmt at-Ṭabarī und Ibn al-Aṭīr mit unserem Verfasser überein. Vgl. at-Ṭabarī, Serie III, S. 2256, Z. 8 ff.; 2257, Z. 18 ff.; Ibn al-Aṭīr, Bd. VII, S. 378; auch VAN ARENDONK, S. 217.

²³²⁾ Gemeint ist Manṣūr b. Ḥusain, der Genosse und Mitarbeiter von 'Alī b. al-Fuʿl al-Qarnāṭī. Vgl. S. 39, 40 des Textes und VAN ARENDONK, 217.

²³³⁾ Bilād ad-Duʿām liegt in dem Gebiet al-Baḥn. Vgl. Hamdānī, 111, 19; 201, 13; und S. 14 des Textes.

هذه الخطبة كثير²²⁷ من المؤرخين، وإنما تركناها تميزها لكتابنا عن كلام هذا المارق اللعين، وإن كانت شاهدة عليه بالكفر الصريح²²⁸، غير أن في أعماله ما يفتنى عن التصريح، ضاعف الله له العذاب في يوم الجزاء والحساب، فإنه هدم أركان الإسلام، وبالف في حضي الشرائع الواردة عن سيد الأنام، صلى الله عليه وعلى آله الكرام²²⁹، وأباح لتأبيه المنور، وإتيان الذكور، وارتكاب المحرمات، من تكاح البنات والأمهات، وأسقط حج بيت الله الحرام، وآتى بدين خالف الشرائع والأحكام؛ ومن فيج فعله أنه اتخذ جامع صنعاء اصطبلًا للخيول بعد تلاوة القرآن فيه النهار والليل. ولما بلغ ذلك صاحبه منصور بن حسن تجهّز بالمسير إليه من مسّور، وحين اجتمع به لأمه على فعله بصنعاء، وكان يهابه لجراته وقتكه، وكان على بن الفضل يوم أصحابه أن منصور بن حسن من جملة أتباعه²³⁰، وسيف من سيوفه. ولما عزم ابن الفضل على قصد تامة نهام منصور بن حسن وقال له: الرأي التوقف والسكون في هذه (البلاد) التي قد استغنيناها حتى تمكّن اليد، فلم يسعده²³¹ (لأوسار في ثلاثين ألفًا وجعل طريقه على بلاد المغارب²³² حتى الحب²³³ من بلاد الشرف الأسفل²³⁴، فتأمّرت عليه البلاد والقبائل، وبنّوا له في الأماكن الضيقة حتى لم يمكنه التخلص، وبلغ (ذلك) منصور ابن حسن، فشن الغارة²³⁵ عليهم²³⁶، واستنقذه من تلك الجهة، فرجع إلى صنعاء.

²²⁷ B صريح. ²²⁸ Vgl. Dozy, *Suppl.*, unter سم IV.

²²⁹ Vgl. van Arrendonk, 218 (4): Es steht aber in *Arḥā' as-Zaman* die obige Form (الحب) und nicht الحب wie van Arrendonk a. a. O. meint.

²³⁰ B المغارب. ²³¹ عليه.

²³² Al-Ḥanādī, S. 114 bei Kay, gibt diese Predigt wieder, aber er meint, Ibn al-Faḍl habe sie in der Moschee von al-Ḥanād und nicht von Ḥan'ā' gehalten.

²³³ Etwas anders van ARRENDONK, S. 217f. nach al-Ḥazraḡī.

²³⁴ Wahrscheinlich meint er westlich von Ḥan'ā'.

²³⁵ al-Ḥanādī al-Aḥḡāl gehört zu dem Lande der Banū Ḥarīb b. Ḥuṣām b. Ḥāṣid, liegt also im Gebiet der Ḥāṣid in Ḥamḡān, westlich von Ḥan'ā'. Vgl. Hamḡānī, 107, 18; 111, 8—11.

وبعد أيام خرج منها غازيا لتهامة، لمجل طريقه المغارب^(٢٢١)، وقال أهلها منه أنواع ابن النسل
 المصائب؛ وكان مروره على جبل ملهسان^(٢٢٢)، وتوجه منه إلى المهجم^(٢٢٣) فقتل
 صاحبها، ثم سار إلى الكدراء فأخذها، وتقدم إلى زييد ففر منه إسحاق بن محمد بن
 إبراهيم بن محمد بن زياد، فهجم على زييد. وقال منه ما يريد، وقتل من أهلها، وبسى من
 نساها أربعة آلاف عذراء ثم خرج منها راجعا إلى المذمجرة. ولما وصل بعض الطريق
 قال لأسعابه: إن هؤلاء النساء يشملكنكم عن الجهاد، وساء الحسب^(٢٢٤) فاذبحوا
 ما في أيديكم^(٢٢٥) منهم، فذبحوهن في ساعة واحدة، فسمى ذلك الموضع المشاحيط^(٢٢٦).

ودخلت سنة ٢٩٤

فيها استنصى أهل صنعاء الإمام الهادي «عم» من سعة، فأجابهم وسار إليهم،
 ولما وصل صنعاء وجهه ولده محمدا^(٢٢٧) إلى ذمار ومخاليها، وبث المال، فقصدته
 منها ثمانية

الحطيب B^(٢٢٨)

أيديكم B^(٢٢٩)

محمد B^(٢٣٠)

^(٢٢١) Hier gemeint südwestlich von Ṣan'a' nach Ḥarās und Gābal Milhān zu. Vgl. VAN ARKENDONK, 219 (6).

^(٢٢٢) Gābal Milhān ist einer der spitzen Berge von Sarāt al-Maṣānī, dem sechsten Teil der Gebirgskette as-Sarāh. Er liegt westlich von Ṣan'a', mehr nach dem Meere zu in Bilād Ḥimjar zwischen Wādī Surūd und Wādī Maūr, nach dem das Wasser von dem Berge herabfließt. Gābal Milhān ist eine der Sehenswürdigkeiten und Merkwürdigkeiten Jemens, berühmt durch seine Moschee „Maṣḡid Šāhīr“, auf der Spitze Šāhīr, wo 99 Wasserquellen entspringen sollen. Vgl. Hamdānī, 68, 28; 72, 15, 16; 79, 12—17; 113, 3; 126, 10, 14; 190, 23; 192, 1.

^(٢٢٣) Al-Mahjām ist eine der Städte der Jemenischen Tihāma. Es liegt am Wādī Surūd westlich von Gābal Milhān und hat ungefähr dieselbe geographische Breite wie Ṣan'a' und dieselbe GröÙlänge wie Zabīd. Hier endet der von 'Adān über Zabīd herkommende Weg und beginnt die Straße nach Ṣan'a'. Vgl. Hamdānī, 45, 13; 54, 5; 72, 10; 106, 3; 119, 21; 120, 1, 6; 155, 10; 173, 2; 188, 18.

^(٢٢٤) Al-Ḥusnāb ist der Stammenname der Bewohner von Zabīd, nach al-Ḥuṣnāb b. 'Abd Šams genannt. Vgl. Hamdānī, 119, 17.

^(٢٢٥) Die Benennung ist sprachlich klar, denn *ṣaḡafa* bedeutet „wohlachten“. Vgl. *al-Qāṣida al-muḥīṭa*. Es bleibt aber zu erwägen, ob nicht etwa die Geschichte von der Abschneidung der Frauen aus dem bereits vorher vor-handenen Ortsnamen abgeleitet ist.

القرامطة²³⁶، فعاد إلى حظيرة أبيه صنعاء. وخرج على الهادي موالى بن يعفر
 كالحسن بن كنانة²³⁷ وابن جراح²³⁸ لغاريوه ونافسوه على صنعاء، فرجع منها
 إلى صنعاء، ودخل أسعد بن أبي يعفر إلى صنعاء فاستقر فيها، ثم وصل ذو^ب
 الطوق اليافعي²³⁹ أحد قواد علي بن الفضل إلى دمار فخرج منها أبو الروبة²⁴⁰
 المذحجي منبهما إلى رداع²⁴¹، فتبعه ذو الطوق²⁴² إلى رداع فقتله، ثم عطف على
 صنعاء فاستدعى أهلها الهادي «عم» وللضرورة أحكام، وسبحان الله ما أقل وفاء
 هذا الأثم، وما أحسن سجية هذا الإمام، حيث يبائع في الذب عن أهل هذه الديار،
 وقد علم منهم من محاربه والميل إلى عدوه ما يوجب رفع الأقطار، لكنه «عم»
 سلك سبيل²⁴³ سلفه الكرام في نصر الدين (36a) وجهاد الظالمين، وإحياء سنة جده
 سيد المرسلين صلى الله عليه وسلم، وإن جفأ أهل الشقاق، وأعرض عنه من تمكن
 في قلبه النفاق، فجزاء الله عن الإسلام والمسلمين أفضل جزاء المحسنين.

ولما حصل الاستدعاء للهادي «عم» — كما أشرنا إليه — وجه على بن جعفر
 الملوّى والدّيعام بن إبراهيم في جماعة من أصحابه، وأتبعهم ولده محمداً؛ فلما قربوا

الهادي يوجه
 ولده محمداً إلى
 صنعاء لمساعدة
 أهلها ضد القرامطة

^a) جوائح B.

^b) ذا الطوق B.

^c) ذا الطوق B.

^d) مسيل B.

²³⁶) Es war 'Isā al-Jāfi', der gegen Dāmār sog. worauf Muḥammad b. al-Hādī sich veranlaßt sah, seinen Posten aufzugeben und zu seinem Vater zu ziehen. Vgl. VAN ARNOLDONK, 220 ('Isā wurde von Ibn Dī'-'Tauq Mitte Šafar getötet). Vgl. VAN ARNOLDONK, 221 (7).

²³⁷) VAN ARNOLDONK nennt, S. 217 (6), ihn nach as-Sira, Fol. 159b, 5, al-Ḥusayn b. Kaḥjāla. Der Aufstand war am 10. Muḥarram 294 H.; Ibid 221.

²³⁸) VAN ARNOLDONK nennt ihn Gārāh b. Bīr, siehe das. S. 221; dazu S. 147.

²³⁹) Bei VAN ARNOLDONK, S. 221, heißt es an dieser Stelle: „Ibn Dī'-'Tauq und 'Isā“ (al-Jāfi?); deshalb kann man hier annehmen, die Stelle hat gelautet: und daß das Verbindungswort „wa“ und von dem Schreiber fortgelassen worden ist.

²⁴⁰) Es ist Abu 'I-'Aṣṭra Aḥmad b. Muḥammad b. ar-Ruwayja al-Muḥliḡī, der die Leitung in Tāḥ und Radā' im Namen al-Hādī's hatte. Vgl. VAN ARNOLDONK, 221.

²⁴¹) Radā' liegt südöstlich von Dāmār. Es ist die Hauptstadt des Mīḡlāf Raḥā'. Vgl. HAMDANI, 55, 8ff.; 102, 9ff. und BURCHARDT, Reiseeskizzen aus dem Jemen, 008.

من صنعاء خرج عنها القرامطة، فدخلها محمد بن الهادي وأصحابه، واستقروا فيها إلى أن أتهم القرامطة بما لا يقبل لم به، وكان القاصد لهم على بن الفضل وذو الطوق، فلما قرب من صنعاء عارضه أسعد بن أبي يعقوب، فقتل من أصحابه ستين رجلاً، وتكاثر عليه جنود ابن الفضل وأيقن من في صنعاء بالمجز عن مقاومته، فخرج منها من خرج، والتجأ بعضهم إلى دور العلويين؛ ودخل على بن الفضل بمجموعه صنعاء في غرة شهر رجب في هذه السنة فاستباحها، وقتلوا من وجدوه فيها، وعمدوا إلى دور العلويين فأخرجوا من فيها من المستجيرين^(٢٤٩)، وقابلوهم بالعذاب المهين، ولبت القرامطة في صنعاء وجهاتها ثلاث سنين يفسدون^(٢٥٠) في الأرض ولا يصلحون، حتى رماهم الله تعالى بالآلام وعاجلهم بالانتقام، فهلك منهم أمة لا يحصيها العدد، وتوجه^(٢٥١) طاغيتهم ابن الفضل إلى المذيخرة ببقية أصحابه. وفي هذه السنة ظهرت القرامطة بنجران، ونحرك بنوا الحارث للخلاف والطفيان، فقصدهم الهادي عليه السلام، وقتل منهم جماعة، ورجع إلى صنعاء. وفيها تمرض^(٢٥٢) القرامطة للحاج في طريق مكة، وقائدهم زكرويه^(٢٥٣) القرمطي قتلوا عدداً لا يحصى^(٢٥٤)، واستولوا على

انتصار ابن
الفضل وتكليه
بأهل صنعاء

فك القرامطة
بالحاج

^(٢٤٩) التجويرين B.

^(٢٥٠) زكوية B.

^(٢٥١) Al-Hamdānī erzählt uns in seinem Buche *al-Iḥṣāʾ*, wie die Qarmāṭen seinerzeit die Stadt Ṣanʿāʾ verwüstet haben und daß Barāʾ b. al-Mulāḥiq al-Qarmatī eines der schönsten und ältesten Schlösser von Ṣanʿāʾ, nämlich Maḥḍid Bait Ḥanbis, welches Ḥanbis b. Jaʿfur gehörte, im Jahre 295 H. in Brand stecken ließ. Der Brand soll vier Monate gedauert haben. Vgl. D. H. MÜLLEN, *Die Burgen und Schlösser Südarabiens*, 306, 6ff.

^(٢٥٢) ʿAlī b. al-Faḍl zog im Jahre 297 H. aus Ṣanʿāʾ nach al-Muḍaiḥira und von da gegen Zabīd. Vgl. VAN ARENDONK, 223 und S. 51 des Textes.

^(٢٥٣) Über den Überfall der Qarmāṭen auf die Pilger, vgl. at-Ṭabarī, Serie III, Bd. 4, S. 2269 ff.; Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, 378 ff.

^(٢٥٤) Die Zahl der gefallenen Pilger soll sich auf 20 000 belaufen haben. Vgl. at-Ṭabarī, Serie III, Bd. 4, 2272; Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, 380.

جميع ما معهم^{٢٩٥}، وعظمت هذه القضية على المسلمين، واضطربت لها معالم الاسلام في اليمن والشام، وكثر البكاء والنواح في أكر الآفاق، وبلغ الحال أن نساء القرامطة حملن الماء وطفن بالجرحى المتدسين في القتل، فمن طلب منهم الماء قتلته، ولما بلغ (أمر) هذه القضية إلى المكتفى العباسي عظم عليه، فجهز مولاة وصيفا^{٢٩٦} في جماعة من القواد، وعدد كثير من الأجناد؛ وقتلوه، وكانت الدائرة على القرامطة، وقتل قائدهم^{٢٩٧} الخثيث وأراح الله منه البلاد والعباد

ودخلت سنة ٢٩٥

قوة بن الحارث
وقتلهم لعل الهادي
فيها خالف بنو الحارث بنجران، وهموا بقتل عبيد الله عامل الهادي «عم» على بلادهم، فخرج إليهم الهادي فقتلهم، ونهب أموالهم، ودمر منازلهم، ورجع إلى صنعته، وترك عصابة مع عامله المذكور.

ودخلت سنة ٢٩٦

فيها عاد بنو الحارث إلى الخلاف، وهمدوا دار عبيد الله فدخلوها، وقتلوه وأصحابه جميعا بعد حرب شديدة. وفيها ظهر حسن ابن أم الجنادي^{٢٩٨} القرمطي

^{٢٩٥} Darunter waren auch die Gelder und die kostbaren Schätze der Banī Tālmn, die damals von Ägypten über Mekka nach Bagdad geschickt wurden. Vgl. at-Tabari, Serie III, Bd. 4, S. 2272—2273 und Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, S. 280; dazu Ibn Haldūn, Bd. IV, S. 86 und EI, IV, 203, Ende des vorletzten Absatzes.

^{٢٩٦} Es ist Waṣṣf b. Ṣuwārtakīn. Er zog gegen die Qarmāṭen Anfang Rabī' I. des Jahres. Vgl. Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, 280; Ibn Haldūn, Bd. IV, 86.

^{٢٩٧} Er wurde verwundet, gefangen genommen und erlag fünf Tage später seinen Wunden. Seine Leiche wurde mit den Gefangenen nach Bagdad gebracht und von da aus sein abgeschnittenes Haupt nach dem Lande Ḥurāsān, dessen Pilger durch die Qarmāṭen am meisten gelitten hatten, um die Bewohner zu beruhigen und sie von der beseitigten Gefahr zu überzeugen, damit sie ihre jährliche Pilgerfahrt nicht aufgeben sollten. Vgl. Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, 281.

^{٢٩٨} Der Verfasser meint wahrscheinlich Abū Sa'īd al-Ḡanṣarī al-Ḥasan b. Bahrām; aber dessen erster Aufstand war im Jahre 286 H. und nicht im Jahre 296 H., also in der Regierungszeit al-Mu'tadid's. Vgl. at-Tabari, Serie III S. 2188, 2192, 2196—2197; Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, S. 340—341, 344—345; Ibn Haldūn, Bd. IV, S. 88—90, Anm. 30 zu S. 11.

إلى البحرين في سبعمائة^{٢٩١} فارس، فبعث إليه المكتفى^{٢٩٢} قائدا من قواده في تسعة آلاف^{٢٩٣} مقاتل فهزمهم القرمطي^{٢٩٤} وقتل بعضهم وأسر قائدهم ودخل إلى محارب^{٢٩٥} وهي قبة عَمَان (366)، قال الحَجُورِي: بين البحرين ومكان مسير عشرة أيام في الرمل، وخرج عليه بَدْر الحَمَلِي للمحاربة فدفن عليه القرمطي خادمين قتلناه غيلة في الحمام؛ وملك البحرين مدة أيام الفتنة نحو سبع^{٢٩٦} وعشرين سنة^{٢٩٧} حتى قتل. وفي هذه السنة^{٢٩٨} مات المكتفى العباسي.

ودخلت سنة ٢٩٧

فوز ابن
الفضل لريد

فيها خرج على بن الفضل من المَذْبَجَةِ قاصدا لزيد، فدخلها، وهزم صاحبها إلى المهجَم، وقتل أهلها، وسبى نساءها، ولبت فيها سبعة أيام ثم خرج إلى مستقر

^{٢٩١} في سبع مائة B

^{٢٩٢} شجار B

^{٢٩٣} سبعة وعشرين B

^{٢٩٤} Es war al-Mu'tadid, nicht al-Muktafi, wie schon erwähnt, der die Truppen gegen al-Ganābi geschickt hatte. Diese Truppen standen unter der Führung von al-'Abbās b. 'Ayn al-Ganāwi, der vorher als Statthalter in Bāḥ al-Fāris tätig war; sein Heer wurde durch die Qarmāṭen vernichtet, und er selbst wurde gefangen genommen, dann aber freigelassen. Diese mißglückte Expedition war Ende Raǧab 287 H., wie at-Tabarī, Serie III, S. 2196 und al-Mas'ūdī, Bd. VIII, 193, berichten; Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, 344—345, gibt als Datum Ende Šaḥān dieses Jahres an, was unwahrscheinlich ist.

^{٢٩٥} Ibn Ḥaldūn, Bd. IV, 86 und Ibn al-Aṣṣr an der angegebenen Stelle schätzten die Zahl der abbasidischen regulären Truppen auf 9000, außer den Freiwilligen.

^{٢٩٦} Richtig ist (nach at-Tabarī, III 2196 unten, und Ibn al-Aṣṣr, Bd. VII, S. 345) Haǧar, die größte Stadt und die Hauptstadt von al-Bahrain. Vgl. Hamdānī 136, 16; 168, 14; 160, 2 und S. 11 des Textes.

^{٢٩٧} Diese Zahl kann nicht stimmen, wenn er den Abū Sa'īd al-Ganābi meint, was ich für sehr wahrscheinlich halte und was man aus den Angaben des Verfassers über die Ermordung von Abū Sa'īd durch seinen Diener, S. 56 (= Fol. 27b) schließen kann. Abū Sa'īd trat 286 H. auf und wurde im Jahre 301 ermordet. Er kann keine 27 Jahre geherrscht haben. Aber nach den ersten Angaben des Verfassers über das Auftreten des Abū Sa'īd, S. 11, kann man annehmen, daß der Verfasser 17 und nicht 27 sagen wollte, dann er läßt abweichend von den anderen Historikern den Abū Sa'īd schon im Jahre 285 H. auftreten. Vgl. Anm. 30 zu S. 11; Ibn al-Aṣṣr, Bd. VIII, S. 63.

^{٢٩٨} Vgl. Anm. 166 zu S. 36 des Textes.

طفيائه، واستخلف عاملًا على زَيْيد؛ فرجع صاحبها من المهجم، وطرد عامل ابن الفضل؛ فأعرض عن غزوه في ذلك الأوان، وجنح إلى الراحة والمكوف على اللذات، واستمال^(*) الهرمات والتظاهر بالمقبحات، والأمان من الدواهي، والاستخفاف بأوامر الله والنواهي، فسبحان الرب الكريم ما أوسع حلمه عن كل أفاك أثيم. وفي هذه السنة جهّز الهادي «عم» محمد بن علي العباسي^(**) إلى صنعاء وكتب إلى الدّعام أن يسير معه، فساروا إلى صنعاء فدخلوها، وأخرجوا عامل القرامطة منها، ولم يلبث عامل الإمام الهادي «عم» والدّعام أن عادا إلى صعدة خشية من عود القرامطة عليهم؛ وبعد خروجهما من صنعاء قصدوا القرامطة من شِباء. ثم إن أسعد بن أبي يعقوب عاد^(***) إلى صنعاء وتوجه^(****) منها إلى شِباء. لحرب من فيها من هذه الرقبة الطاغية، فهزمهم، ودخل شِباء؛ ثم عطف عليه القرامطة من بيت دُخار^(*****) فأخرجوه منها، وقتلوا عبد القاهر بن أحمد بن أبي يعقوب، وعتقب وصول مادة لأسعد ابن أبي يعقوب من دِمار، فصادوا الحرب على من في شِباء، وسعد الجبل فهزم من فيه من القرامطة. وفي هذا^(*) الأوان ظهر دعاة^(***) المبيد في جميع الأقطار الإسلامية، واشتدت الفتنة، وعاظمت الحنة وكثرت الحروب، ونجست الخطوب.

ظهور دعاة
المبيد في
لحرب

^(*) B. enthält aber der Zusammenhang verlangt einen Infinitiv.

^(*) على.

^(**) Unter der Berufung auf *Bahjat as-Salam* nennt VAN ARNOLDONCK an dieser Stelle 'Ali b. Ga'far al-'Alawi; unser Verfasser hat auch diesen 'Ali auf S. 48 genannt; *al-Ki/afa* aber hat, wie VAN ARNOLDONCK angibt, 'Ali b. Abi Ga'far al-'Alawi genannt. Vgl. VAN ARNOLDONCK, 294 (4).

^(***) Dieser Hinweis des An'ad b. Abi Ja'fur in *Ben'at* von Balad Qudam nun war am 10. Du l-Hijja dieses Jahres. Vgl. VAN ARNOLDONCK, 295.

^(****) Es war im Rabi' I 908 H. (*ibid*).

^(*****) Vgl. Anm. 100 zu S. 24.

^(*) Wahrscheinlich will der Verfasser damit die Gründung des Fakhrilunroisches im Magrib, die im Jahre 908 H. stattfand, und die Kämpfe, die sich dabei abspielten, erwähnen. Vgl. Ibn al-A'far, Bd. VIII, S. 17—41.

فيها مات الهادي إلى الحق المبين يحيى بن الحسين بن القاسم بن إبراهيم، موت الهادي صلوات الله عليهم أجمعين؛ وكانت وفاته في شهر ذي الحجة (٢٩٨) آخر هذه السنة؛ ودفن بصدّة.

محمد المرتضى ومدة حكمه

وقام بعده بأمر الإمامة، والرياسة العامة ولله الإمام المرتضى محمد بن الهادي «عم» بوصية من أبيه. وكان ورعاً، زاهداً، متّقلاً، كثير العبادة، مؤثراً العلم والعمل به. وكانت بيعته في (*) الحرم من السنة (التالية) (ب) للذكورة؛ فكانت العمال، وحارب القرامطة؛ وما زال كذلك إلى شهر ذي القعدة من (تلك) السنة؛ ثم جمع وجوه الجند، وأعيان الناس، وخطب فيهم خطبة بليغة، وعاب عليهم أشياء يكرهها، وعزم على التخلي والاعتزال، (37٥) ورفض عماله من خولان، وهمدان، ونجران، ولزم منزله؛ وسار الطبريون إلى بلادهم؛ وأقام بعض بنى عمه للنظر بين الناس. وكان أخوه الناصر بن الهادي رحمه الله غالباً في بلاد الحجاز، فقدم بعد ذلك، فهاهنا (*) المرتضى على القيام بأمر الدين، وجهاد الظالمين؛ وسيأتي ذكر قيامه وبيعته. وفي هذه السنة قصد على بن الفضل صنعاء، فدخلها يوم الخميس لثلاث بقين من

(*) B من.

(ب) B من السنة المذكورة؛ *so steht es in der Handschrift, aber das kann nicht stimmen; denn die Huldigung al-Murtadā's war nach dem Tode seines Vaters, der im 12. Monat „Du'l-Hiǧǧa“ starb; gemeint ist also die Huldigung nach as-Sira, van ARENDONK S. 227, soll die Huldigung am Dienstag, d. 1. Muharram 290 stattgefunden haben, was unser Bedenken bestätigt.*

(*) Im Sinne von حته.

(**) Es war am Sonntag, dem 20. Vgl. *al-Ifāda*, Fol. 47a.

خلع ابن الفضل
 لطاعة عبيد الله
 المهدي

رمضان الكريم؛ وخرج أسعد بن أبي يعفر منها إلى قَدَم²⁸⁰، ولما رأى على بن
 الفضل أن أمر اليمن قد اجتمع له خلع [طاعة عبيد الله المهدي] وكتب بذلك
 إلى منصور بن حَسن فلامه²⁸¹ على فعله، وقال له ما معناه: كيف تخلع طاعة من
 لم تر خيرا إلا ببركة الدعاء إليه، وقد أعطيتناه من اليهود ما قد علمته؟. وكان
 منصور أبقى الرجلين لزوما لطاعة²⁸² العبيدي، وأقل فتكا وجراءة من ابن الفضل؛
 وكلاهما ناكب عن الطريق؛ رآكب في سفن التعويق. ولما لم يتم من منصور بن حسن
 مساعدة ابن الفضل إلى ما يريد سار إليه في عشرة آلاف مقاتل، وحصره في مسور²⁸³
 ثمانية أشهر؛ وهلك بينهما عالم، ولم يظفر ابن الفضل بمنصور فرجع إلى صنعاء. ثم
 اصطلع ابن الفضل وابن أبي يعفر، فولاه²⁸⁴ صنعاء وخطب له ولبس البياض،
 وقطع ذكر بني العباس.

حرب ابن الفضل
 لزميه منصور بن
 حسن

صلح ابن الفضل
 مع أسعد بن أبي
 يعفر

ودخلت سنة ٣٠٠

فيها اشتعلت نار فتنة القرامطة الأشرار في جميع الأقطار؛ وبعث ابن الفضل
 قائدين من قواده، وهما محمد بن درهم الحبائي، وحسن بن محمد بن أبي الملاحف
 الصنعاني إلى مكة المشرفة، فظفر بهما عَجَّ بن ساج²⁸⁵ عامل الحرمين الشريفين،
 فزبرهما بالسياط حتى هلكا؛ ثم صلبهما. وكذلك بعث ابن الفضل رجلين من دعاة

²⁸⁰ بطامة B.

²⁸¹ Qudam, ein Gebiet in Bilād Ḥašimīd, nach den Bewohnern, einem hamdānischen Stamm, benannt. Vgl. Hamdānī, 69, 5, 6; 113, 17; 135, 13; 190, 21 und Naṣwān, 83.

²⁸² Vgl. al-Ġanadī bei KAY, S. 146; Ibn ad-Daiba', Fol. 15a.

²⁸³ Während der Umzingelung Maswars durch die Truppen des Ibn al-Faḍl lagerten sie auf dem Gebel al-Ġamīna (auch Gebel Faḥīš genannt), nicht weit von Maswar. Vgl. al-Ġanadī, 146.

²⁸⁴ Al-Ġanadī, S. 147 gibt an, obwohl As'ad von Ibn al-Faḍl zum Statthalter von Ḥanā' ernannt wurde, hätte As'ad es vermieden, mit ihm zusammenzukommen, da As'ad seinem Ṭiflischen neuen Herrn nicht getraut hätte. Siehe auch Ibn ad-Daiba', Fol. 15b.

²⁸⁵ Vgl. Ann. 145 zu S. 33.

إلى بنى حُبَيْش^(٢٠٤) قَتَلَا. وفي هذه السنة خرج ابن الفضل لغزو زَيْد، وناقَبَهَا قِيَامُ ابْنِ الْفَضْلِ بِسَدِّ غُرُوتٍ
 من قَبْلِ بَنِي زَيْدَادٍ^(٢٠٥) رَجُلٌ يُسَمَّى مَلَاظِحًا^(٢٠٦)، وَلَقِبَهُ^(٢٠٧) ابْنُ جَرَّاحٍ أَحَدَ الْمَوَالِينَ
 لَهُ مِنَ الشَّرَفِ^(٢٠٨) إِلَى مَوْدٍ^(٢٠٩) مَعِينًا لَهُ عَلَى صَاحِبِ زَيْدٍ، فَلَمَّا قَرِبَ ابْنُ الْفَضْلِ
 مِنْ زَيْدٍ خَرَجَ عَنْهَا مَلَاظِحٌ إِلَى الْمُتَهَجِّمِ^(٢١٠) وَدَخَلَهَا ابْنُ الْفَضْلِ فَلَمْ يَجِدْ فِيهَا أَحَدًا؛
 وَوَقَعَ الْحَرْبُ فِيمَا بَيْنَ مَلَاظِحٍ وَابْنِ جَرَّاحٍ، وَقَتْلُهُ فِي جَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ؛ وَرَجَعَ ابْنُ
 الْفَضْلِ إِلَى الْمَذْخِرَةِ وَمَلَاظِحٌ إِلَى زَيْدٍ. وَفِيهَا بَعَثَ أَسْعَدُ بْنُ أَبِي يَمْعُرَ أَخَاهُ عَبْدِ اللَّهِ
 إِلَى ثَاتٍ مِنْ بِلَادِ رَقَاعٍ^(٢١١) فَقَبِضَهَا. وَخَرَجَ ابْنُ الْفَضْلِ إِلَى حُبَيْشٍ لِحَرْبِ مَذْحِجٍ،
 فَقَاتَلَهُ دَارِمُ الْمَذْحِجِيِّ؛ ثُمَّ اسْتَطْلَحَا عَلَى أَنْ الْقِرَامِطَةُ لَا يَطُؤُونَ بِلَادَهُ. وَفِي هَذِهِ
 الْمِائَةِ الثَّلَاثَةِ ظَهَرَ مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ فِي بِلَادِ الْيَمَنِ وَكَانَ الدَّاعِيَ إِلَيْهِ فِي الْحَمْدِ،
 وَخِلَافَ جَعْفَرِ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَرَّاشِيِّ السَّكْسَكِيِّ، وَقِيلَ إِنَّهُ لَمْ يَظْهَرِ إِلَّا فِي الْمِائَةِ
 الرَّابِعَةِ، وَهُوَ الْأَقْرَبُ^(٢١٢)، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

قَتَلَهُ. ^(٢٠٤) مَلَاظِحٌ. ^(٢٠٥) مِنْ قَبْلِ زَيْدٍ. ^(٢٠٦) حُبَيْشٌ B. ^(٢٠٧)

^(٢٠٤) Die Banū Ḥubaiš, ein Zweig des Stammes Zubeid, wohnten im Miḥlāf Dū Ru'ain an der Grenze von Maḥbiḡ in der Ebene der Stadt Radā' und im Miḥlāf Ōaišān. Vgl. Hamdānī, 55, 10; 101, 20; 102, 7.

^(٢٠٥) Mulāḡiḡ b. 'Abd Allāh ar-Rūmī war ein Offizier des abbasidischen 'Amīl (Statthalters) von Jemen, al-Muẓaffar b. Ḥāḡḡ, und sein Nachfolger. Mulāḡiḡ übernahm die Regierungsgeschäfte Jemens, als sein Herr und Vorgänger al-Muẓaffar b. Ḥāḡḡ im Reǧab 298 H. im Jemen starb und dessen Leichnam nach Mekka überführt wurde. Vgl. Ibn al-Aṡīr, Bd. 8, S. 47; VAN ARDEN-DOENE, 226.

^(٢٠٦) Vgl. S. 46 des Textes, Anm. 230.

^(٢٠٧) Maūr ist ein von dem Stamm 'Akk bewohnter Miḥlāf in der Tiḥāma. Maūr wird auch ein Tal in dieser Gegend genannt, welches als größtes Tal der Tiḥāma und als eines der größten Täler Jemens überhaupt gilt. Sein Bewässerungsgebiet umfaßt den ganzen westlichen Teil des hamdānischen Gebiets, einen Teil des West-Haulān und einen des West-Ḥimjar. Vgl. Hamdānī, 54, 6, 7; 72, 11—26; 80, 12; 110, 24; GLASSER'S Karte.

^(٢٠٨) Vgl. S. 47 des Textes, Anm. 233.

^(٢٠٩) S. 48 des Textes, Anm. 241.

^(٢١٠) al-ʿIḡda, Fol. 46a, berichtet von einem Abū 'l-Ḥasan al-Hamdānī mit dem Beinamen al-Ḥarūrī, der zu al-Ḥādī kam und Kaufmann wie auch schāfi'itischer Faḡh war. Also muß es zu der Zeit al-Ḥādī's, Ende des 3. Jahrhunderts der Hīǧra, Schāfi'iten im Jemen gegeben haben, woraus man schließen

الناصر إلى دين الله أحمد بن الهادي وعصره

ودخلت سنة ٣٠١

قدم الناصر
من الحجاز إلى
اليمن، ومبايعة
لؤلؤ حروب
الناصر

في الحرم^{٣٧٥} منها قدم الناصر أحمد بن الهادي «عم» من المحازب: (37b) وفي سفر^{٣٧٦} بإيعة أخوه المرتضى، وواجهه^(١) الناس. وكان حازما، شجاعا، كريما؛ وله في حرب القرامطة الخط الوافر، والنهم القاسر، كما سيأتي تحقيقه إن شاء الله تعالى. وفي هذه السنة خالفا ابنا الدعام^{٣٧٧}، وفارقا أباهما، ووثبا على مدينة عرو^{٣٧٨} فنهباها وأخراها بعد أن خرج منها عبّاد بن عبد الله^{٣٧٩} عامل الناصر بن الهادي إلى المرائي^{٣٨٠}؛ فخرج^{٣٨١} إليها الناصر في جيش كثير فهزمها^(٢) إلى جبل بهم^(٣). ثم

لمهم^(١) B (٢) فهزمها. (٣) وواجهوه الناس B (٤)

kann, daß die schäfi'itische Glaubensrichtung schon im 3. und nicht erst im 4. Jahrhdt. der Hǧra, wie unser Geschichtsschreiber für wahrscheinlich hält, sich ausgebreitet haben muß. Das bestätigt, wenn auch nur indirekt, Aḡmad TAMRŪ PASORA in seinem Buch *Nasra Tārīḫija fī Naḥ'at al-Maǧāhib al-Arba'*, S. 28—29 und as-Sukl in seinem Buch *Tabagāt al-Šāfi'ija*, Bd. I, 174. Ferner werden wir dies für wahrscheinlich halten, wenn wir wissen, daß al-Šāfi' selbst Beziehungen zum Jemen gehabt hat, insofern als seine Mutter aus dem Stamme al-Asd in Jemen stammte, und daß er selbst nach dem Tode des Imāms Mālik nach dem Jemen gegangen ist und von dort aus im Jahre 184 H. nach Baǧdād zur Bestrafung geführt wurde, als ar-Rasīd ihn im Verdacht hatte, für die 'Aliden Propaganda zu treiben. Vgl. Duḡa 'l-Iḥḍm, Bd. II, 218—222.

^{٣٧٥} und ^{٣٧٦} Vgl. *al-Iḥḍa*, Fol. 60a und 60b; al-Laḥḡī, Fol. 39a.

^{٣٧٧} Es sind 'Illijān und al-Ḥusain. Sie gingen aber Ende des Jahres 304 H. zu an-Nāṣir nach Sa'da, bateten ihm um Verzeihung, huldigten ihm und gehörten dann zu seinen Anhängern. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 42a, 46a.

^{٣٧٨} 'Arw im ḡaulānischen Gebiet. Dabei liegt der gleichnamige Berg Ġabal 'Arw, der als einer der berühmten Berge Jemena gilt und von dem Wasser kommt. Vgl. Hamdānī, 114, 26; 125, 20.

^{٣٧٩} 'Abbād b. 'Abī Allāh b. 'Abbād al-Akbalī al-Hamdānī al-ḡaulānī war einer der Zouğun, die bei dem Abschluß des Vertrages zwischen al-Ḥādī und seinen jüdischen und christlichen Untertanen am 23. Ġumādī II. 284 H. zugezogen waren. Er war der Vertreter an-Nāṣir's für Bakl. Vgl. VAN ARKEN-DONK, 301, Z. 10; al-Laḥḡī, Fol. 41b.

^{٣٨٠} Liegt in Bilādī Ḥāṣid im hamdānischen Gebiet. Vgl. Hamdānī, 82, 26; 110, 26; 187, 20—23.

^{٣٨١} Es war am 1. Du 'l-Qa'da 301 H., und das war der erste Zug an-Nāṣir's nach seiner Übernahme des Imamat's. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 42a.

سارا إلى بلاد مراد²⁷⁷ فالتجأ إلى جبل ملح وran من بلادهم ومرعبه²⁷⁸. واستعمل الناصر على عرو على بن محمد العلوي²⁷⁹، وعلى أئاف أخاه القاسم بن محمد²⁸⁰؛ وخرج الناصر في طلب ابني الدعام، فلم يشعر به أهل مسورة²⁸¹ حتى غشيه، فالتجؤوا إلى ملح، ثم إلى حريب²⁸²، ثم إلى خولان العالية²⁸³، فقبض الناصر رجلا من قوادهم يقال له مروج. وعاد إلى صلّة؛ وقدم إليه وجوه تجران وبني الحارث، وغيرهم فبايعوه، واستعمل عليهم رجلا يسمى عبد الرحمن الأقرعي²⁸⁴.

²⁷⁷ B مسور, aber der Berg Maswar مسور liegt in einem anderen Gebiet und kommt hier nicht in Frage, siehe Anm. 187 zu S. 39 des Textes; vgl. dazu al-Lahğī, Fol. 42b.

²⁷⁸ Die Murād wohnten hauptsächlich im Miḥlāf 'Ansān der hamdānischen Grenze, im Miḥlāf Ma'rib und im unteren Gauf. Vgl. Hamdāni, 80, 19–20; 81, 9; 92, 23; 94, 8–25; 102, 19; 107, 26; 200, 25.

²⁷⁹ Bilād Nihm und Murhiba liegen in Hamdān im Gebiet der Ḥāmid. Vgl. Hamdāni, 81, 4–11; 83, 5–9; 109, 25–26 u. a. Seiten; H. v. WISMANN's Karte bei RATJEWS, Blatt III, 4b/4a.

²⁸⁰ Es ist 'Alī b. Muḥammad b. 'Uḥaid Allāh al-'Abbās al-'Alawī, der Verfasser von *Strat al-Hādī*. Er hatte im Du 'l-Hiğga 285 H. Medina verlassen und war nach Jemen gegangen. Vgl. VAN ARENDONK, XI, 119 (1), 120 (1); al-Lahğī, Fol. 42b.

²⁸¹ Al-Qāsim und sein Bruder 'Alī gehörten zu den besten und treuesten Kämpfern al-Hādī's. Sie beide waren Mitkämpfer bei der berühmten Schlacht von Ḥan'a im Jahre 290 H., wobei Muḥammad b. al-Hādī gefangen genommen wurde. Vgl. VAN ARENDONK, 210 (1); S. 35 des Textes, Anm. 160; siehe auch al-Lahğī, Fol. 41b und 42b.

²⁸² Maswara liegt im Bilād Nihm, nicht weit von Mūḥān; vgl. Hamdāni, 83, 8; 109, 25. Siehe Maswara auf WISMANN's Karte bei RATJEWS, III, 4a. Die Bewohner von Maswara standen im Einvernehmen mit dem Feinde gegen an-Nāsir, was ihm den Anlaß gab, sie zu verfolgen und ihren Führer gefangen zu nehmen. Vgl. al-Lahğī, Fol. 42b.

²⁸³ Ḥarīb gehört zu Bilād Nihm. Vgl. Hamdāni, 81, 4 und Anm. 278 zu dem Text.

²⁸⁴ Miḥlāf Ḥaulān al-'Ālija liegt östlich von Ḥan'a zwischen Ḥan'a und Ma'rib und schließt sich an das Gebiet Hamdān an. Vgl. Hamdāni 81, 9; 107, 20–26; WISMANN's Karte bei RATJEWS, III, 4d/4e; GLASER's Karte, *Petermanns Mitteilungen*. Es ist sehr reich an Korn und wird als Ḥizānat al-Jaman (Kornkammer Jemens) bezeichnet.

²⁸⁵ Es ist 'Abd ar-Raḥmān b. 'Abd Allāh al-Aqrā' al-Himjari. Er war Statthalter von Nağrān bis zum Jahre 303 H. Dann kehrte er nach Hausa zurück, nachdem er die Erlaubnis dazu von dem in Nağrān weilenden an-Nāsir bekommen hatte. Vgl. al-Lahğī, Fol. 42b, 45a.

ثم قدم إليه حيدان²⁰⁴، وسحب²⁰⁵ ومن إليهم وهم أهل المودة للعترة النبوية فبايعوه، وفي هذه المدة وقمت مكتابة من ابني الدِّعَام إلى علي بن الفضل، وموالاة له، فأمدّهما بمال²⁰⁶ فخرجا إلى مطيرة²⁰⁷ من بلاد عُدْر²⁰⁸، وهي أطرف بلاد الناصر، فدخلوها، والتجأ أهلها إلى الجبال. وفي هذه السنة في صفر بلغ علي بن الفضل أن صاحب زَيد ملاحظا صاحب زَيد جهز جيشا إلى المُنْخَرَة، وكان خارجا عنها، فشن الغارة عليهم، فوجد القوم قد اتسهبوا، وما حولها، وانقلبوا راجعين إلى نهمة؛ فتأسف على ما فات²⁰⁹، وعلم أن الدهر سيأتيه بما هو آت. وفي هذه المدة قتل محمد بن الدِّعَام بمرّو، قتله ابن عمه إبراهيم، وفيها قتل²¹⁰ أبو سعيد القرمطي صاحب حجر، بعد أن تمكن من تلك الجهات، وهزم الجيوش، واستفحل أمره، كما تقدم ذكره، والقاتل له خادمه في الحمام، لما رواه عن نفسه؛ وكان قد عهد إلى ولده سعيد بن حسن، فلم يقم بالأمر، وغلبه عليه أخوه الأصغر أبو طاهر سليمان بن حسن²¹¹، وهو الذي اقتلع الحجر الأسود من البيت الحرام، كما سيأتي²¹²، إن شاء الله تعالى.

صاحب زَيد
يبرو للمُنْخَرَة

قتل أبي سعيد
الجاني

ودخلت سنة ٣٠٢

فيها أغار عمال الناصر على ابن الدِّعَام فهزموه من مطيرة إلى مراد، وخرج²¹³

²⁰⁴ سليمان بن الحسن B ²⁰⁵ قات B ²⁰⁶ ستع B ²⁰⁷

²⁰⁸ und ²⁰⁹ Haidān liegt in Hamdān, im Bilād Ḥāšid, und zwar in dem Tieflandgebiet der Sarāṭ Ḥaulān, des neunten Teils von der Gebirgskette Jomana. Suḥaib gehört zu Ḥaḡūr und al-Maḡarīf von Bilād Ḥāšid. Haidān und Suḥaib, sie gehören beide zum Bewässerungsgebiet des Wādī Maur. Vgl. Hamdān, 60, 24; 72, 25, 26; 113, 6. Siehe auch Wādī Haidhān auf WISMANN's Karte bei RATHJENS, III, 1b.

²¹⁰ Derjenige, der den Söhnen ad-Dīfān's das Geld überbrachte, war ein Mann aus Ṣan'a', namens Ibn Abi Ḥawān. Vgl. al-Laḡḡī, Fol. 43a.

²¹¹ und ²¹² Vgl. S. 35 des Textes, Anm. 159 und S. 69, Anm. 293.

²¹³ Vgl. Anm. 252 auf S. 61 des Textes.

²¹⁴ Siehe S. 68 des Textes.

²¹⁵ Der Einzug nach Ḥaiwān war im Monat Muḥarram jenes Jahres. Vgl. al-Laḡḡī, Fol. 43a.

الناصر من صعدة إلى خيوان، ثم جهز إبراهيم بن الحسين^(*) في أثر ابن الدعام، فوصل إلى مربة ونهم، ثم عاد إلى الناصر.

ودخلت سنة ٣٠٣

فيها مات ملاحظ صاحب زبيد، وقام بعده عبد الله بن أبي الفارات فلبث أقل من شهرين (388)، وولى الأمر إبراهيم بن محمد الحرمل، وهو من قواد السلطان. وفي هذه السنة خرج الناصر إلى تجران من غير حدث فيها، فقتلها أهلها بالإكرام: وسار حتى دخل حجر. وهى مدينة تجران فأقام فيها، وتقدأ أمورها. ورجع إلى صعدة، فلما استقر فيها بلغه أن قوما من القرامطة ظهروا في بلاد عذر والأهنوم^(**)، فدعواهم إلى مذهبهم الخبيث فأجابوهم، وأظهروا السوق، وترك الصلاة، وشرب الخمر في رمضان واجتمعوا ليلة الإفاسة التى سبها لهم على بن الفضل لعنه الله، فغضب الناصر، وبهض من صعدة إلى خيوان؛ وأمر أبا جعفر أحمد بن محمد الضحاك^(***) الهمداني بالسير إلى أصحابه من همدان، وأهل عذر والأهنوم، وظلمية^(***) وحجور^(***) ومعرفة ما يحييئون به^(*)، فلما رجع أبو جعفر إلى الناصر أخبره بما هم عليه

يحيون^(*) طله^(*) B الحسن^(*)

^(*) Es ist Ibrahim b. al-Muhsin b. al-Husain b. 'Ali b. 'Abd Allah b. al-'Abbās b. 'Ali b. Abi Tālib. Er ist, wie al-Laḥḡī a. a. O. angibt, der Urvater der 'Aliden zu Warwar.

^(**) Bilād 'Uḡar und al-Ahnūm liegen im Bilād Bakīl im hamdānischen Gebiet an der Grenze von Jām. Vgl. Hamdāni, 81, 5; 109, 23—25; 110, 10 bis 17.

^(***) Abū Ḡa'far Aḥmad b. Muḥammad aḍ-Ḍaḥḥāk al-Ḥāšidī war der angesehenste Mann des Stammes Hamdān zu der Zeit, wo an-Nāṣir das Imamāt übernahm. Er war auch einer der treuesten Anhänger an Nāṣir's und sein Stellvertreter. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 41a und 41b, 43a.

^(***) Die Zulaima wohnten im Gebiet der Ḥāšid. Vgl. Hamdāni, 113, 10.

^(***) Ḥaḡūr liegt in Bilād Ḥāšid und gehört zur Sarāt al-Maṣā'ini', dem sechsten Teil der Gebirgskette Jemena. Es gehört auch zu Wādī Maur; vgl. Hamdāni, 69, 3; 72, 17, 21; 73, 2, 5; 113, 5—21; GLASER's Karte 43^a—43^b 30' L./15^a 30'—16^a B.

من العبيان. فاستنفر من حوله من قبائل حمّدان، وسار بهم إلى حجور فنزل بالبطنة^(٢٧٧)؛ ولقيه^(٢٧٨) أهل عذر؛ ثم تقدّم إلى السويق^(٢٧٩) بساكر حجة، فانهمزمت^(٢٨٠) القرامطة، وامتنع أهل الأهنوم عن الوصول إلى الناصر وأوقدوا في بلادهم النيران؛ ثم رجسوا بعد ذلك إلى طاعة الناصر فنهض بعد ذلك إلى رحح، وهو متوسط بين ظليمة والأهنوم. ووصل إليه محمد بن أحمد الظلمى^(٢٨١) في ألف نفر؛ فأصلح بينهم الناصر وبين الأهنوم في حروب كانت بينهم. واستأمن من كان قد دخل في مذهب القرامطة ثم نهض الناصر إلى الحصن من بني ربيعة، ومنه إلى أنماط، فأقام فيه أياما ثم رجع إلى خيوان. وقد كان بثّ دعوته إلى كثير من البلدان، فلما وصلت دعوته إلى حجة^(٢٨٢) أخذها بعضهم^(٢٨٣) ومزّقها؛ فلم يلبثوا بعد ذلك أن قصدوا القرامطة فمزقوا كل ممزق. وأقام الناصر في خيوان، واستعمل على صدّة الحسن بن أحمد البغداني^(٢٨٤)؛ ثم رجع إلى صدّة. وكان سبب دخول القرامطة

^(٢٧٧) ببطنة. ^(٢٧٨) ولقاء. B.

^(٢٧٩) فانهمزمت.

^(٢٨٠) B. البغدانى، aber al-Lahgī Fol. 43, 46a und van Arendonk, S. 186,

189 nennen ihn البغدانى، was richtiger scheint.

^(٢٨١) Al-Baṭīna liegt an der westlichen Grenze von Wādī'a; vgl. Hamdānī, 113, 9.

^(٢٨٢) As-Surwaīq liegt im Miḥlāf Ma'rib. Vgl. Hamdānī, 102, 20, 28.

^(٢٨٣) Dieser Muhammad b. Ahmad as-Zulami war einer der einflussreichsten Ibaditenführer. Als er mit dem Imam Ahmad an-Nasir einmal in Hauran zusammenkam und sich mit ihm über die Glaubensfragen aussprach, hörte er seinen guten Rat nachdenklich an und bekehrte sich zum salafitischen Glauben. Er blieb dann mit seinem Stamm dem Imam treu und war einer seiner besten Kämpfer, bis er starb. Vgl. al-Lahgī, Fol. 44a.

^(٢٨٤) Haggā ist eine der größten Städte im Bilād Ḥaḡūr und galt als einer der hamdānischen Märkte. Vgl. Hamdānī, 113, 7, 18; siehe dazu Anu, 286 zu S. 59 des Textes.

^(٢٨٥) Die Leute, die das taten, waren Ibaditen. Vgl. al-Lahgī, Fol. 45a.

^(٢٨٦) Al-Ba'dānī war seit dem Jahre 302 H. eigentlich Statthalter von Hauran und seiner Umgebung in Hamdān, wurde aber von an-Nasir nur für die Zeit, wo an-Nasir im Jahre 303 H. in Hauran weilte, mit der Statthalter schaft von Ḥaurān betraut. Vgl. al-Lahgī, Fol. 43a und 43b, 45a.

إلى حجة اختلاف وقع بين أهل قُدم^(٢٠٠٤) وبين أُمّيب^(٢٠٠٥)، فاستعان أهل قُدم بالقرامطة الذين في مَسَوْر؛ فدخلوا حجة، وقتلوا رئيسها عبد الله بن يزيد^(٢٠٠٦) الحَجُورِي^(٢٠٠٧)، وهبوا؛ ثم استملوا عليها رجالا منهم ورجعوا إلى جبل مَسَوْر. وفي خلال ذلك وقع حرب بين أهل قُدم والجَبَر^(٢٠٠٨)؛ فاستعان أهل قُدم بالقرامطة من مَسَوْر، ورئيسهم يومئذ عبد الحميد بن محمد بن الحجاج المَسَوْرِي^(٢٠٠٩)؛ فوقع الحرب على مدرج، وهو حِصْن الجَبَر، فكانت الدائرة أولا على القرامطة ثم عطفوا على أهل الجَبَر، فقتلوا منهم طائفة؛ وتعلّى^(٢٠١٠) بقيتهم في الجبال، فانتهت القرامطة بلادهم وأخربوها، وذبحوا الأطفال ولما اشتد الأمر على أهل تلك الجهة سار أهلها إلى الناصر، فطلبوا منه العفو عنهم، عما سبق^(٢٠١١) منهم من عدم طاعته، والتسوا منه الإثانة على القرامطة؛ فكُتِبَ الناصر إلى أبي جعفر^(٢٠١٢) الصنعاك يأمره^(٢٠١٣) بالمسير معهم.

^(٢٠٠٤) B. عتب.

^(٢٠٠٥) B. يزيد.

^(٢٠٠٦) B. وتلوا.

^(٢٠٠٧) B. مما سبق.

^(٢٠٠٨) B. إلى أبي جعفر.

^(٢٠٠٩) B. والضحك يبرمهم، aber das Bindewort و ist zu streichen; denn Abū Ga'far ist Beiname aḡ-Ḍahḥāk's. Auch muß es يبرمهم und nicht يبرم heißen, da der Befehl an-Nāṣir's dem Abū Ga'far allein als Führer seines Stammes erteilt worden war. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 46b.

^(٢٠١٠) und ^(٢٠١١) Aḡab ist ein Zweigstamm der Qudam, nach Aḡab b. Qudam genannt. Sie wohnten alle in Bīlād Ḥāmid, und zwar in Ḥaḡḡa. Sie zersplitterten sich und fielen auseinander. Vgl. Hamdānī, 118, 25; al-Laḥḡī, Fol. 48a.

^(٢٠١٢) Al-Laḥḡī sagt an dieser Stelle: „Nachdem die Qarmaten Ḥaḡḡa erobert hatten, zogen sie in Maḥlaḡa, den Markt zu Ḥaḡḡa, ein, töteten dort den Vorsteher Ibrāhīm b. Jaṣīd al-Ḥaḡḡūrī.“ Ob die Qarmaten beide Brüder getötet haben, darüber läßt sich nichts Genaueres sagen. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 48a.

^(٢٠١٣) Al-Ḡāber liegt auch im Bīlād Ḥāmid. Al-Laḥḡī, Fol. 48a, gibt als Grund für den Krieg an, daß die Leute von Ḡāber einen Mann aus Qudam getötet haben wollten, der in Ḡāber eingedrungen war und Propaganda für die qarmatische Bewegung gemacht hatte.

^(٢٠١٤) Ob dieser 'Abd al-Ḥamid aus Hamdān oder Ḥimjar stammte, darüber sind die Meinungen verschieden. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 48b.

وفى هذه السنة أراح الله العباد، وطهر البلاد بهلاك (38b) قائد العاصين ورئيس
المفسدين على بن الفضل، لعنه الله، وكانت وفاته إلى عذاب الله في يوم الأربعاء³⁰⁷
شهر ربيع الآخر بعد ألم ألم به وطرف من تعجيل عقوبته، ولعذاب الآخرة أخزى،
وهم لا يتصرون³⁰⁸). ودفن في المذينة؛ واتصب للأمر بعده ولده؛ فقتل كثيرا من
أصحاب أبيه. ولما بلغ خبر موته إلى أسد بن أبي يعفر نهض من صنعاء يوم الخميس
تاسع شهر رجب من هذه السنة. وحين وصل ذمار كتب إلى أهل المخاليف،
فوصل إليه وجوه أهلها، فنهض إلى كحلان³⁰⁹، فكث في أياما. ثم تقدم إلى
مخلاف جعفر؛ واجتمعت إليه القبائل؛ فلم يزل يحارب أهل ذلك المخلاف، ويفر
على حصولهم حتى ألجأهم إلى المذينة.

ودخلت سنة ٣٠٤

أسد بن أبي
يعفر يفتح
المذينة هوة
ففيها أقام أسد بن أبي يعفر الحصار على المذينة، وضيق³¹⁰ على أهلها، ورامهم
بالمجنبيقات حتى تلبت جوابها، واشتد الأمر على أهلها وعجزوا عن المحاربة؛
فدخلها عليهم قهرا بالسيف، وذلك في يوم الخميس لسيح ليال بقين من رجب من
السنة المذكورة. ولما دخلها اتهب ما فيها من الخزائن العظيمة، وسبى جميع

³⁰⁷) Sure 41, 16.

³⁰⁸) الخويزن B³⁰⁹). وطبق B³¹⁰).

³⁰⁷) Bei al-Ganadi, 149, heißt es: Ibn al-Faql starb in der Nacht auf Donnerstag Mitte Rab' II. 303 H., was mit den Angaben unseres Verfassers im Grunde übereinstimmt. Nach diesen Angaben der beiden Verfasser kann man schließen, daß der Todestag Ibn al-Faql's Mittwoch, der 12. Rab' II. jenes Jahres war. Vgl. dazu Wüstermann's Vergleichungstabellen. Ibn al-Faql soll durch einen Arzt vergiftet worden sein. Dieser Arzt soll Scharif (Adliger) d. h. ein Nachkomme Muhammad's, aus Bagdad gewesen und von seinem dortigen Herrscher nach Jemen zu As'ad Ibn Abi Ja'fur zu diesem Zweck geschickt worden sein. Vgl. al-Ganadi, 148; Ibn ad-Daiba', Fol. 15b.

³⁰⁸) Kahlän (oder Kohlän) ist ein niedriger Berg. Er gehört zur Baräät Qublän, dem vierten Teil der jemenischen Gebirgskette. Er liegt im Miqläf. Di Ru'ain und gilt als eine der berühmtesten Festungen Jemens. Vgl. Hamdani, 68, 13; 101, 17; 125, 22. Siehe auch Hüb Kahlän aus Wüstermann's Karte bei RATHENAU, II, 4c.

أهلها، وسي بنات علي بن الفضل، وكنّ ثلاثاً، فأعطى أحداهن ⁽³⁰⁹⁾ إلى ابن أخيه
خُطّان بن عبد الله بن أبي يعقُر، (وفرق) بقيتين في اثنين من رؤساء أصحابه ⁽³¹⁰⁾.

وخلف على ^(*) أهل تلك الجهة إبراهيم بن إسماعيل بن المباس. وانقطعت ^(ب) دولة
القرامطة من خلاف جعفر ضرب عتق ابن علي بن الفضل ومن معه من الأسرى؛
وبعث بها إلى الخليفة المباسي ببغداد؛ وكانوا نيفا وعشرين رجلاً.

اتهاء دولة
القرامطة بمختلف
جعفر

ودخلت سنة ٣٠٥

في الحمن منها نهض الناصر من سمعة إلى خيوان بساكر كثيرة ثم سار إلى حوث؛
واجتمعت القرامطة في شَطَب ⁽³¹¹⁾ وهم جموع كثيرة فبعث إليهم الناصر القطريرف بن
أحمد الصائدي ^(*) بمسكّر مدّان، فانهزم القرامطة من غير قتال؛ فأتسهب جيش الناصر
تلك الجهة، وغنموا منها غنائم واسعة، ورجع عسكر الناصر إليه. فماتت القرامطة
تارة أخرى، ودخلوا أَقْرُنُ النَّعَامِ، وكان إبراهيم بن محمد النعماك ⁽³¹²⁾ في جبل
شَطَب، فغاربه؛ ووشعت هدنة بينهم وبين النعماك.

^{a)} ملا B.

^{b)} وانقطعت B.

^{c)} الصاري B.

^{d)} النعماك B.

³⁰⁹⁾ Sie soll Ma'āda heißen haben. Vgl. al-Ġanadī, 160.

³¹⁰⁾ Diese beiden Männer sollen aus dem Stamme Ru'ain gewesen sein; ibid.

³¹¹⁾ Saṣab ist einer der berühmten spitzen, wasserreichen Berge Jemens. Er gilt auch als eine der berühmten Festungen des Landes und gehört zur Sarāt Qudam, dem siebenten Teil der jemenischen Gebirgskette. Vgl. Hamdānī, 69, 6; 72, 22; 126, 12, 26; 126, 10, 17.

³¹²⁾ Er ist der Bruder des oben (S. 59) erwähnten Abū Ġa'far b. Muḥammad ad-Dahhāk. Sein Beiname war Abū Ḥāšid. Er war Statthalter an-Nāṣir's in Balad Qudam. Vgl. al-Laḥḡī, 48a.

فيها قبض أصحاب الناصر حسن مدرج في الشرف بمعاملة من أهل تلك الجهة؛
 وكان فيه يوسف الوردى^(٢٢٦) القرمطي، فانهزم ورجع القرامطة إلى جبل مسور.
 وما زالت الحروب قائمة في أكثر الجهات وسعائب الفتنة تمتد في أغلب الأوقات.
 وفي هذه السنة كانت وقعة نقاش^(٢٢٧) المشهورة؛ وسببها أن القرامطة لما اشتدت
 شوكتهم في ناحية مسور، وعمّ منهم على من حولهم الضرر، جمع الناصر أجناده
 وحشد قواده — وم إبراهيم بن الحسن العلوي وأحمد بن محمد الضحاك^(٢٢٨)، وعبد الله
 بن عمر^(٢٢٩) وغيرهم — ونهض من صعدة إلى ألف وسبعمائة؛ واجتمعت القرامطة
 إلى قائد^(٢٣٠) عبد الحميد بن محمد المسوري فنهض بهم إلى جلعلم^(٢٣١) من ناحية
 الإلبور؛ وم زهاء سبعة آلاف رجل؛ ووصلوا إليه من حدود نامة، والشرف،
 وحجة، ولاعة وحطاش^(٢٣٢)، وملحان، وسائر بلاد المقارب. وأقبل الناصر بمجنده فكأن

وقعة نقاش

وانتصار

الناصر للمسلم

على القرامطة

^(٢٢٦) الغنماكي B.

^(٢٢٧) B. مصر.

^(٢٢٨) Gemeint ist Jūsuf b. Ja'qūb al-Wardī, einer der bedeutendsten garmatischen Führer. Er wurde in der Schlacht beim Berge Nūḡās im Jahre 307 H. getötet und sein Kopf nach Ša'da gebracht. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 58b und die Anm. 314, auch S. 65, Anm. 321.

^(٢٢٩) Nūḡās ist ein Berg. Er liegt im Zāhir Bīlād Ḥāšid, dem Vorlande von Bīlād Ḥāšid. Vgl. Hamdānī, 112, 10. Siehe dazu al-Ifāda, Fol. 60b und al-Laḥḡī, Fol. 56b.

^(٢٣٠) 'Abd Allāh b. 'Umar al-Hamdānī, der Vorfessor der *Strat an-Nāḡir*. Er war einer der besten Generale und Staatsmänner an-Nāḡir's und hat sich in der Schlacht beim Nūḡās besonders ausgezeichnet. Er heißt Ibn 'Umar und nicht Ibn Mu'ammār, wie in unserer Handschrift steht. Vgl. al-Laḥḡī, Fol. 38b, 55a—57a.

^(٢٣١) Hīlamām gehört zu den höchsten Bergen in der Sarāt al-Maḡānī, dem sechsten Teil der Gebirgskette. Er liegt in Miḥlāf Aqjān (= Miḥlāf Šibām) in dem Gebiet Zāhir Ḥāšid. Vgl. Hamdānī, 68, 23; 107, 10; 112, 18.

^(٢٣٢) Huḡāš ist einer der berühmten Berge Jamana. Er gehört zur Sarāt al-Maḡānī und zum Gebiet des Wādī Surūd. Vgl. Hamdānī, 68, 25; 72, 9; 125, 8; GLASSER'S Karte 43—43° 30' L./15—15° 30' B.; siehe auch Karte zu KAY, 43—44° L./15—16° B.

أول قتال وقع يوم الأحد الثامن والعشرين³¹⁸ من شهر شعبان في محل يعرف ببيت
الورد³¹⁹ من الظهر إلى الغروب، قتل فيه جماعة من القرامطة؛ وفي اليوم الثالث³²⁰
وقع الحرب العظيم الذي أئيد الله فيه جند الحق، وذهب الله بنور الباطل وزهق؛
فإن الجند الإمامي قتلوا من هذه الطائفة الظالمة أمة لا يحصرها العدد³²¹، ولا ينتهى
صاحبها إلى عدد، حتى روى أن الدماء سالت، وسمع لها دوى كدوى السيل. واستولت
الساكر الإمامية على ما أجلبت به تلك الفرقة القوية من سلاح وغيره.
وانهزم بقيتهم إلى مسور بالخط الأخر؛ فقبضهم جند الإمام وحاصروهم حتى أبغثوا
بإهلاكهم، ففزعوا إلى صاحب ريد، وطلبوا منه النصر، فلم يغن عنهم شيئاً؛ غير أن
التامر «عم» رأى المصلحة رفع المحلة عنهم. ولهذه الواقعة انحلت عروة القرامطة
وكسرت شوكتهم، وخمدت نار قننتهم، والحمد لله رب العالمين.

ودخلت سنة ٣٠٧

لم يتفق في هذه السنة ولا في السنين التي بعدها ما يوجب الرقم إلى سنة ٣٠٩

ودخلت سنة ٣١٠

فيها³²² مات الإمام المرتضى محمد بن الهادي عليها السلام بصعدة ودفن في

موت المرتضى

محمد بن الهادي

العدد ٨)

³¹⁸) Nach WÜSTENFELD's *Vergleichungstabellen* fällt der 28. Ša'bān 306 H. auf einen Mittwoch. Nach al-Lahğī, Fol. 55a soll diese Schlacht am Sonntag, dem 28. Ša'bān 307 H. und nicht 306 H., also ein Jahr später, gefochten worden sein. Dieses scheint die richtige Angabe zu sein, denn auch nach WÜSTENFELD's *Vergleichungstabellen* war der 28. Ša'bān ein Sonntag.

³¹⁹) Bait al-Ward (Rosenhaus) liegt in dem Gebiet Zāhir Ḥāšid. Vgl. Hamdāni, 112, 10.

³²⁰) Nach al-Lahğī, Fol. 56b, übereinstimmend mit WÜSTENFELD's *Vergleichungstabellen*, war es Dienstag, den 1. Ramaḍān 307 H.

³²¹) Es sollen dabei 48 qarmatische Dā'īs (Propagandaleiter) getötet worden sein. Vgl. al-Lahğī, Fol. 58b—59a.

³²²) Der Tod al-Murtadā's trat am Sonntag, den 12. Muḥarram 310 H., ein. Vgl. al-Ifādā, Fol. 59b; al-Lahğī, Fol. 40a. Dieser nennt aber nur den Monat.

مسجد أبيه الهادي. ولم يزل أخوه الناصر «عم» مجاهدا للظالمين، منابذا للمعاندين
 واستولى على كثير من البلاد؛ وسار إلى عَدَن فدخلها في ثمانين ألفاً، نصفهم أهل
 قَيْسٍ. ودانت له أهل تلك الناحية، وخضعت له الرقاب العاصية. وفي هذه السنة
 وقع حرب بين دُهمّة وأخيها وأئمة ابنى شاكِر، قتل فيه ثلاثمائة رجل، بسبب جار
 لوائمة قتلته دُهمّة.

ودخلت سنة ٣١١

ولم يتفق فيها ما ينبغي ذكره.

ودخلت سنة ٣١٢.

فيها³²³ نهض أبو طاهر القرمطي في ألف فارس وألف راجل واعترض ركب
 المراق، فأوقع³²⁴ السيف فيهم، وأخذ ما في أيديهم، وسبي النسوان ونمأ³²⁵ في
 الطغيان؛ وهلك من سلم من القتل بالجوع والعطش في المفاوز فلم ينج إلا القليل،
 وترك صلاة الجماعة في تلك الجهات، وتعطلت المساجد عن الرأكع والساجد.

ودخلت سنة ٣١٣.

فيها³²⁶ اعترض أبو طاهر القرمطي الركب المراق، كما في العام الماضي، فوقاهم
 الله شره. ولما فاته ما يريد منهم عطف على الكوفة³²⁷ فاستباحها، وفعل في غيرها
 من بلاد المراق (39b) أفعالا³²⁸ تمضب الملك الخلاق، (ثم) توجه إلى البَحْرَيْن، وهو

أ.أ. B ٩. و.أ. B ١٠. ف.وق. B ١١.

³²³) Vgl. Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 107—109.

³²⁴) Vgl. Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 117.

³²⁵) Wie Ibn al-Ajir berichtet, war der Einszug Abū Ṭāhir's in Kūfa im Jahre 312 H. und nicht im Jahre 313 H., siehe dasselbe Bd. VIII, S. 114 bis 116.

مستقره. وكان الخليفة في هذا الأوان المقتدر العباسي؛ وكان ضعيف القلب وأهى
 الزم³³⁶⁾ ققامت³³⁷⁾ والدته بتدبير أمره، وجلست للنظر في أمور الناس. وكان
 يحضر³³⁸⁾ مقامها القضاة والكتاب، فتضع خطها على الكتب. وطمع في دولة بني
 العباس كثير من الملوك، حتى أن ملك الروم طلب الخراج³³⁹⁾ من بلادهم.

ضعف عزيمته
 الخليفة المقتدر
 وتدبير والدته
 للأمر

³³⁶⁾ يحظر B.

³³⁶⁾ Dieses Urteil wird klar und findet seine Bestätigung, wenn man sich an die Verhältnisse seiner Zeit erinnert. Das Militär meuterte gegen den Kalifen oft, und verschiedene Generale zeigten ihm Ungehorsam, wie al-Husain b. Hamdān, mit dem die Regierung des Kalifen im Jahre 303 H. einen Krieg führen mußte, und Mu'nis al-Muqaffar, bei dem der Kalif sich im Jahre 315 H. entschuldigen lassen mußte und der zwei Jahre später den Kalifen sogar absetzte. Ferner beföhden sich seine Staatsmänner und Minister gegenseitig. Sie intrigierten gegeneinander und ließen die Staatsgeschäfte Staatsgeschäfte sein. Ferner brachen oft Unruhen aus, und der Pöbel etapörte sich immer wieder gegen seine Herrschaft und setzte seinen Willen gegen den Staatswillen durch. An den Plünderungen nahm oft auch das Militär teil. Es kam so weit, daß die Reiterei im Jahre 315 H. selbst at-Turajja, das Schloß des Kalifen, plünderte und die Tiere des Parkes tötete. Das traurige Ende war, daß der Kalif im Jahre 320 H. getötet wurde. Vgl. Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 68—70, 72, 81—90, 104, 108, 123, 181, 147, 178.

³³⁷⁾ Es wäre keine Übertreibung, glaube ich, wenn man diese Periode der Regierungszeit al-Muqtadir's als Periode der Weiberherrschaft bezeichnete. Es war kein Wunder, daß es so kam. Der Kalif bestieg ja den Thron als 13jähriger. Da fand seine kluge, machtgeorige Mutter, Sağab, die eine römische Sklavin gewesen war, Gelegenheit, die Herrschaft an sich zu reißen und ihren Willen in den staatlichen Dingen durchzusetzen. Auch als der Kalif älter war und die Dinge besser verstand, fand er sich damit ab und ließ die staatlichen Angelegenheiten von den Weibern und sogar von den Dienern entscheiden. Seine Mutter war ja nicht allein. Ihre weibliche Umgebung, namentlich ihre Zofen, regierten mit. Diese Zofen waren eigentlich die ungekrönten Herrinnen des Staates. So ließ z. B. die Hofmeisterin Umm Müsa al-Qahramāna den Minister 'Alī b. 'Isā im Jahre 304 H. absetzen, weil er sie einmal nicht rechtzeitig empfangen hatte, als sie zur Beratung zu ihm gekommen war. Zwar hatte er sich bei ihr durch seinen Sohn entschuldigen lassen, aber das war ihr nicht genug gewesen. Umm Müsa al-Qahramāna soll sogar den Kalifen zu stürzen versucht haben. Erwähnt sei ferner Zaidān al-Qahramāna, bei der die Minister wie 'Alī b. 'Isā und Abu 'l-Husain b. al-Furāt in Haft saßen. Auch Tamīl al-Qahramāna, eine Sklavin der Kalifenmutter, hielt regelmäßig Sitzungen ab, an denen die Minister, Richter und Gelehrten teilnahmen, und auf denen die verschiedenen Fragen und Anklagen der Elite gegeneinander entschieden wurden. Und so hatten die Weiber die Macht in der Hand und lenkten das Schiff in falsche Richtung, bis es zu spät war. Vgl. Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 73, 76, 100, 103; at-Tamth, S. 377, Z. 13—16; 378, Z. 12—15.

³³⁸⁾ Vgl. Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 117, Z. 13—17.

ودخلت سنة ٣١٤.

في هذه السنة والسنين التي بعدها استفحل^{288b)} أمر أبي طاهر القرمطي واشتدت وطأته على بلاد الإسلام؛ وقصد بيت الله الحرام، فخرج أهل مكة إلى الطائف وغيره. ولقبه²⁸⁸⁾ [يوسف بن أبي الساج في ثمانين ألفاً، فاقتتلوا قتالاً شديداً حتى انكشف القتال عن قتل²⁸⁸⁾ يوسف فانهزم عسكره؛ وكان أصحاب القرمطي ألفين²⁸⁸⁾ سبعمائة²⁸⁸⁾؛ وتوجه بعد هذه الوقعة إلى الرقة، ثم إلى سنجار²⁸⁸⁾، فاستأمن منه أهلها وأهل رأس عين، فقرر على كل شخص ديناراً²⁸⁸⁾ خراجاً يؤديه إليه. [وعاش في تلك النواحي، وهاجته الأعراب، وسام الناس سوء العذاب ثم رجع إلى الكوفة، وخرج إليه] نصر الحاجب في جيش من بغداد؛ ولم يلبث نصر أن مرض في الطريق، فماد إلى بغداد ومات بها²⁸⁸⁾.

ودخلت سنة ٣١٧.

غزو أبي طاهر
القرمطي مكة،
وقتل الحمر
الأشود وأغله
فيها²⁸⁹⁾ قصد أبو طاهر القرمطي مكة المشرفة فوافاها يوم التزوية، وأوقع بالحبيص وقعة منكرة، وقتل منهم في الحرم الشريف نحو ستة آلاف إنسان. واقتلع الحمر الأسود، وحمله إلى هجر. وقلع باب الكعبة المشرفة؛ وأمر رجلاً أن يبعد

^{a)} ولقاء B.

^{b)} اللان B.

^{c)} Bei Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 188, سنجار.

^{288b)} Ibid, S. 122, 124—128, 132—133; al-Tamr, S. 380—387.

²⁸⁸⁾ Yusuf b. Abi-Säğ wurde verletzt, gefangen genommen und später getötet in dem Augenblick, wo er Befreiung durch den Nachschub aus Bagdad erhoffte. Siehe Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 126, 128.

²⁸⁸⁾ Ibid. 126, 127.

²⁸⁸⁾ Vgl. Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 132.

²⁸⁸⁾ Nach Ibn al-Ajir, Bd. VIII, S. 132 soll er unterwegs Ende Ramadan 316 H. gestorben sein, bevor er in Bagdad ankam. Die Truppenführung übernahm dann Hārūn b. Garīb, der Vetter des Kalifen (Sohn des Onkels mütterlicherseits), der ohne Kampf nach Bagdad zurückkehrte, weil die Qarmaten plötzlich den Kampf aufgegeben hatten.

²⁸⁸⁾ Ibid. H. 163.

ليقتلع الميزاب فسقط ذلك الرجل وهلك في الحال لعنه الله. وخرج إليه أمير مكة⁽³⁸⁴⁾ في جماعة من الأشراف، فقتلهم عن آخرهم، وطرح جثث القتلى في زمزم، ومنهم من دفن في المسجد الحرام، وأتتهب كسوة الكعبة، وأخرب دور مكة. ولما بلغ (ذلك) عُبِّدَ الله المهدي لأمه⁽³⁸⁵⁾ وعقفه وقال: الآن حَقَّقَتْ علينا اسم الكفر، وأمره برد الحجر إلى موضعه؛ فقيل إنه رده، وقيل إنه استغداة بعض العباسية بدمام وأرجمه إلى موضعه بعد ليف وعشرين سنة⁽³⁸⁶⁾.

ودخلت سنة ٣١٨

لم أقف على ما اتفق في هذه السنة.

ودخلت سنة ٣١٩

فيها ظهر رجلان من القرامطة في الجهة التي تَقَلَّبَ عليها على بن الفضل، وملكا قلعة شُكَمَ⁽³⁸⁷⁾، فوجه إليها أَسَدُ بْنُ أَبِي يَعْفَرٍ جيشا فقتلوهما، واستولوا على ما معها.

سُكَمَ B.

⁽³⁸⁴⁾ Amir von Mekke war damals Muhammad b. Isma'il, der unter dem Beinamen Ibn Muhiid bekannt war. Vgl. *at-Tanbih*, S. 385; Ibn al-A'ir, Bd. VIII, S. 153.

⁽³⁸⁵⁾ Das bestätigt die Beziehung zwischen 'Ubad Allah al-Mahdi und Abū Ṭāhir als seinem Propagandisten, was dem Verfasser den Anlaß gibt, die Fatimiden als Qarāniṭa zu bezeichnen. Vgl. S. 10 des Textes, Anm. 22.

⁽³⁸⁶⁾ Die Qarmāṭen von Haḡar brachten den schwarzen Stein im Du 'l-Qe'da 330 H. an Ort und Stelle zurück, d. h. erst nach 22 Jahren. Sie lateten es auf den Rat der Fatimiden im Maḡrib hin, ohne eine Gegenleistung von den Muslimen zu bekommen. Die Regierung von Baḡdād hatte vorher die Rückgabe des Steins verlangt und dafür eine Summe von 50 000 Dinaren geboten; die Qarmāṭen aber hatten das Angebot zurückgewiesen. Abū Ṭāhir selbst, der den Stein herausgeholt und mit nach Haḡar genommen hatte, war damals schon lange tot. Er starb im Ramaḡān 332 H. *al-Anba'*, Fol. 41a meint, Abū Ṭāhir sei im Jahre 331 H. gestorben. Vgl. Ibn al-A'ir, Bd. VIII, S. 311, 366; Ibn Haldūn, Bd. IV, S. 89; *al-Anba'*, Fol. 42a.

⁽³⁸⁷⁾ Vgl. Hamḡānī, 78, 10; 86, 16, 21.

ودخلت سنة ٣٢٠

قتل للتندر فيها قتل المعتذر العباسي³²⁰ على يد مؤسس الخادم، وقام بعده القاهر. وفي ظهور دولة أيامه ظهر على بن بويه³²¹ الديلمي بفارس؛ وصار أمر بني العباس على يد أولاده من بعده. وكان من أخبارهم ما هو مذكور مشهور في كتب الأخبار؛ فلا حاجة إلى ذكره لأنه يخرج بنا عما نحن بصدده من ذكر ما يتعلق بأحوال اليمن.

ودخلت سنة ٣٢١

لم يتفق فيها شيء يوجب الذكر.

ودخلت سنة ٣٢٢

موت عبيد الله فيها مات عبيد الله³²² الملقب بالمهدي أول الدعاة العبيدية المنسوبين إليه. وموته بإفريقية من أرض الغرب. وقام بعده ولده أبو القاسم الملقب بالقائم بأمر الله. وفي يوم الأربعاء الثامن عشر من جمادى الآخرة³²³ من هذه السنة مات الإمام

جمادى الآخرة ٣٢٢

³²⁰ Er wurde am Mittwoch, dem 27. Šawwāl 320 H. getötet. Vgl. *al-Tamīh*, S. 377; *Murūṣ al-Dahab*, Bd. VIII, S. 248; Ibn al-Aṣṣir, Bd. VIII, S. 178–180.

³²¹ Ibid. S. 197 ff. und *as-Sulūk* von al-Maqrīzī, S. 23 ff.

³²² 'Ubayd Allāh starb Mitte Rabi' I. jenes Jahres, als 63-jähriger, nachdem er seinen Nachfolgern ein mächtiges Reich geschaffen und mehr als 24 Jahre regiert hatte. Vgl. Ibn al-Aṣṣir, Bd. VIII, S. 212; Ibn Ḥaldūn, Bd. IV, S. 40.

³²³ Auch al-Laḥṡī datiert den Tod des Imāms Ahmad an-Nāṣir genau so wie unser Verfasser, *Ḥumūd* II. 322 H. Dagegen gibt *al-Iḥṣā* das Jahr 316 H. Das ist unwahrscheinlich und stimmt außerdem nicht einmal genau zu den sonstigen Angaben der *Iḥṣā*. Es heißt nämlich darin nach der Angabe des Todesdatums: „sein Regierungsjahr war ungefähr 13 Jahre gewesen.“ Aber auf derselben Seite steht: „er (an-Nāṣir) habe die Staatengeschäfte von seinem Bruder Muḥammad im Šafar 301 H. übernommen, was die anderen Autoren auch sagen. Also müßte die Regierungsdauer von an-Nāṣir nach den Angaben der *Iḥṣā* selbst wenigstens 14 Jahre betragen haben. Hier muß man auch berücksichtigen, daß *al-Iḥṣā* bei der Angabe des Todesdatums nur die Jahreszahl 316 H. angibt, ohne den Monat dabei zu nennen. Deshalb könnte man auch annehmen, er könne im Muḥarrar, dem 1. Monat des angegebenen Jahres, gestorben sein. Dann wäre seine Regierungszeit 13 Jahre 11 Monate, d. h. ungefähr 13 Jahre gewesen. Vgl. *al-Iḥṣā*, Fol. 60b; al-Laḥṡī, Fol. 40a.

الناصر لدين الله أحمد بن الهادي عليها السلام. ودعا^١ عقيب موته ولده يحيى بن موت الناصر
أحمد، وعارضه أخوه القاسم بن أحمد الملقب بالختار، والحسن بن أحمد؛ فجرى في
أيامهم من الفتن والحروب ما يطول شرحه، وإنما نشير إلى طرف يسير.

دمى B^١).

فهرست

بأسماء الأشخاص والقبائل والأمم والجماعات والكتب

الفهرست الأول

ابن محفوظ (أحد) ... ٢٥	١
ابن مزاحم (راجع حج بن ساج)	آل طريف ... ٣٦، ٣٩، ٣٦، ٣٥، ٣٤، ٣٢، ٣١
أبنا البهام (عليان والحسين) ... ٥٨، ٥٧، ٥٦	آل يَمَقَر ... ٤٥، ٣٧، ٣٦، ٣٥، ٣٩، ٣٦، ٣٥، ٣٨، ٣٧
أبنا يَمَقَر (أسعد وابن عمه عثمان) ... ٣٥	الإمامية ... ٩
أبناء يَمَقَر ... ٣٥	إبراهيم ابن أخ البهام ... ٥٨
أبو جعفر أحمد بن محمد الضحاك الهمداني ...	إبراهيم بن إسماعيل بن العباس ... ٦٣
٥٩، ٦١، ٦٤	إبراهيم بن خلف ... ٤٢، ٣٧، ٣٣، ٣١
أبو الحسن القرمطي ... ٣٤	إبراهيم بن علي ... ٤١
أبو النقيش ... ١٣	إبراهيم بن الحسن بن الحسين العلوي ... ٥٩
أبو الروثة للأجيجي (راجع ابن أبي الروثة)	٦٤
أبو زياد (من آل طريف) ... ٣٦	إبراهيم بن محمد الحرمل ... ٥٩
أبو سعيد الجبائي (القرمطي) ... ٥٨، ٥١	إبراهيم بن محمد بن زياد ... ٣٧
أبو طلحة سليمان بن الحسن الجبائي ... ٥٨	إبراهيم بن محمد الضحاك ... ٦٣
٦٨، ٦٦	ابن أبي القلاء ... ٤٠
أبو إسماعيل (عبد الله بن بشر بن طريف) ...	ابن أبي الفوارس ... ٣٠
١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤	ابن يسطم ... ١٩
٢٩، ٣٦، ٣٧، ٣٨، ٣٩	ابن جراح (راجع عبد الله بن جراح)
أبو عمر (رجل من طلبة أافقت) ... ١٦	ابن البهام ... ٥٩، ٥٨
أبو الفتوح الملقب (ابن أبي سلامة) ... ٤٣	ابن أبي الروثة (أبو المشيرة أحمد بن محمد)
أبو القاسم (الشريف) من أولاد جعفر بن أبي	... ٤٨، ٣٣
طالب) ... ٣١	ابن عباد (أحمد بن عبد الله) ... ٣٣، ٢٠
أبو القاسم القائم بأمر الله ... ٧٠	ابن علي بن الفضل ... ٦٣
أبو القاسم القرمطي ... ٣٣	ابن الفضل (راجع علي بن الفضل)

ب	اللاتى عشرة ... ٣٨
بدر الحلى ... ٥١	أحمد بن حور ... ٩
بكيل (قتيلة وقيصة) ... ٢١	أحمد بن محمد (من ولد العباس بن علي) ... ٧٠
بنات علي بن الفضل ... ٦٣	أحمد بن محمد (الشرقي) ... ٨
بنو الأزهر بن عبد الرحمن ... ٣٧	أحمد الناصر ابن الهادي ... ٥٦، ٥٣، ١٦
بنو الحارث ... ١١، ١٩، ٤٢، ٤٩، ٥٠، ٥٧	٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٠، ٦١، ٦٣، ٦٤، ٦٥
بنو حبيش ... ٥٥	٧١
بنو خلف ... ٢٥	أرحب بن اليعلم ... ١٦
بنو ربيعة ... ١٩، ١٥	إسحاق بن إبراهيم بن عمن بن زياد (ابو
بنو زياد ... ٥٥	الجيش) ... ٤٠، ٣٧
بنو سليمان (من مدنان) ... ١٩، ١٦	أسعد بن أبي يعفر ... ١٠، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٤٢
بنو شاذور ... ٣٩	٤٤، ٤٥، ٤٨، ٤٩، ٥٢، ٥٤، ٥٥، ٦٧، ٦٩
بنو صرتم ... ١٧، ١٥	الأصابع ... ٤٠
بنو فكيمة ... ٨	أصحاب الحوالم ... ٤٣
هجرة الزمن في أخبار اليمن (كتاب) ... ٣٨	أصحاب ختمت ... ٢٥، ٣٢، ٣١
ج	أهتق ... ٦١
جفر بن محمد بن أحمد للتلخي ... ٤٣، ٤١	أمير مكة (محمد بن إسماعيل بن مخلد) ... ٦٩
جيش الناصر ... ٦٣	أهل البون ... ١٥
ح	أهل بيت زود ... ١٥
الحجوري ... ٥١	أهل الجير ... ٦١
الحسن بن أبي أحمد البغدادى (البغدادى) ... ٦٠	أهل رأس عين ... ٦٨
الحسن بن أحمد (ابن الناصر) ... ٧١	أهل صنعاء ... ٤٧
حسن ابن أم الجنباني ... ٥٠	أهل الطائف ... ٦٨
حسن بن محمد بن أبي الملاحف ... ٥٤	أهل عذر ... ٥٩
الحسن بن كنانة ... ٤٨	أهل مكة ... ٦٨
الحسين بن علي ... ٣٩، ٣٩	أهل قنم ... ٦١
الحصيب ... ٤٧	أهل بجران ... ١٩، ١١
الحكمى (راجع النطريف بن محمد الحكمى)	أهل وادعة ... ١٠
الحواليون ... ٣٩	أهل اليمن ... ٨

خ

خَنَّم (راجع هل بن الحسين بن خنم)

خَنَر ... ٤٩

خَوْلَان (اسم فتيحة ولجتها) ... ١٥ ١٠ ٨

١٧ ١٩ ٢٠ ٣٥ ٤١ ٥٣

خولان المالية ... ٥٧

د

دَارَم اللَّكْسَجِي ... ٥٥

الدِّعَام بن إبراهيم ... ١٦ ١٥ ١٤ ١٣ ٩

١٧ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٣ ٢٥ ٤٨ ٥٧

دِهَاد حَبِيد الله الهدي ... ٢٢

دِهَاد السَّيْلِي ... ٥٧

دُهْمَة (فتية والبيجة) ... ٦٦

دَوْلَة بن النُّكْس ... ١٠ ٦٧

دَوْلَة القرامطة ... ٦٣

ذ

ذو الكوكب اليابسي ... ٤٩ ٤٨

ر

الريح بن الرُّوَيْة ... ٢٩

ركب الرقاق (الركب الرافق) ... ٦١

ز

زَكْرَوَيْة القرمطي ... ٤٩

س

السَّيِّح ... ١٩

سميد بن حسن الجاني ... ٥٨

سليمان بن حسن (راجع أبو طاهر)

سليمان بن طريف ... ٣٧

سنعان ... ٣٦

سيرة الهادي (كتاب) ... ٢٢

ش

شاكر (فتية والبيجة) ... ١٩ ١٧ ١٠

الشَّعَايُون ... ٤٤

ص

صاحب زَيْد (اسحاق بن زياد) ... ٦٥ ٤٣

صاحب مِرَّان ... ٤٣

صَمْعَة ... ٢٦

صلاح الدين بن أيوب ... ٣٠

الصِّلَت بن مالك ... ٩

ض

الضَّحَّاك (راجع أبو جعفر أحمد بن محمد

الضَّحَّاك)

ط

الطَّبْرُون ... ٥٣ ٣٦ ٢٨ ٣٦

ظ

ظُلَيْمَة ... ٦٠ ٥٩

ع

عَبَاد بن عبد الله ... ٥٦

عبد الحميد بن محمد بن الحجاج المَسَوْرِي ...

٦٤ ٦١

عبد الرحمن الأقرعي ... ٥٧

عبد العزيز بن مروان البحراني ... ١٤ ١٣

عبد القاهر بن أحمد بن أبي يفر ... ٥٧

ق

- القاسم بن أحمد البخار ... ٧١
 القاسم بن محمد المولى ... ٥٧
 القاهر ... ٧٠
 قبايل همدان ... ٦٠
 قنطاط بن عبد الله بن أبي يفر ... ٦٣
 القرامطة ... ٤٥، ٣٧، ٣٤، ٢٣، ٣٠، ١٠
 ٤٩، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٩، ٦٠، ٤٨
 ٦١، ٦٢، ٦٤، ٦٥
 القرمطي ... ٤٥، ٣٤، ٥١
 ك
 كسوة الكعبة ... ٦٩
 م
 مؤنس الخادم ... ٧٠
 محمد بن أحمد الأعميم ... ٤٧
 محمد بن أحمد الطنسي ... ٦٠
 محمد بن درهم الحياتي ... ٥٤
 محمد بن الديلم ... ٥٨، ٢٥
 محمد بن عبد الله المولى ... ٢٠، ١٣
 محمد بن علي المباسي ... ٥٢
 محمد ابن الهادي (المرتضى) ... ١٩، ١٧، ١٦
 ٤٧، ٣٨، ٣٦، ٣٢، ٢٨، ٢٤، ٢٣، ٢٠
 ٤٨، ٤٩، ٥٣، ٥٦، ٦٥
 مختصر الأسباب (كتاب) ... ٧
 منجب الشافعي ... ٥٥
 المرتضى (راجع محمد ابن الهادي)
 مروج (قائد قرمطي) ... ٥٧
 للمتخذ المباسي ... ٣٣، ٣١، ٣٠، ٢٥

عبد الله بن أبي الفارات ... ٥٩

عبد الله بن أبي يفر ... ٥٥

عبد الله بن جراح ... ٥٥، ٤٨، ٢٣، ٢٢

عبد الله بن الحسين ... ٣٢، ٣١، ٢٦، ٢٤، ١٩، ١٣

عبد الله بن عمر ... ٦٤

عبد الله بن يزيد الحجوري ... ٦١

عبد الله (طامل الهادي) ... ٥٠

عبد الله المهدي ... ٧٠، ٦٩، ٥٤، ٢٨

المبيدي ... ٥٤

هشام بن أحمد (الحوالي) ... ٤٧، ٣٦

صع بن ساج (طامل الحرمين) ... ٥٤، ٣٣

عسكر همدان ... ٦٣

المولى البصري ... ١١

علي بن أبي طالب ... ٣٩

علي بن جوه ... ٧٠

علي بن جعفر المولى ... ٤٨

علي بن حسين بن حنظل ... ٢٣، ٢٢، ٢١، ١٩

٣٦، ٢٥

علي بن سليمان ... ٢٩، ٢٧، ٢٤

علي بن الفضل ... ٤٣، ٤١، ٤٠، ٣٩، ٣٨

٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٩، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥

٦٩، ٦٢، ٥٩، ٥٨

علي بن محمد المولى ... ٥٧، ٢٠

عمر بن محمد الحارثي السككي ... ٥٥

غ

الغفر بن أحمد الصائدي ... ٦٣

الغفر بن الحكمي (ابن محمد) ... ٤٧، ٤١

١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦،
 ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥،
 ٣٦، ٣٧، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٨، ٤٩،
 ٥٠، ٥٢، ٥٣

و

والدة للتندر ... ٦٧
 وجوه بنى الحارث ... ٥٧
 وجوه نجران ... ٥٧
 وصيف مولى للكتفى ... ٥٠
 وقعة ثقاش ... ٦٤

ي

اليافى ... ٤٤
 يام (اسم لقبية ولعبة) ... ١٠
 يحيى بن أحمد ... ٧١
 يحيى بن الحسين بن التاسم (راجع الهادى)
 يوسف بن أبى الساج ... ٦٨
 يوسف الوردى القرمطى ... ٦٤

التندر البلبى ... ٧٠، ٦٧

الكتفى البلبى ... ٣٩، ٣٣، ٣٤، ٣٦، ٥٠، ٥١

ملاحظ (نائب زيد) ... ٥٩، ٥٨، ٥٥

ملك الروم ... ٦٧

منصور بن حمن ... ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤٦، ٥٤

المهذى (ولد التتاج) ... ٣٩

المهلب الشجافى ... ٤٤

موالى بن يعفر ... ٤٨

ميون القنداح ... ٣٩، ٣٨

ن

الناسر (راجع أحد الناسر ابن الهادى)

نخج بن نجاح ... ٣٧

نساء القرامطة ... ٥٠

نصر الحاجب ... ٦٨

٠

الهادى الى الحق (يحيى بن الحسين) ... ١٧

١٠، ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ١٥، ١٦، ١٧

الفهرست الجغرافى

الفهرست الثانى

ب

بئر الحولان ... ٧٤
 باب الكعبة ... ٦٨
 البحرين ... ١٩، ١١، ٥١، ٦٦
 بربان ... ٥٧
 برط ... ١٢
 البصرة ... ١١
 البطنة ... ٦٠

١

بجين ... ٤٠
 أنات (راجع فانت)
 أرزل ... ٣٦
 إفريقية ... ٧٠
 أقرن الناصى ... ٦٣
 آفة خواله ... ٤٣
 الأهنوم ... ٥٩، ٦٠

ت	بيلك ... ٣٤
تات ... ٥٥	بغداد ... ٦٨ ٤٦٣ ٤٣٤ ٤٩
تالت ... ١٦٤ ١٦٦ ١٧٢ ١٦٨ ١٩ ٤٥٧ ٦٠	بلاد الحجاز (الحجاز) ... ٥٦ ٤٥٣ ٤٧٦ ٤٧
ج	بلاد الشام ... ٤٥
جامع صنعاء ... ٤٥	بلاد الشرف الأسفل ... ٤٦
الجاذرة ... ٧١	بلاد المدنى ... ٤١
الجبل ... ٦١	بلاد حُدُر ... ٥٩ ٤٥٨
جبل الأغصود ... ١٩	بلاد العراق (العراق) ... ٦٦ ٤٣٣ ٤٧٠ ٤٩
جبل دُخار ... ٤٥ ٤٤٢ ٤٧٤	بلاد مراد ... ٥٧
جبل شَطَب ... ٦٣	بلاد مرهبة ... ٥٧
جبل مَسُور ... ٩٧ ٤٦١	بلاد للماراب ... ٦٤ ٤٤٦
جبل ملح ... ٥٧	بلاد المناخي ... ٤٣
جبل ملحان ... ٤٧	بلاد الناصر ... ٥٨
جبل نَم (راسع قم) ... ٧٨	بلاد نَم ... ٥٧ ٤٧
جبل نَم ... ٥٦	بلاد وادعة ... ١٤
الجبلد ... ٥٥ ٤٤٤	بلاد يافع ... ٤٠ ٤٣٩
ح	بلاد يَحْصِب ... ٤٣
حيش ... ٥٥	بنهر البقعة ... ٣٩
الحجاز (راجع بلاد الحجاز)	البون ... ٣٥ ٤٣٦ ٤١٥ ٤١٤
حَمَبة ... ٦٤ ٤٦١ ٤٦٠	بيت بوس ... ٣٣ ٤٣٢ ٤٣١ ٤٣٠ ٤٢٨ ٤٢٧
الحجر الأسود ... ٦٩ ٤٥٨	٣٦
حجور ... ٦٠ ٤٥٩	البيت الحرام ... ٥٨
حَمَبة ... ٣٢ ٤٣٠	بيت حياض ... ٤٢
حنقن ... ٢٢ ٤٧١	بيت دُخار ... ٥٢
حنود تامة ... ٦٤	بيت زُود ... ٣٦ ٤١٦ ٤١٥ ٤١٤
حَرِيب ... ٥٧	بيت الورد ... ٦٥
حصن التتارى (تَمَكُر) ... ٤٣	ت
حصن الصَلَم ... ٤٠	تَمَم ... ٣٧
	تامة ... ٥٨ ٤٤٧ ٤٤٦ ٤٤٣ ٤٤١

رأس عين ... ٦٨	حصن طائف ... ٣٤
الرَّحبة ... ٣٢	حصن مدرج ... ٦٤
رَحج ... ٦٠	الحصن من بني ربيعة ... ٦٠
رَداع ... ٥٥، ٤٨	حصن الجبَر ... ٦١
الرَّس ... ٨	الحصن ... ١٤
الرَّقة ... ٦٨	حَقاش ... ٦٤
رَبِعة ... ٣٥، ٢٦، ٢١	حَلَم ... ٦٤
ز	حَلَى ... ٣٧
زيد ... ٥٥، ٥٢، ٤٧، ٣٧	حَمَلَة ... ١٦، ١٥
س	حَمس ... ٣٤
سجار ... ٦٨ (٢)	حَموث ... (21 Elnf.)، ١٨، ٦٣
سَحَب ... ٥٨	الحود ... ٣٧
الس ... ٢٢	حَبْدان ... ٥٨
السرا ... ٣٠، ٢٩	خ
سرَّ بَكِيل ... ١٤	خَفَر ... ٤١
السرد ... ٤١	خَيوان ... ١٣، ١٤، ١٦، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٥
سَجَار (راجع سجار)	٦٣، ٦٠، ٥٩
سَنع ... ٣٢	د
سَم قم ... ٢٧	الدرب ... ١٦
السوق ... ٦٠	درب بني حَرَم ... ٣٦، ١٧
ش	درب الجبَاة ... ٢٩، ٢٨
الشام ... ٣٣	درب الطَّيغ ... ٢٩، ٢٨
شِام ... ٣٨، ٣٦، ٢٩، ٢٦، ٢٥، ٢٤، ٢٣	الدرب من بني ربيعة (درب بني ربيعة) ... ١٧
٥٢، ٤٥، ٤٢، ٤٠، ٣٩	دمشق ... ٣٤، ٣٣
الشَّرجة ... ٣٧	دور الملوين بستان ... ٤٩
الشرف ... ٦٤، ٥٥	دور مكة ... ٦٩
الشرقة ... ٧	ذ
	ذُحول ... ١٩
	ذَمَار ... ٦٢، ٥٢، ٤٨، ٤٧، ٤٤، ٤٣، ٢٤

عدنان ... ٤٧	شَطَب ... ٦٣
العراق (راجع بلاد العراق)	شوكان ... ١٣
عرو ... ٥٦، ٥٧، ٥٨	سُحَار ... ٥١
العصمات ... ١٨	سمننة ... ٥٨، ١٠، ١١، ١٣، ١٩، ٢٠، ٢٦، ٢٧، ٣٤، ٣٥، ٣٨، ٤٣، ٤٧، ٤٨، ٤٩
عضدان ... ٢٩	٥٠، ٥٢، ٥٣، ٥٧، ٥٩، ٦٠، ٦٣، ٦٤
عَلَب ... ٢٨، ٢٧	سمنام ... ١٩، ١٧، ٢٦، ٢٣، ٢٤، ٢٥
عُمان ... ٥٩، ١٩	٣٦، ٣٧، ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤٢، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٤٨
العَمَشِيَّة ... ٢١	٤٩، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٦٢
عنان ... ١٩	ض
العنبة ... ٤١	ضبل كلبا (٢) ... ٣١
عَس ... ٢٤	ضَبَع ... ٣٢
غ	ضَبِيل (نواحي ضَبِيل) ... ٣٥
غَلَاقَة ... ٣٧	ضَهْر ... ٢٢، ٢٥
غَمْدَان ... ٤٥	ط
الغَيْل ... ٣٦	طَرْطَر ... ٤١
غِيل حَمْدَان ... ٣٢	ط
غِيَان ... ٣٧	الظاهر ... ٢٥
ف	ظَرْحَدَيْن ... ٧٨
قُؤُل ... ١٩	الظَّيْر ... ٣٠، ٢٩
ق	ظَبُوءَة ... ٤٤، ٣٢، ٣١
القاع ... ٢٧	ع
قُفَم ... ٥٤	عَقْر ... ٣٧
قَلَمَة شَكْع ... ٦٩	عدن ... ٢٦، ٣٧
ك	عدن لامة ... ٣٩
كَبُوءَة ... ٣٦	
كُتَاتِف ... ٣٥	
كَمْلَان ... ٦٢	
الكدره ... ٤٧، ٤٢	
الكوفة ... ٣٠، ٢٦، ٦٨	
كوكبان ... ٤٢، ٣٩	

ل

لاعة ... ٦٤

الاحب ... ٤٦

لج ... ٤٠

م

مختلف جعفر ... ٤١، ٤٥، ٦٢، ٦٣

مدر ... ٣٥، ٣٦

مدرج ... ٦١

مكسج ... ٥٥

الذقية ... ٤١، ٤٣، ٤٧، ٤٩، ٥١، ٥٥

٦٣، ٥٨

مراد (قتيلة ولجة) ... ٥٨

مرجة (قتيلة ولجة) ... ٥٩

المراسي ... ٥٦

مسجد الهادي ... ٦٦

المسجد ... ٤٥

مسور لاعة ... ٣٩، ٤٦، ٥٤، ٦١، ٦٥

مسورة ... ٥٧

للشاحيط ... ٤٧

مشاش ... ١٩

مشوط ... ١٦

مصر ... ٣٠

مطرة ... ٣٥، ٥٨

الطلع ... ٣٥

المغرب ... ٤٧

مكة ... ٧١، ٤٩، ٥٤، ٦٨

ملحان ... ٦٤

منكث ... ٤٣

للهمج ... ٤٧، ٥١، ٥٥

موسب ... ٤٠

مور ... ٥٥

ن

ناحية الأسعور ... ٦٤

ناحية مسور ... ٦٤

نجد الضين ... ١٥

نجيران ... ١٠، ١١، ١٣، ١٩، ٣٥، ٤٢

٤٩، ٥٠، ٥٣، ٥٩

نحيان ... ١٥

نفلش ... ٦٤

نقم ... ١٧، ١٨، ٢٩، ٤٤

نقيل حنة ... ١٥

النقيل ... ١٤

نوم (قتيلة ولجة) ... ٥٩

هـ

هجر ... ١١، ٥٨، ٥٩، ٦٨

هيران ... ٤٣

همدان (قتيلة ولجة) ... ١٧، ١٥، ١٦، ٢٤

٣٦، ٣٩، ٣٥، ٣٦، ٥٣

و

والة (قتيلة ولجة) ... ٣٥، ٦٦

واندى نخلة ... ٤٣

ورلفين ... ٢٧

ورور ... ٣٣، ٣٦

وسعة ... ١٣

ي

ياض (قتيلة ولجة) ... ٤١

يكنلي (قتيلة ولجة) ... ٢٤

الين ... ٧، ٨، ١٠، ١٧، ٣٠، ٣٣، ٣٥

٣٦، ٣٧، ٣٨، ٣٩، ٤٤، ٥٠، ٥٤، ٥٥

F. Bezeichnend für die Handschrift sind:

a) gewisse Schreibungen, in denen ظ statt من erscheint, z. B.
 أَظْمَرُ statt يَحْضُرُ S. 67; oder يَحْطُرُ statt نَجْدُ الْبَيْنِ S. 15; oder نَجْدُ الْبَيْنِ statt يَعْضُهُ S. 18; oder umgekehrt gelegentlich من statt ظ, z. B. يَعْضُهُ statt ظَبُوءَ S. 15; oder ظَبُوءَ statt ضَبُوءَ S. 31.

b) Formen wie اسْتَقْتَحَ statt قَتَحَ S. 9, 11 et passim.

c) Semantische Besonderheiten wie لَمْ يَسْعِدْهُ im Sinne von لم يوافقهُ على رأيه S. 46 und هَيَّأَ im Sinne von حَثَّ S. 35, 53.

d) Gelegentliche Anwendung der «لغة أكلوني البراغيث». Die Hs. sagt also: فاستبشروا أهل تلك الجهة (S. 19) oder وفرو الباقون وفروا الباقون statt فاستبشروا أهل تلك الجهة (S. 21). Im Falle a) und d) wurde die übliche Schreibweise in den Text aufgenommen und diejenige der Handschrift in die Anmerkung verwiesen. In den Fällen b) und c) hat sich der Herausgeber an die handschriftliche Überlieferung gehalten, jedoch auf das Besondere des Ausdrucks aufmerksam gemacht.

G. Die Nummern der Foliosseiten der Handschrift sind durch in () gesetzte Zahlen im Texte gegeben.

H. Geographische Namen findet der Leser im alphabetischen Verzeichnis II, alle übrigen im Verzeichnis I. Namen, die sowohl für Stämme als auch für Gebiete gebraucht werden, sind nur in dem Verzeichnis I aufgeführt, doch ist dabei jedesmal vermerkt, daß sie auch für Gebiete galten.

10. Grundsätze der Edition.

A. Der Herausgeber hat den Text, den unser Geschichtsschreiber, wie oben erwähnt, sozusagen in einem Atemzuge, ohne irgendwelche Einteilung vorzunehmen, niedergeschrieben hat, in drei Teile geteilt:

1. al-Hādi ila'l-Ḥaqq und die Ereignisse seiner Zeit,
2. Muḥammad al-Murtaḍā und seine Regierung,
3. Aḥmad an-Nāṣir und seine Zeit.

Von einer weiteren Unterteilung des Stoffes hat der Herausgeber abgesehen. Es geschah einerseits, weil der Gesamteindruck der Handschrift möglichst gewahrt bleiben sollte, andererseits, weil selbst die vom Herausgeber getroffene Einteilung nur mit gewissen Bedenken vorgenommen werden konnte; denn die drei Abschnitte enthalten bereits manches, was streng logisch genommen über den durch die Überschriften gesetzten Rahmen hin und da hinausreicht.

B. Der Herausgeber hat am Rande des Textes stichwortartige Inhaltsübersichten gegeben. Aus ihnen ist das am Ende beigegebene arabische Inhaltsverzeichnis zum Text hervorgegangen. Abgesehen von den unter A erwähnten Überschriften, die den drei Teilen vorgesetzt sind, ergibt sich eine natürliche Gliederung durch die ständig wiederkehrende Formel ... ودخلت سنة. Diese Formel erscheint in unserer Ausgabe stets am Anfang einer Zeile und ist durch den Druck hervorgehoben.

C. Durch ()¹⁾ sind Worte bzw. Satzteile gekennzeichnet, die der Herausgeber hinzugefügt hat, um den Zusammenhang herzustellen; durch []²⁾ solche, die der Schreiber an den Rand gesetzt hat, weil er sie im Texte verschentlich ausgelassen hatte.

D. Offensichtliche Verstöße gegen die Grammatik und sonstige sprachliche Fehler, insbesondere auch solche orthographischer Art, wurden bei der Herausgabe im Text beseitigt und die Verbesserungen durch Fußnoten als solche gekennzeichnet. Die heute übliche Schreibweise wurde einheitlich im ganzen Text durchgeführt.³⁾

E. Die Handschrift bringt Namen oft in verschiedenen Formen, z. B. أناف neben أناف، أواف neben أواف. Bei der Herausgabe wurde in solchen Fällen nur eine Form beibehalten, z. B. أناف und أناف.

¹⁾ Siehe S. 13, 53 des Textes.

²⁾ Siehe S. 41, 51 des Textes.

³⁾ Z. B. هدى für هدى، عاريت für عاريت، فيه für فيه usw.

sie die verheerende Not bekämpfen und ihre allgemeinen Verhältnisse bessern konnten.

4. Daß die Bewohner von Ša'da, die Banū Fuṭaīma, diejenigen gewesen sind, die es unternommen haben, die Rückkehr al-Hādī's nach Jemen in die Wege zu leiten.¹⁾

5. Daß damals Aufstände und Unruhen in Jemen und 'Umān herrschten: in 'Umān mußten die abbassidischen Truppen gegen die Ibāditen kämpfen; in Jemen aber war es noch schlimmer, die Stämme bekriegten sich gegenseitig. Šan'a' wechselte dauernd den Herrscher, und die jemenitischen Fürsten wie z. B. ad-Di'ām und As'ad b. Abī Ja'fur al-Hiwālī lebten oft in Unfrieden mit dem abbassidischen Statthalter und miteinander. Eigentlich waren damals Aufstände und Unruhen der herrschende Zustand in allen Teilen des abbassidischen Reiches, in Jemen wie überall anderswo auch, nur mit dem Unterschied, daß uns, wie oben gezeigt, die allgemeine arabische Literatur nichts über die jemenitischen Ereignisse überliefert.

6. Daß die Jemeniten sich gezwungen sahen, einen Mann von außerhalb zu rufen und ihn als Herrscher über sich zu setzen, um das in Jemen damals herrschende Elend zu beenden und die Verhältnisse daselbst zu bessern. Sie wählten für diese schwierige Aufgabe den berühmten 'Aliden al-Hādī, weil sie in ihm die geeignete Persönlichkeit erkannt hatten. Al-Hādī leistete ihrer Einladung Folge und entsprach — wie unser arabischer Text zeigt — durchaus den in ihn gesetzten Erwartungen. Er stiftete unter den Stämmen Frieden, bekämpfte siegreich die Unsitten und die Unruhen, verbesserte die soziale und die wirtschaftliche Lage, regelte die Beziehungen zwischen den „Ahlu'd-Dimma“, d. h. den christlichen und jüdischen Schutzgenossen, und dem Staat sowie die zwischen ihnen und den Gläubigen, seinen andern Untertanen, hob den moralischen Zustand unter den Jemeniten und gründete seine Dynastie.²⁾

¹⁾ Sie waren und sind immer noch die treuesten Anhänger der Zaiditen in Jemen. Auch früher, in der Regierungszeit al-Ma'mūn's, waren die Banū Fuṭaīma den 'Aliden freundlich gesonnen und standen auf ihrer Seite gegen al-Ma'mūn. Damals standen sie gegen die abbassidische Regierung dem berühmten b. Mūsā b. Ša'far bei, dem Vertreter des 'alidischen Imāms Muḥ. b. Ibrahim b. Zaid b. 'Alī in Jemen. (Vgl. *al-Aḥbā'*, Fol. 22b.) Dadurch wird deutlich, warum Ša'da zu allen Zeiten das Bollwerk der Zaiditen in Jemen ist. Der jüngste Beweis sind die Ereignisse im Jahre 1934, als der Krieg zwischen dem Imām Jalāl und Ibn Sa'ūd ausbrach. — Auch darf nicht vergessen werden, wie günstig für Angriff und Verteidigung Ša'da gelegen ist.

²⁾ Sie herrscht bis heute, also seit mehr als tausend Jahren, selbständig in Jemen.

Im Ġumādā II des erwähnten Jahres zog al-Hādi mit einem zahlreichen, aus Haulān und anderen Stämmen bestehenden Heer nach Nağrān. Unterwegs begegneten ihm Leute von Wādi'a, Šākir, Jām und al-Aḫlāf, hießen ihn freudig willkommen und huldigten ihm. Zu dieser Haltung wurden sie bestimmt durch die vielfachen Schrecken der Kriege zwischen ihnen und den Banu'l-Hāriṭ, den Bewohnern von Nağrān, wo er mit den Banu'l-Hāriṭ zusammentraf und zwischen ihnen und ihren Feinden Frieden stiftete. Er nahm ihnen das feste Versprechen ab, zusammenzuhalten und Zwietracht zu vermeiden. Die Leute huldigten ihm, und dank dem göttlichen Segen, der auf ihm ruhte, kamen ihre Angelegenheiten in Ordnung.

Danach zog er nach Hağar und blieb dort, bis sich die Unruhen gelegt hatten und die Grundlagen des Friedens gefestigt waren. Darauf kehrte er nach Ša'da zurück und schuf eine Regelung für die christlichen und sonstigen Schutzgenossen (Aḫlu'd-Dīmma) in Nağrān.

Dem Vertrag zufolge mußten sie von dem, was sie von Muslimen gekauft hatten, den Neunten abgeben, was sie aber in der Vorislamzeit erworben hatten, war von dieser Abgabe befreit. Außerdem erneuerte al-Hādi für die Bewohner von Nağrān, Ša'da und von allen Orten, die er erobert hatte, die Verpflichtung, die Kopfsteuer (Ġizja) zu entrichten.

b) Kommentar.

Diese Übersetzungsprobe zeigt, wie in Jemen und in den angrenzenden Gebieten die Verhältnisse damals waren, die bis heute noch im allgemeinen ziemlich wenig bekannt sind. Sie zeigt auch die Arbeitsmethode unseres Geschichteschreibers. Aus der mitgeteilten Probe läßt sich folgendes entnehmen:

1. daß bei den Jemeniten völlig undisziplinierte Zustände herrschten: sie leisteten den Geboten al-Hādi's keine Folge, ja handelten diesen zuwider, obwohl sie al-Hādi aus dem Ḥiğāz nach Jemen gerufen hatten.

2. Daß al-Hādi mit dem festen Willen gekommen war, Ordnung in Jemen zu schaffen: er hätte sonst nicht die Rückkehr nach dem Ḥiğāz dem Aufenthalt bei den undisziplinierten Jemeniten vorgezogen, als sie ihm gegenüber ungehorsam waren.

3. Daß die Not in Jemen nach dem Abzug al-Hādi's — eben durch die Unordnung und als Folge der gegenseitigen Kämpfe — sehr groß war, so daß die Jemeniten sich gezwungen sahen, al-Hādi wieder nach Jemen zu rufen und ihm erneut Gehorsam zuzusichern. Er sollte Ruhe und Ordnung in ihrem Land wieder herstellen, damit

(Dies ist) ein Stammbaum, gleichsam beleuchtet von der Mittags-
sonne und bestrahlt von dem durchbrechenden Morgenlicht.

Das ist sein erster Auszug (nach Jemen). Er gelangte nach aš-
Šarafa, einer ihnen, den Jemeniern, gehörenden Ortschaft im Lande
Nihm. Deren Bewohner sicherten ihm Gehorsam zu. Er blieb (dort)
eine kleine Weile, bis sie anfangen, sich seinen Befehlen zu widersetzen,
die doch mit der Šari'a übereinstimmten. Dann kehrte er nach dem
Hiğāz zurück.

Nach seinem Fortgang aus Jemen brachen dort Unruhen und
Schwierigkeiten aus, deren Schilderung zu lang wäre. Daraufhin setz-
ten die Jemeniten sich wieder mit al-Hādi in Verbindung und flehten
ihn an, zu ihnen zurückzukehren. Er leistete dem Folge an einem
später zu erwähnenden Datum.

Der *Muḥtazar al-Asbāb* des Saiḡ Aḥmad b. Muḥammad be-
gründete al-Hādi's Auszug (nach Jemen) damit, daß die Banū Futaima,
eine Untergruppe der Ḥaulān zu Ša'da, sich zu al-Hādi nach ar-Rass
im Hiğāz begaben, um ihn zum Auszug aufzufordern, und ihn als Herr-
scher über ihr Land setzten.

In diesem Jahre zog Aḥmad b. Taur von al-Baḥra'in nach 'Umān.
Er eroberte es und griff eine Gruppe Ibāditen an, deren Führer aš-
Ṣalt b. Mālik mit seinem zweihunderttausend Mann starken Heer ihm
entgegengetreten war. Aḥmad b. Taur besiegte sie, richtete ein großes
Blutbad unter ihnen an und ließ ihre Köpfe nach Bağdād schaffen.

Das Jahr 282 H.

In ihm begab sich 'Alī b. Ḥusain b. Ḥuṭum nach dem Irāq. Ad-
Di'ām zog in Šan'a' ein, blieb aber nicht lange darin. Nach seinem
Fortgang nahm As'ad b. Abi Ja'fur Šan'a' in Besitz. In seine Zeit
fällt das Auftreten der Qarmāten im Jemen, Hiğāz und Mağrib. Die
Herrschaft der Abbassiden wurde erschüttert. Die Richtungen (Lehr-
meinungen) des Islams wurden verändert und die Wertungen gingen
auseinander.

Das Jahr 284 H.

In Šafar dieses Jahres kam al-Hādi in Ša'da an. Es war dies
sein zweiter Auszug (nach dem Jemen). Er stiftete Frieden unter
den Ḥaulān von Ša'da und befahl, den Vierten der Ertragsteuer
(zakāt at-ta'īn) unter die Armen und Waisen zu verteilen. Nach-
dem er eine Weile in Ša'da geblieben war, begab er sich nach dem
(eigentlichen) Jemen und forcierte dessen Bewohner zum Heiligen
Kampf (Gihād) auf.

ziehung mit Jemen standen. Deshalb konnte er die bekannten arabischen Autoren neben den unbekannten jemenischen Geschichtsschreibern benutzen. Er zitiert manchmal nur die Autorennamen, manchmal gibt er aber auch die betreffenden Werke an. Diese Autoren sind u. a.

الطبري، أبو الفرج الإصبهاني (كتاب الفرج بعد الشدة)، السعدي (مروج الذهب)، الواقدي، ابن هشام، ابن قتيبة، ابن عبد البر (الاستيعاب)، ابن عبد ربه، الرازي (تاريخ صنعاء)، على الهيثمي (مجموع الزوائد)، الأسيوطي، ابن الوردي، الذهبي (تاريخ الإسلام)، المبرّد (الكامل)، ابن خلكان، الهمداني (الإكليل)، الخطيب (تاريخ بغداد)، ابن أبي الحديد (شرح الفتح في سيرة الملوك البصري)، السعدي (كتاب خلاصة الوفا بدار المصطفى)، ابن واضح، علي بن الحسن الخنزي، ابن عبد المجيد القرشي (كتاب بهجة الزمن في أخبار اليمن)، الإمام المهدي أحمد بن يحيى (كتاب الغايات)، السيد أبو طالب، ابن مطهر (الترجمان)، أحمد بن محمد الشرفي (كتاب الآلئ المنيرة)، قطب الدين المكي الحنفى (البرق البهائي في الفتح العناني) الخ.

Für den herausgegebenen Abschnitt, wo Jahjā b. al-Ḥusain über al-Hādī und seine beiden Söhne spricht, waren die Werke *Strat al-Hādī* und *Strat an-Nasir* seine Hauptquellen. Aber für die Nachrichten über die Qarāmiṭa hat er 'Umāra, Ibn al-Daiba' und Ibn al-Aṭīr ausgiebig benutzt.

9. Übersetzungsprobe mit Kommentar.

a) Anfang des edierten Textes als Übersetzungsprobe.

Das Jahr 280 H.³⁾

In diesem Jahr zog der Imām al-Hādī ila'l-Ḥaqq Jahjā b. al-Ḥusain b. al-Qāsim b. Ibrāhīm b. Ismā'īl b. Ibrāhīm b. al-Ḥasan b. al-Ḥasan b. 'Alī b. Abi Tālib — Gottes Segen sei über ihnen allen — nach Jemen.

.....

³⁾ *al-Anbā'*, Fol. 261b.

Geburt an bis zum Jahre 1045 H. (1635). Er berichtet zuerst kurz über die Periode der ersten vier Kalifen (al-Ḥulafā' ar-Rāsiḍūn), der Umajjaden und der Abbasiden bis zum Jahre 280 H. (893). Von der Zeit an, wo al-Ḥādī seine erste Reise nach Jemen machte und vier Jahre später die zaiditische Dynastie in Jemen gründete, erzählt Jaḥjā dann eingehender von den Verhältnissen in Jemen und besonders von den Kämpfen al-Ḥādī's und nach seinem Tode von denen seiner Söhne Muḥammad und Aḥmad gegen die Qarāmiṭa und gegen die aufständischen Stämme. Ebenso eingehend spricht er von den andern zaiditischen Imāmen und von den Kämpfen zwischen ihnen und den Sulaiḥiden, den Rasūliden, den Banū Tāhīr und zuletzt den Türken bis zum Jahre 1045 H. (1635-36), wo der türkische General und Statthalter Qānsūh Pascha von dem Zaiditen al-Ḥusain b. al-Qāsim, dem Feldherrn seines Bruders, des Imāms al-Mu'ajjad billāh Muḥ. b. al-Qāsim, entscheidend geschlagen wurde und diese erste türkische Periode in Jemen ihr Ende fand, nachdem die Türken mehr als 100 Jahre in Jemen geherrscht hatten.¹⁾

d) Methode des Verfassers und seine Quellen.

Der Verfasser pflegt in seiner Chronik die alte Methode, die die meisten arabischen Historiker angewandt haben, indem er den Eintritt des betreffenden Jahres mit ... *ودخلت سنة* ankündigt und dann die Ereignisse des angegebenen Jahres einzeln ohne Zusammenhang aufzählt. Ohne Teilung in Kapitel, ohne Betitelung schreibt er in einem Atemzug von Anfang bis zu Ende. Nur wird die Ankündigung vom Eintritt eines neuen Jahres in unserer Handschrift dicker geschrieben.

Wie der Herausgeber den Text abgeteilt hat, wird gegen Ende der Einleitung dargestellt werden.

Seine Quellen hat Jaḥjā b. al-Ḥusain nicht angegeben. Er sagt am Anfang nur allgemein, er habe sein Werk aus allen geschichtlichen Büchern zusammengestellt, die das enthalten, was in Arabien geschehen ist.²⁾ Wir können aber aus den Zitaten in *al-Anbā'* und durch Vergleich mit älteren Geschichtswerken feststellen, wer seine Gewährsmänner sind. Es wurde oben schon erwähnt, daß Jaḥjā b. al-Ḥusain in seinem Werke die Länder berücksichtigt, die in Be-

¹⁾ Die türkische Herrschaft in Jemen fing im Jahre 923 H. (1517) an. Vgl. WÜSTENFELD'S *Jemen im XI. (XVII.) Jahrhundert*, S. 7; *al-Waṣīṭ*, S. 40; *al-Anbā'*, Fol. 145a.

²⁾ Vgl. oben, S. 16.

die Türken in Jemen geführt hat. Wenn der Verfasser Jahjā der Sohn dieses Husain gewesen wäre, würde seine Ausdrucksweise dies doch wohl verraten. Aber davon findet man keine Spur¹⁾.

Auf jeden Fall ist der Verfasser unserer Handschrift *Anbā' az-Zaman* ein Nachkomme al-Hādī's, des Begründers der zaiditischen jemenischen Dynastie, denn al-Qāsim, der Urgroßvater des Verfassers nach der ersten Angabe und der Großvater desselben nach der zweiten Angabe ist al-Qāsim b. Muḥ. b. 'Alī b. Muḥ. b. 'Alī ar-Rašid b. Aḥmad b. al-Amīr al-Ḥusain al-Aḡgar b. 'Alī b. Jahjā b. Muḥ. b. Jūsuf b. al-Imām ad-Dā'ī al-Qāsim b. al-Imām ad-Dā'ī Jūsuf b. al-Imām al-Manṣūr Jahjā b. an-Nāṣir Aḥmad b. al-Hādī.²⁾

c) Beschreibung.

Das Werk *Anbā' az-Zaman* ist ein umfangreiches Buch. Es umfaßt 199 Blätter, großes Format, 27—37 Zeilen (34 × 23, 26 × 15 cm). Es findet sich als Handschrift auf der Berliner Staatsbibliothek unter der Signatur Ms. or. 2° 1304. Es ist ein roter Lederband mit Klappe. Die Schrift ist jemenisch, groß, vokallo, auf gutem, dickem, grobem Papier. Die Abschrift ist von as-Sajjid Ḥusain b. 'Abd Allāh im Du'l-Qa'da 1295 H. (1878) angefertigt, wie es am Ende des Werkes heißt. Es stehen keine Bemerkungen am Rande, nur gelegentlich Worte, die zum Texte gehören und die der Abschreiber beim Abschreiben versehentlich ausgelassen hatte, oder Hinweise auf den Inhalt in Form von Stichworten.

Andere Handschriften dieses Textes, außer der einzigen, schon erwähnten, gibt es auf den Bibliotheken leider nicht. Das Original ist sicher in Jemen, dürfte aber kaum zu beschaffen sein.

Der Verfasser Jahjā b. al-Ḥusain wollte, wie schon erwähnt, eine Geschichte Jemens zusammenstellen, nachdem er zu der Überzeugung gekommen war, daß es eine solche nicht gab (siehe oben, S. 16).

Jemen ist bei ihm die ganze³⁾ arabische Halbinsel, obwohl er ausschließlich nur von Südarabien spricht. Wie es bei den älteren arabischen Geschichtsschreibern üblich ist, spricht unser Verfasser außerdem zu Anfang seines Buches sehr kurz über die sieben Klimata, sieben Erden und dergleichen, dann über die Geschichte Jemens mit Berücksichtigung anderer damit in Beziehung stehender Länder von Muḥammad's

¹⁾ Vgl. *al-Anbā'*, Fol. 190a—190b.

²⁾ Vgl. *al-Wāwī'*, S. 52 und *at-Tatimuna*, Fol. 86b.

³⁾ Vgl. *al-Anbā'*, Fol. 1b.

Zwischen *al-Anbā'* und *Taṣimmat al-Ifāda* besteht bezüglich der Genauigkeit, Ausführlichkeit und Vielseitigkeit ungefähr derselbe Unterschied, wie zwischen *al-Anbā'* und *al-Ifāda* selbst; denn *al-Ifāda* und ihre Fortsetzung *al-Taṣimma* sind nach ein- und derselben Methode gearbeitet.

Außerdem behandelt *al-Anbā'* mehr die politische Geschichte, die uns in erster Linie interessiert. Auch enthält *al-Anbā'* über die Qarāmiṭa, besonders über die jemenitischen, und über die Kämpfe al-Hādī's und an-Nāṣir's gegen dieselben sehr wichtige Angaben, die in den anderen beiden Werken fehlen.

b) Wer ist der Verfasser?

Dieses Werk *Anbā' as-Zaman fi Aḥbār al-Jaman* ist von Jahjā b. al-Ḥusain b. al-Mu'ajjad billāh Muḥ. b. al-Qāsim b. Muḥ. b. 'Alī al-Jamanī (gestorben 1110 H./1698 n. Chr.). So steht es in der Handschrift auf dem ersten Blatt oben in der Mitte in einer dreieckigen Betitelung, und so gibt BROOKELMANN, Bd. II, S. 403, und Ahlwardt unter Nr. 9745 an. Auf dem Titelblatt auf der oberen linken Seite bemerkt derselbe Schreiber, er halte es für möglich, daß das Werk von Jahjā b. al-Ḥusain b. al-Qāsim und nicht von Jahjā b. al-Ḥusain b. al-Mu'ajjad b. al-Qāsim verfaßt ist. Die Bemerkung lautet:

لعل هذا التاريخ لسيدي يحيى بن الحسين بن القاسم رحمه الله تعالى؛ ففى
«الفتوحات المسكية فى العلماء والفقهاء الزيدية» لسيدي إبراهيم بن القاسم بن المؤيد
فى ترجمة سيدي يحيى بن الحسين بن القاسم ما لفظه: وله مؤلفات أحسنها ما نقله
من كتب التاريخ. وفى هامشه بخط السيد عبد الله بن عيسى بن محمد الكوكباني:
قلت سمّاه أباها الزمن فى أخبار اليمن. انتهى والله أعلم.

Aber wahrscheinlich ist die erste Angabe richtig; denn wenn die zweite richtig wäre, würde man Beweise dafür in dem letzten Abschnitt der *Anbā'* erwarten, wo über al-Ḥusain b. al-Qāsim berichtet wird, namentlich von den siegreichen Kämpfen, die er während der Regierungszeit seines Vaters, des Ināms al-Manṣūr billāh al-Qāsim b. Muḥ. und seines Bruders al-Mu'ajjad billāh Muḥ.¹⁾ b. al-Qāsim gegen

¹⁾ Des Großvaters des Verfassers nach der wahrscheinlich richtigen Angabe.

Angebot im Jahre 280 H. stattgefunden haben soll, in demselben Jahre, in dem al-Hādi zum erstenmal nach Jemen kam (die Handschrift gibt aber das Datum nicht an).

Dagegen ergibt sich aus den Angaben unserer Handschrift¹⁾ der *Anbā'*: a) daß die erste Reise al-Hādi's nach Jemen allgemein auf Einladung der Jemeniten und nicht auf besondere Einladung Abu'l-'Atāhija's erfolgte, die erst sechs Jahre später kam; b) daß die erste Reise 280 H., die zweite dagegen 284 H. war, und daß die Banū Fuṭaima diejenigen waren, die nach Medina gingen und al-Hādi zum zweiten Mal nach Jemen abholten und ihm in ihrem Wohnsitz Ṣa'da huldigten; c) Abu'l-'Atāhija soll al-Hādi im Muḥarram des Jahres 286 H., zwei Jahre nach der Huldigung in Ṣa'da, durch eine Gesandtschaft, die aus Abu'l-'Atāhija's Bruder und 50 Mann bestand, nach Ṣan'a' eingeladen haben, um ihm dort zu huldigen. Außerdem gibt *al-Anbā'* noch folgende Einzelheiten: ad-Di'ām und andere Freunde und Verwandte Abu'l-'Atāhija's hätten ihm Vorwürfe wegen dieses Schrittes gemacht. Abu'l-'Atāhija habe al-Hādi Bedingungen gestellt, unter anderem die, daß er sein Stellvertreter (Wāli) würde. Al-Hādi habe diese Bedingungen abgelehnt; er könne nichts bestimmen, bevor er sich von der Aufrichtigkeit Abu'l-'Atāhija's überzeugt habe. Der Bruder Abu'l-'Atāhija's und seine Begleiter hätten al-Hādi in dem Orte „Darb Banī Ṣuraim“ getroffen, wo al-Hādi sich damals gerade aufgehalten habe. Al-Hādi habe zwei Jahre später, am 23. Muḥarram 288 H., seinen Einzug in Ṣan'a' gehalten, und während dieser zwei Jahre habe Abu'l-'Atāhija oft an al-Hādi geschrieben. Gegen Ende dieser Zeit, als Abu'l-'Atāhija sah, wie ungerecht Huftum und seine Leute sich der Bevölkerung gegenüber benahmen, habe er sich entschlossen, al-Hādi nach Ṣan'a' kommen zu lassen, um Ordnung zu schaffen, und habe heimlich mit ihm einen Plan verabredet, wie al-Hādi ohne Blutvergießen in Ṣan'a' einziehen könne. Die Handschrift gibt noch Einzelheiten des Planes und beschreibt, wie Abu'l-'Atāhija al-Hādi vor den Toren Ṣan'a's empfing, ihm huldigte und ihn in die Stadt führte.

Wir sehen also, wie reichhaltig, genau und eingehend die Angaben unserer Handschrift im Vergleich zu den Angaben der *Ifāda* sind. Auch können wir sie als zuverlässig ansprechen, da sie durch die Mitteilungen von ARNDONK's aus der *Sira al-Hādi* bestätigt werden, wie sich im einzelnen zeigen wird. Wir begnügen uns hier mit diesem Beispiel. Es wäre leicht, eine größere Anzahl ähnlicher anzuführen.

¹⁾ Vgl. S. 7--8, 17--18, 20--24 des Textes.

8. Die „*Anbā*‘ az-Zaman“.

a) Warum ist dieses Werk für die Edition gewählt worden?

Daß der Herausgeber mit den *Anbā*‘ tatsächlich einen Text gefunden hat, der unsern Stoff ausführlich behandelt und uns das zeigt, was sich zwischen Jemen und dem Kalifenstaat und auch zwischen dem zaiditischen Imamats und den anderen Herrschern in Jemen an historischen Ereignissen abgespielt hat, beweist besonders der Abschnitt, wo die Zeit al-Hādī’s und die seiner Söhne behandelt wird. Dieser Abschnitt soll zuerst herausgegeben werden und als Dissertation erscheinen. Möglich, daß die beiden Werke: *Sirat al-Hādī*, die oben¹⁾ schon erwähnt ist, und *Sirat al-Nāṣir* von ‘Abd Allāh b. ‘Umar al-Hamdānī²⁾ noch geeigneter für unsern Zweck gewesen wären. Dem Herausgeber war es aber unmöglich, diese Werke zu bekommen. Von *Sirat al-Hādī* befindet sich nur eine Handschrift im Britischen Museum. Sie war dem Verfasser im Original nicht zugänglich, konnte jedoch nach VAN ARENDONK benutzt werden, wie der Leser bemerken wird. *Sirat an-Nāṣir* dagegen ist nicht zu finden; nur durch al-Iḥḡi hören wir von diesem Werk, welches seine Bedeutung dadurch hat, daß dessen Verfasser ein Gefährte an Nāṣir’s, einer seiner besten Generale und Staatsmänner war.

Mithin kämen zunächst nur die Werke *al-Ifāda*, *at-Tatīmna* und *Anbā’ az-Zaman* für eine Edition in Frage.³⁾ *Anbā’ az-Zaman* ist aus den schon erwähnten Gründen vorzuziehen. Gewiß sind *al-Ifāda* und *at-Tatīmna* im Vergleich mit *Anbā’ az-Zaman* ältere Werke⁴⁾ und dürften deshalb vielleicht gewisse Vorzüge haben. Es fehlt ihnen aber im Vergleich zu *al-Anbā’* an Ausführlichkeit, Vielseitigkeit und Genauigkeit, wie die folgenden Beispiele zeigen.

Wo der Verfasser der *Ifāda* von dem Grund spricht, weshalb al-Hādī nach Jemen gegangen und dort als Imām aufgetreten ist, läßt sich aus dieser Darstellung nur entnehmen⁵⁾: a) daß er erst hinkam, nachdem Abu’l-‘Atāhija, einer der jemenitischen Könige, mit ihm während seines Aufenthaltes in Medina in Verbindung getreten war und ihm angeboten hatte, nach Jemen zu kommen; b) daß dieses

¹⁾ Siehe S. 13.

²⁾ Vgl. S. 64 des Textes, Anm. 315.

³⁾ Im Verfolg dieser Arbeit beabsichtigt der Verfasser gelegentlich neben einer vollständigen Ausgabe der *Anbā*‘ auch eine solche der *Ifāda* und der *Tatīmna* vorzulegen.

⁴⁾ Vgl. oben, S. 18.

⁵⁾ Vgl. *al-Ifāda*, Fol. 41a—41b.

ein klares Bild gewinnen von den sozialen Verhältnissen jener Zeit, von der Denkart der Zaiditen und davon, wie sie sich ihre Imāme vorgestellt haben. Das ist aber noch nicht alles, was die Karāmātangaben der Wissenschaft bieten. Man kann aus denselben auch mancherlei historische Tatsachen, die von Belang für den Forscher sind, ersuchen und entnehmen. So lautet z. B. eine unter den Karāmāt des 9. Imāms 'Abd-Allāh b. Ḥamza¹⁾ in der *Tatimmat*²⁾: „Als der Herrscher von Ṣan'a', 'Alam ad-Dīn, in Ḥūṭ (حُوت) einzog, zerstörte er das Haus des Imāms daselbst, wonach er wieder nach Ṣan'a' zurückkehrte. Es sollte dann keine Woche vergehen, da ließ Gott ein fürchterliches Gewitter über Ṣan'a' niedergehen, wodurch ihm sein neugebautes, kostbares, stolzes Schloß verloren ging und dazu alle seine Schätze.“ Aus diesen Angaben kann man entnehmen, daß zwischen dem Imām und dem Herrscher von Ṣan'a' kriegerischer Zustand gehorrt hat, daß Ṣan'a' zu irgendeiner Zeit während der Regierung des Imāms nicht unter dessen Herrschaft gestanden hat, daß der Herrscher von Ṣan'a' reich und mächtig genug war, ein solches Schloß wie das geschilderte bauen zu lassen, und zuletzt, daß der Imām zu irgendeiner Zeit in Ḥūṭ geweiht hat, da er dort ein Haus hatte. Daß diese Karāma auf einem Ereignis beruht und es gerade in dieser Zeit ein schweres Gewitter über Ṣan'a' gegeben hat, läßt sich annehmen, besonders wenn uns von einem solchen Gewitter über Jemen in seiner Regierungszeit noch anderweitig berichtet wird.³⁾

Die Handschrift der *Tatimmat* wollte der Verfasser der vorliegenden Abhandlung edieren. Er hat sich die größte Mühe gegeben, sie durchzulesen und abzuschreiben, obwohl sie sehr schlecht geschrieben ist, und nur ein einziges Exemplar von ihr bekannt ist. Es war oft ein wahres Rätselraten, aber der Verfasser hofft, den Text im wesentlichen entziffert zu haben. Auf der Suche nach Belegen und beim Durchlesen der in Frage kommenden Literatur stieß der Verfasser dann auf eine andere Handschrift, die für seinen Zweck nützlicher schien. Das ist das *Kiṣāb Anba' as-Zaman fi Aḥbār al-Jaman*.

¹⁾ Er ist im Jahre 501 H. (1105/06) geboren; 613 H. (1216/17) gestorben. Er regierte 20 Jahre und hat bedeutende Werke hinterlassen. Vgl. *at-Tatimmat*, Fol. 68a—69b und *al-Wāsiṭ*, S. 20—31.

²⁾ Ḥūṭ (حُوت) ist ein Ort im Gebiete der Banū Ḥamūdān, nicht weit von Ṣan'a'. Vgl. *Ḥamūdān*, S. 82, Z. 20 und S. 112, Z. 11

³⁾ Siehe *al-Wāsiṭ*, S. 30, unten.

al-Ḥusain. Dieser al-Ḥusain soll den Gegner auch getötet haben. Also stimmt *al-Anbā'* mit den Angaben der *Tatimma* überein.¹⁾

4. Bemerkenswerterweise nennt die *Tatimma* die drei Imāme in Ša'da, die nach dem Tode von an-Nāṣir b. al-Ḥādī regierten, was *al-Anbā'* ebenfalls tut. Es sind (1) Jahjā b. Aḥmad, dessen Beiname al-Manṣūr ist, dann (2) sein Bruder al-Qāsim b. Aḥmad mit dem Beinamen al-Muḥtār, der sich gegen ihn erhob, kurz nachher in Gefangenschaft geriet und dann getötet wurde, und zuletzt der Sohn des zweiten, der den Tod seines Vaters rächte. Viele Geschichtsschreiber haben, wie *al-Tatimma* erwähnt, diese drei Imāme nicht unter den Imāmen aufgezählt.

5. al-Wāsiʿi, S. 25, letzte Zeile, berichtet, al-Ḥusain b. Qāsim sei getötet worden, sagt aber nicht, von wem. Die *Tatimma* gibt wenigstens ungefähr an, der Täter sei einer von den Banū Rabāḥ, einem Zweig des Banū Ḥammād-Stammes, gewesen usw. usw.

Das wären nur wenige Beispiele, nach denen man den Unterschied zwischen al-Wāsiʿi und *al-Tatimma* ermessen und letztere bewerten kann. Al-Wāsiʿi soll damit nicht herabgesetzt werden. Sein Werk ist ja keine historische Quelle. Er schreibt bis zum 12./19. Jahrhundert so kurz wie möglich, wie er selbst in seinem Vorwort sagt.²⁾

c) Charakterisierung.

Charakteristisch für die *Tatimma* ist einmal die Angabe der Werke der Imāme. Es werden die meisten Werke, die jeder Imām geschrieben hat, genannt. Die Imāme waren ja alle große Gelehrte, und wer von den Zaiditen kein ausgezeichnete Gelehrter war, der konnte und durfte überhaupt nie ans Ruder kommen.³⁾ Oder wenn ein solcher Mann doch einmal zur Herrschaft gelangte, so bezeichnete er sich zum mindesten nicht als Imām, sondern als „Muḥtasib“. Charakteristisch für die *Tatimma* ist ferner noch die Aufzählung von Karāmāt (Wundertaten) der Imāme. Sie gibt immer die Karāmāt jedes Imāms an. Die Imāme haben ja prophetische Herkunft. Es liegt also nahe, in ihnen Heilige zu sehen. Darauf hat der Glaube der Schiiten sich aufgebaut, und das hat sie immer wieder veranlaßt, sich für ihre Herren, trotz aller Gefahren, ganz und gar einzusetzen und hinzugeben.

Auch wer nur rein wissenschaftliches Interesse daran nimmt, wird aus den Karāmātangaben Nutzen ziehen können. Man wird daraus

¹⁾ Vgl. *al-Anbā'*, Fol. 46a.

²⁾ Siehe daselbst S. 5, unten.

³⁾ Vgl. R. BROTHMANN, *Staatsrecht der Zaiditen*, S. 67.

in der Handschrift manche wesentlichen Abschnitte ausführlicher und deutlicher behandelt sind.

1. al-Wāsi'ī sagt über al-'Ijānī, er sei zuerst in aš-Šām (Syrien) und Ḥaṭ'am aufgetreten und habe dann seine Sendboten im Jahre 388 H. nach Jemen geschickt.¹⁾ Das ist alles, was er über ihn berichtet. Dagegen gibt *al-Tatimma* an:

a) Warum er nach Jemen gekommen ist.

b) Daß er hinterher nach Ḥaṭ'am gegangen ist und seine Beauftragten in Jemen zurückließ, damit sie das, was unter seine Herrschaft gekommen war, regierten.

c) Daß er seine Boten im Monat Šawwāl 388 H. nach Jemen geschickt hat (al-Wāsi'ī nennt den Monat nicht).

d) Daß seine Anhänger sich am 2. Du'l-Ḥiġġa sammelten und nach Šan'a' zogen, wo sich ihnen andere anschlossen, und daß alle zusammen dann weiterzogen, bis sie zu ihm kamen, der an dem Tage in dem Orte Wādi Nabaša war.

e) Daß der Imām mit seinen Truppen die Städte Ša'da, Šan'a' und verschiedene andere Gebiete von Jemen eroberte und daß er selbst die zahlreichen Truppen geführt hat.

f) Daß man im Naġrān-Gebiet einen Aufstand gegen ihn erregte und daß er mit 1030 Reitern oder mehr und 3240 Fußsoldaten hinzog, die Aufständischen besiegte und wieder nach Ša'da zurückzog.

g) Daß er nachher in Ša'da blieb.

h) Daß er am Sonntag, dem 8. Ramaḍān 393 H. in der Frühe gestorben ist (al-Wāsi'ī nennt nur das Jahr).

Die Handschrift gibt auch an, daß er in 'Ijān begraben wurde, und daß sein Grab daselbst berühmt ist und als Pilgerstätte besucht wird. Ob er in Ša'da oder in 'Ijān selbst gestorben ist, darüber schweigen beide Bücher. Aber aus den Angaben, die *al-Anbā'* macht, kann man schließen, daß der Tod ihn in 'Ijān erreichte.²⁾

2. Unsere Handschrift (*al-Tatimma*) hat einige Nachrichten über den Imām ad-Dā'ī Jūsuf b. Jaḥjā al-Manšūr b. Aḥmad an-Nāṣir b. al-Ḥādī, der sich gegen al-'Ijānī erhob, während al-Wāsi'ī ihn nur kurz erwähnt.³⁾

3. Al-Wāsi'ī behauptet, gegen diesen Imām habe sich Muḥammad b. al-Qāsim, der Sohn seines Statthalters, erhoben. *Al-Tatimma* dagegen sagt uns das anders. Muḥammad b. al-Qāsim habe sich zwar erhoben, aber nicht gegen al-'Ijānī, sondern gegen seinen Sohn

¹⁾ al-Wāsi'ī, S. 26, Z. 5.

²⁾ Vgl. *al-Anbā'*, Fol. 77 b.

³⁾ Vgl. al-Wāsi'ī, S. 26, Z. 10.

und seine beiden Söhne Muḥammad und Aḥmad gesprochen wird, veröffentlicht. Der Plan wurde aber geändert aus Gründen, über die noch zu sprechen ist.¹⁾

7. Die *Tatimmat al-Ifāda*.

a) Beschreibung

Das Buch *at-Tatimma* ist eine Fortsetzung zu dem Werke des Jaḥjā b. al-Ḥusain al-Imām an-Nāṣiq bil-Ḥaqq Abū Talib al-Ḥārūnī al-Ḥasanī, gestorben 424 nach muslimischer Zeitrechnung, 1033 n. Chr., nämlich *al-Ifāda fī Tārīḫ al-A'imma as-Sāda*. Beide Handschriften und andere enthält ein brauner Lederband mit Klappe, der der Königlichen Bibliothek zu Berlin gehört: Ahlwardt Nr. 9665. Unsere *Tatimma*, welche von Imād ad-Dīn Jaḥjā b. 'Alī al-Qāsimī, gestorben nach 1088 H. (1667), verfaßt ist, fängt auf Blatt 48a an und reicht bis zum Blatt 113b, umfaßt also 66 Blätter im ganzen. Sie geht von al-Manṣūr billāh al-Qāsim b. 'Alī al-'Ijānī (gestorben 393 H. (1003) bis al-Mutawakkil 'alā'llāh Ismā'īl b. al-Qāsim Muḥammad, gestorben 1087 H. (1676). Eine Vorrede oder eine Einleitung hat das Werk nicht. Der ganze Band enthält 236 Blätter, Oktav, zu 20—21 Zeilen; die Schrift ist jemenitisch, ziemlich klein, gedrängt, fast vokallös, sehr oft ohne diakritische Punkte. Man kann sagen, diese Schrift ist kaum lesbar. Die Stichwörter (Anfänge der einzelnen Artikel) sind größer geschrieben. Der Text ist von roten Linien eingefast. Die Abschrift (nach Fol. 230a) ist im Jahre 1183 H. (1721) hergestellt. *At-Tatimma* ist wie *al-Ifāda* selbst eine Geschichte der zaiditischen Imāme. Die beiden Werke bieten deren vollständige Namen (oft auch die ihrer Mütter), die Dauer ihrer Regierung und ihres Lebens und den Ort ihres Begräbnisses.

Wenn man das Werk bewerten will, muß man es als historische Quelle betrachten, die uns eine systematisch geordnete, wenn auch manchmal legendäre Geschichte der jemenischen Imāme in einer längeren Periode darbietet. Neuere Bücher wie das Werk al-Wāsi'ī's *Tārīḫ al-Jaman* behandeln zwar auch diese Imāme, aber viel oberflächlicher.

b) Einige Vergleiche zwischen der *Tatimma* und dem Werke al-Wāsi'ī's.

Hier sollen beispielsweise einige Vergleiche zwischen *at-Tatimma* und dem Buch von al-Wāsi'ī gezogen werden, damit man sieht, wie

¹⁾ Siehe S. 22ff.

So ist begreiflicherweise, wie von den Orientalen selbst, so auch von den Orientalisten diese zaiditische jemenische, echt arabische Dynastie stets vernachlässigt worden, bis R. STROTHMANN seinen Aufsatz: *Die Literatur der Zaiditen* in der Zeitschrift „Der Islam“ Bd. I (1910), Bd. II (1911) veröffentlichte.¹⁾

Damit dürfte klargestellt sein, wie groß die Notwendigkeit ist, Quellen für dieses Gebiet zu suchen, sie zu bearbeiten und herauszugeben.

6. Die Gründe für die Edition.

Obwohl dem Verfasser für seine Dissertation ursprünglich ein modernerer Stoff, etwa eine historisch-soziologische Arbeit über Muḥ. ‘Abduh, den größten sozialen und religiösen Reformator des Islams, den Ägypten in der neuesten Zeit gehabt hat,²⁾ vorgeschwebt hatte, ließ er sich doch aus dem schon erwähnten Grunde durch Prof. STROTHMANN gern bestimmen, zunächst einmal jemenische Quellen zu suchen und herauszugeben, zumal auch ägyptische Gelehrte, mit denen er sich darüber in Verbindung setzte, diesen Plan billigten.

Noch ein zweiter Grund bestimmte den Verfasser zur Wahl des vorliegenden Gegenstandes. In den letzten Jahren ist man in den arabischen Ländern nach einem langen Schlaf wach geworden und hat sich wieder gefunden. Die arabischen Völker wollen sich jetzt näher kennen lernen, sie wollen auch die verschiedenen Streitigkeiten, die man früher gegenseitig geführt hat, ein für allemal beiseite legen, um etwas Wichtiges zu tun. Sie nähern sich einander mehr und mehr. Diese segensreiche Bewegung hat der schon erwähnte Reformator Muḥ. ‘Abduh, lange Zeit meisterhaft geführt und bestärkt. In diesem Sinne will auch der Verfasser versuchen, seine Pflicht als Ägypter zu erfüllen und gleichzeitig der historischen Wissenschaft einen Beitrag liefern durch eine Veröffentlichung zur Geschichte eines arabischen Landes und der einzigen, bis heute herrschenden, echt arabischen, vom Propheten herstammenden Dynastie.

Nachdem der Verfasser lange nach jemenischen Handschriften gesucht und in einigen, die er gefunden, lange gelesen hatte, wollte er zuerst die *Tatimmat al-Ifāda fī Tārīḥ al-A‘imma as-Sāda* bearbeiten und herausgeben und als Ergänzungsstück dazu einen Abschnitt von dem Buch *al-Ifāda*, in dem über al-Hādī, den Begründer der Dynastie,

¹⁾ Vgl. *Der Islam*, Bd. I, S. 354 ff. und Bd. II, S. 49 ff.

²⁾ Siehe Rašīd Riḍā, Muṣṭafā ‘Abdu’r-Rāziq, Horten, Adams u. a. m.

b. al-Furāt in der Regierungszeit al-Muqtadir's¹⁾ im Ramaḍān 311 H. seinen Vorgänger 'Alī b. 'Isā als Gefangenen nach Mekka und von da aus weiter nach Ṣan'ā'.²⁾ Erst als ein anderer Wesir, Abu'l-Qāsim al-Ḥāqānī, aus Ruder kam und den 'Alī b. 'Isā auf eine Fürbitte hin begnadigte, durfte der arme Verbannte im Jahre 312 H. aus dieser arabischen „Teufelsinsel“ wieder nach Mekka zurückkehren.³⁾

Wenn wir weitere Gründe suchen, warum die arabischen Historiker über die zaiditischen Imame in Jemen so herzlich wenig geschrieben haben, dann dürfen wir dabei nicht vergessen, daß die Imame von eben diesen Geschichtsschreibern, außer denen, die ihre Anhänger waren, als Aufständische betrachtet wurden. Deshalb wurden sie von den Geschichtsschreibern, wenn diese über das Gebiet überhaupt etwas wußten, nur nebenbei hie und da erwähnt; systematische Behandlung dieser Imame und ihrer Zeit oder der jemenischen Geschichte im allgemeinen findet sich bei diesen Historikern nicht, weil so etwas für sie gar nicht in Frage kam. Das war aber gerade der Grund, welcher den Verfasser unseres Buches *Anbā' az-Zaman fi Aḥbār al-Jaman* veranlaßte, sein Werk zu schreiben. Er sagt: „Als ich gesehen hatte, daß die Nachrichten über Jemen nicht in einem Geschichtswerke zusammengefaßt sind, habe ich Gott um Hilfe gebeten und die Geschichte der Tihāma, des Ḥiǧāz usw. aus allen geschichtlichen Büchern zusammengestellt, die das enthalten, was in der „jemenischen Insel“⁴⁾ geschehen ist, und habe daraus das für meinen Zweck und meine Absicht Wichtige ausgezogen.“⁵⁾

ولما رأيت أخبار قطر اليمن، لم تجمع في تاريخ من تواريخ الزّمن، استغرت الله سبحانه وتعالى، وجمعت التواريخ التهامية والحجازية وغيرها من سائر كتب التواريخ المشتملة على ذكر ما جرى في الجزيرة اليمنية، ولخصت منها الفرض المقصود.

Diesen Mangel hat auch Muslim b. Ḡa'far al-Laḥǧī in seinem Buche *K. fihi Ṣa' min Aḥbār az-Zaidijja bil-Jaman* beklagt.⁶⁾

¹⁾ Die Regierungszeit von al-Muqtadir war von XI. 295 bis X. 320 H./VIII. 908 bis X. 932.

²⁾ Vgl. Ibn al-Aṣīr, Bd. VIII, S. 104 und *Murūf al-Dahab*, Bd. IV, S. 49–50.

³⁾ Vgl. Ibn al-Aṣīr, Bd. VIII, S. 110.

⁴⁾ Damit bezeichnet er die ganze arabische Halbinsel einschließlich: al-Ḥiǧāz, Naǧd und Tihāma, wie er ausdrücklich sagt. Siehe *Anbā' az-Zaman*, Fol. 1b.

⁵⁾ Ibid.

⁶⁾ Berliner Handschrift Ahlwanit 9844, Fol. 39a. Der Verfasser hat sein Buch im Jahre 544 H. (1149) geschrieben.

Auch die älteren arabischen Geographen haben uns nichts über die Zaiditen in Jemen überliefert; nur sehr kurz und dürftig erwähnen einige von ihnen, wie al-Maḡdisi, Ibn Ḥauqal al-Baḡdādī, al-Karḥī und Ibn Rustah, sie gelegentlich. Al-Maḡdisi wußte nur, daß Ṣa'da eine Stadt der 'Aliden ist, daß diese 'Aliden die gerechtesten der Menschen sind (a'dal an-nās) und daß der Herrscher von Ṣa'da keine (willkürliche) Steuer von den Kaufleuten nimmt, sondern den Zehnten.¹⁾ Ibn Ḥauqal wußte, daß der Herrscher von Ṣa'da in der Zeit, wo Abu 'l-Ḡais b. Ziyād in Zabīd herrschte, ein Ḥasanī war, und daß sein Einkommen ungefähr eine halbe Million Dinare betrug.²⁾ Die Angaben al-Karḥī's besagen nur, daß der Ḥasanide, der unter dem Namen az-Zaidī ar-Rassi bekannt war (nämlich al-Ḥādī), sich in Ṣa'da aufhielt.³⁾ Ibn Rustah dagegen weiß nur, daß die meisten von den Bewohnern Ṣan'a's und überhaupt Jemens Schiiten sind.⁴⁾

5. Weshalb die Kenntnisse über Jemen gering sind.

Die geringe Bekanntschaft der erwähnten Autoren mit Jemen ist zu verstehen, wenn man bedenkt, daß die Araber in Nordarabien schon früher, vor der Zeit Mohammeds, sich vorgestellt haben, Jemen sei am Ende der Welt gelegen; das besagt das arabische Sprichwort:

لا بُدَّ من صنعنا ولو طال السفر

„Ṣan'a' muß erreicht werden, wenn die Reise auch noch so weit ist.“ Man zitiert es, wenn man sagen will: ich muß ein Ziel erreichen, wenn es auch so weit ist wie Ṣan'a', die Hauptstadt von Jemen. Ich habe den festen Willen, den weiten, unbequemen Weg zu machen, um dahin zu kommen. Auch in der islamischen Zeit blieb man dieser Vorstellung treu. Das kann man daraus erkennen, daß Ṣa'd b. Ma'ād zu dem Propheten sagte, um ihm seinen Gehorsam und seine Ergebenheit zu zeigen: „Wenn du mich auch nach Bark al-Ḡimād (einem Ort in Jemen, der für den abgelegenen galt) hinführtest, würde ich dir folgen.“⁵⁾ und daß man z. B. in der Abbassidenzeit Ṣan'a' als Verhauungsort ausgesucht hatte. So schickte der Wesir Abu'l-Ḥasan

¹⁾ Vgl. K. *Aḥsan at-Tuḡānīn fi Ma'rifat al-Aḡlām*, S. 87, 104, Z. 8; 106, Z. 4.

²⁾ Vgl. *al-Masālik wal-Mamālik*, S. 20, 21.

³⁾ Vgl. *al-Masālik wal-Mamālik* von al-Karḥī, S. 24, Z. 6—8.

⁴⁾ Vgl. K. *al-A'ḡiq an-naḡiḡa*, S. 113, Z. 6—7.

⁵⁾ Vgl. *Ḥamulāt*, N. 203, Z. 28—204, Z. 5.

4. Was die älteren arabischen Historiker und Geographen über Jemen und die Zaiditen daselbst wissen.

Die älteren bekannten arabischen Geschichtsschreiber haben uns leider nichts von jenen Imamen überliefert; einer wie at-Tabari, der viele Werke geschrieben hat, hat al-Hādi nur indirekt erwähnt;¹⁾ in fünf Zeilen in seinem Werke, welches 15 Bände nach der Leidener Ausgabe zählt, spricht er von ihm, wußte aber nicht seinen Namen, noch wer er überhaupt war. Er hat von ihm nur ganz allgemein als von einem Mann von den 'Aliden geredet. Noch erstaunlicher ist es, wenn Abu'l-Farağ al-Iṣbahānī, der Verfasser des berühmten *Ağāni*, der ungefähr alles wußte, uns in seinem Buch *Maqātil at-Ṭalibijjīn* beinahe nichts von den jemenitischen Imamen sagt, obwohl das Thema des Buches die Gefallenen von den Nachkommen Abū Ṭalīb's waren. Etwas aber hat er allerdings darüber gesagt, nämlich:²⁾ Es gibt in Jemen augenblicklich einige von den Ṭalibiden, die es beherrschen, aber wir sind von ihren Nachrichten abgeschnitten; denn es gibt ja nur wenige Leute, oder überhaupt keine, die etwas davon vermitteln. Diese Stelle lautet:

على أنه يوجد في اليمن في هذا الوقت، وبنو حنظل طبرستان، جماعة من آل أبي طالب قد ملكوها وتلقاها عليها؛ إلا أن أخبارهم منقطعة عنا لقلة من ينقلها إلينا، بل لعددهم وقصدانهم.

Auch der große Dogmenkenner al-Aṣ'ari, der die sunnitischen Lehren und die aṣ'aritische Richtung begründet hat, hat in seinem bedeutenden Buche *Maqāliṭ al-Islāmijjīn* nichts über die jemenitischen Zaiditen gesagt, wo er über die verschiedenen Sekten eingehend spricht. R. STROTHMANN hat das schon bemerkt und mit Erstaunen erwähnt, indem er in seiner Abhandlung über Aṣ'ari's Buch und über die Ausgabe sagt:³⁾ „Um Jemen hat er (al-Aṣ'ari) sich überhaupt nicht gekümmert!“ Ibn Ḥaldūn aber hat in seinem geschichtlichen Werke einige kurze, in gewissen Hinsichten falsche Angaben über al-Hādi, seine Vorfahren und Nachkommen gemacht. Er hat z. B. angegeben, al-Hādi sei in as-Sind geboren und von da aus nach Jemen gekommen,⁴⁾ was den Angaben aller jemenitischen Werke widerspricht.

¹⁾ Vgl. at-Tabari, Serie III, S. 2204, Z. 16ff.

²⁾ *Maqātil at-Ṭalibijjīn*, S. 234—235.

³⁾ *Islam*, Bd. XIX, Heft 4, S. 205.

⁴⁾ Siehe *al-Muḥṭasab* (ein Abschnitt aus *K. al-'Iṣṭar*, welcher die Geschichte Jemens betrifft), bei Kay, S. 105—106, und *at-'Iṣṭar*, Bd. IV, S. 111 und 213; dazu siehe *al-Idāra*, t. 37a, 40b—41; den Text S. 7 und 8.

über die Dynastie der Šulaihidien geschrieben, welche als Daʿīs (Propagandisten) für die ägyptischen Fātimiden wirkten. Und al-Ḥazraǧī hat über die Rasūliden geschrieben, die Werber und Vasallen der orthodoxen Aǧǧībiden Ägyptens waren. Von den zaiditischen Imamen in Jemen handeln die beiden Werke kaum. TARRON's und WÜSTENFELD's Werke handeln auch von den Türken in Jemen und der türkischen Zeit, worüber es noch andere Werke gibt. Und was ANSALDI geschrieben hat, das sind allgemeine Bemerkungen über die jemenische Bevölkerung und geographische Bemerkungen über das heutige Jemen.

Viele von den Imamen selbst und ihre Verwandten und Angehörigen haben über die zaiditischen Imame in Jemen geschrieben oder sonstige wichtige Werke verfaßt. Einige davon sind bereits veröffentlicht, wie z. B. *aṭ-Ṭirāz fi ʿUlūm al-Balāḡa wal-Iʿyāz*, ein dreibändiges Buch über die rhetorischen Wissenschaften, welches von dem 18. Imām Jaḥjā¹⁾ b. Ḥamza geschrieben und von der ägyptischen Staatsbibliothek im Jahre 1914 (1332 H.) herausgegeben worden ist.²⁾ Aber gerade die Quellen über die Imame und ihre Geschichte sind heute verschollen oder unzugänglich. Zwar hat al-Wāsiʿi sein Buch *Ṭarīḫ al-Jaman* (Geschichte des Jemen) im Jahre 1846 H. (1927) herausgegeben. Auch VAN ARENDONK hat im Jahre 1919 über al-Ḥādī, den Begründer des zaiditischen Imamats in Jemen in seinem Buch „Die Entstehung des zaiditischen Imamats in Jemen“ (*De Opkomst van het Zaidietische Imamaat in Yemen*) geschrieben. Aber was al-Wāsiʿi geschrieben hat, das sind, wie weiter unten an Beispielen gezeigt werden soll,³⁾ kurze, manchmal ungenügende und ungenaue Angaben nach einigen Handschriften über Jemen und die Imame. VAN ARENDONK dagegen hat die Geschichte al-Ḥādī's in Jemen hauptsächlich nach den Handschriften der Werke *Sīrat al-Ḥādī* von ʿAlī b. Muḥ. b. ʿUḫaid Aḷlāḥ al-ʿAbbāsī al-ʿAlawī (Br. Mus. Or. 3901, Rieu, *Suppl.*, No. 531), *Anbaʿ az-Zaman fi Aḫbār al-Jaman* und *Baḥḡat az-Zaman fi Ṭarīḫ al-Jaman* von Ibn ʿAbd al-Maǧīd⁴⁾ dargestellt.

¹⁾ Er wurde im Šafar 600 H. (1270) in Šanʿa geboren und starb im Jahre 747 H. (1346). Seine Regierung dauerte 51 Jahre. Vgl. *Tatimmat al-ʿIʿāda*, Fol. 64b—67b und al-Wāsiʿi, S. 36—37.

²⁾ Im Vorzug al-Muḡtabaʿ unter dem Titel:

كتاب الطراز المتضمن لأسرار البلاغة وعلوم حقائق الإعجاز

³⁾ S. 18 f., unten.

⁴⁾ Paris, Bibl. Nat., Blochet, *Cat. de la collection de manuscr. orient. formée p. M. Ch. Schefer*, no. 5977.

Qāsim al-Qā'im bi-'Amr Allāh b. al-Mahdī al-'Alawī, dem zweiten aus seiner Dynastie. Er wurde mit Amir al-Mu'minin (Fürst der Gläubigen) betitelt; al-Andalus gehörte 'Abd ar-Raḥmān b. Muḥammad, der an-Nāṣir al-Umawī als Titel führte; Ḥurasān und Māwarā'annahr gehörten Nayr b. Aḥmad as-Sāmānī; Ṭabaristān und Ġurgān gehörten den Dailam; al-Baḥrain und al-Jamāma gehörten Abū Ṭāhir al-Qarmaṭī.¹

Im Anschluß an al-Baḥrain und die Jamāma erwartet man die Erwähnung Jemens; aber das erwähnt Ibn al-Aṭīr überhaupt nicht. Und doch ist unter den vielen Dynastien, die damals auf den Schauplatz traten, nur eine einzige, die sich bis zum heutigen Tage erhalten hat, die einzige, die echtes arabisches Blut hat, ohne Zweifel von dem Propheten herkommt, die viel echte islamische Gebräuche und Sitten bewahrt und noch heutigen Tags selbständig herrscht und ihre eigene Politik macht, die jemenitische Dynastie, die heute Jemen besitzt.

2. Die Gründung der zaiditischen Dynastie in Jemen.

Sie wurde begründet von al-Ḥādī ila'l Ḥaqq Jahjā' b. al-Ḥusain am 11. März 897 (Safar 284 H.). Sein Nachkomme und etwa 97. Nachfolger, der Imām al-Mutawakkil Jahjā', hat das zaiditische Imamāt nach dem Abzug der Türken im Jahre 1337 H. (1918), also 1021 Jahre nach der Begründung der Dynastie, zu einem jemenitischen Königreich erweitert und herrscht noch heute über Jemen.

3. Die Quellen über das zaiditische Jemen.

Als man im Jahre 1934 von dem Krieg zwischen Imām Jahjā' und Ibn Sa'ūd, dem König von Ḥiǧāz, hörte, wurde man aufmerksam und fing an, über Jemen und die jemenitische Dynastie Nachforschungen anzustellen. Die Grundlage dafür aber fehlte so gut wie ganz, denn man hatte keine Quellen für dieses Gebiet. Gewiß gibt es ältere Werke über Jemen, die man kennt, etwa wie *Tārīḫ al-Jamān* von 'Umāra al-Ḥakamī al-Jamānī und *K. al-Uqūd al-wuḥūǧa* von 'Alī al-Ḥazraǧī. Auch neuere, wie *The Imams of San'a* von TARTTON; *Jemen im XI. (XVII.) Jahrhundert* von WÜSTENFELD und *Il Jemen* von ANSALDI. Aber was sind das für Werke? 'Umāra hat

¹) Siehe seine Stammlinie bis 'Alī b. Abī Ṭālib auf S. 7 des arabischen Textes.

1. Die Verhältnisse des abbasidischen Reiches am Ende des 3. und zu Anfang des 4. Jahrhunderts d. H. nach Ibn al-Aṭīr.

Der große Geschichtsschreiber Ibn al-Aṭīr hat uns die Verhältnisse des abbasidischen Reiches in seinem Werke *al-Kāmil* geschildert und gezeigt, wie am Ende des 3. und zu Anfang des 4. Jahrhunderts der Hedschra der Verfall des Staates sich immer bemerkbarer machte. Er spricht von den zahlreichen Aufständen, die damals ausbrachen, von der Machtlosigkeit der späteren abbasidischen Kalifen, wie insbesondere von dem 20. abbasidischen Kalifen ar-Rāḍī, der selbst in seiner eigenen Residenz alles von seinem Minister bestimmen ließ, von den vielen neuauftauchenden Dynastien und von den sich immer mächtiger fühlenden Statthaltern, die die von ihnen verwalteten Gebiete allmählich an sich rissen und so neue Staaten auf dem Boden des Reiches gründeten.

Fast alle diese neuen Staaten führt Ibn al-Aṭīr auf, von Jemen jedoch und dem zaiditischen Imamats, das 324 d. H. (936) schon etwa 39¹⁾ Jahre lang bestand, sagt er kein Wort.

Es heißt bei Ibn al-Aṭīr an dieser Stelle²⁾: „Die Statthalter in den peripheren Gebieten (Aṣḥāb al-Aṭrāf) bemächtigten sich ihrer Verwaltungsgebiete und machten sich selbständig. Dem Kalifen blieb nur Bagdad und seine Umgebung (A'māluḥā), aber auch da hatte Ibn Rā'iq³⁾ die Herrschaft und die Regierung. Der Kalif selbst hatte nichts zu sagen. Für die anderen Gebiete galt folgendes: Al-Baṣra gehörte Ibn Rā'iq (in der Hand des Ibn Rā'iq); Ḥūzistān gehörte al-Baridī; Fāris gehörte 'Imād ad-Daula b. Buwaih; Karmān gehörte Abū 'Alī Muḥammad b. Ijās; ar-Raǧǧ, Iṣbahān und al-Ǧabal gehörten Rukn ad-Daula b. Buwaih und Waṣmǧir, dem Bruder von Mardawīǧ, die sich beide darum stritten; al-Mausil und Dijārbakr, Muḍar und Rabī'a gehörten den Banū Ḥamdān; Ägypten und Syrien gehörten Muḥammad b. Tuǧǧ al-Jhādī; al-Maǧrib und Ifriǧīja gehörten Abū'l-

¹⁾ Die Imamatsgründung war März 897 und Ibn al-Aṭīr schildert die Verhältnisse im Jahre 936.

²⁾ Vgl. Ibn al-Aṭīr, Bd. VIII, S. 241.

³⁾ Abū Bakr Muḥammad b. Rā'iq, Fürst der Fürsten und Machthaber, zum ersten Mal in der Regierungszeit ar-Rāḍī's auf 1 Jahr und 10½ Monate, und zum zweiten Mal in der Regierungszeit al-Muttaqī's auf 6 Monate. Er ist im Jahre 330 H. von Nāsir ad-Daula b. Ḥamdān ermordet worden. Vgl. Ibn al-Aṭīr, Bd. VIII, S. 261, 284, 286.

Einführung.

1. Die Verhältnisse des abbassidischen Reiches am Ende des 3. und zu Anfang des 4. Jahrhunderts der H. nach Ibn al-Aṭīr	11
2. Die Gründung der zaiditischen Dynastie in Jemen	12
3. Die Quellen über das zaiditische Jemen	12
4. Was die älteren arabischen Historiker und Geographen über Jemen und die Zaiditen daselbst wissen	14
5. Weshalb die Kenntnisse über Jemen gering sind	15
6. Die Gründe für die Edition	17
7. Die <i>Tatimmat al-Ifāda</i>	18
a) Beschreibung	18
b) Einige Vergleiche	18
c) Charakterisierung	20
8. Die <i>Arba' as-Zaman</i>	22
a) Warum ist dieses Werk für die Edition gewählt worden?	22
b) Wer ist der Verfasser?	24
c) Beschreibung	25
d) Methode des Verfassers und seine Quellen	26
9. Übersetzungsprobe mit Kommentar	27
10. Grundsätze der Edition	31

Ibn ad-Daiba' = *Qurra' al-'Ufūn fī Ahbār al-Jaman al-maimūn*, eine wenig abweichende Bearbeitung derselben Geschichte von Abū 'Abd Allāh b. 'Abd ar-Rahmān... b. ad-Daiba', Kairo V 104. Vgl. BROCKELMANN, Bd. II, S. 401 (2).

Kitāb al-Ifāda fī Tārīḫ al-A'imma as-Sāda und die Fortsetzung davon *Tahimmat al-Ifāda*, Berlin Ms. Gl. 37 (Ahlwardt 9665), siehe S. 18 ff. der Einführung und vgl. BROCKELMANN, Bd. I, S. 402; STROTHMANN, *Die Literatur der Zaiditen*, im *Islam*, Bd. I, S. 358 ff., Bd. II, S. 67 ff.

Al-Laḥḡī = Berlin Ms. or. 2° 1300 (Ahlwardt 9664), *Kitāb fīhi Ba' min Ahbār az-Zaidiyya bil-Jaman mina 'l-Afaḍil min Āl Rasūl Allāh*... Geschichte der Söhne al-Hādī's, besonders die des Ahmad und ihrer Anhänger. Vgl. STROTHMANN, *Die Literatur der Zaiditen*, im *Islam*, Bd. I, S. 368.

- Jāqūt, Šihāb ad-Dīn Abū 'Abd Allāh al-Ḥamawī, *Kiṭāb Mu'jam al-Buldan*, ed. WÜSTENFELD, Leipzig 1886—73.
- Al-Karḥī, Abū Ishāq Ibrāhīm b. Muḥammad al-Fārisī, *Kiṭāb al-Masālik wa'l-Mamālik*, ed. DE GOUJE, *Bibl. geograph. arabic.*, Bd. 1, Leiden 1870.
- KAY, Henry C., *Yaman. Its early mediaeval history*, siehe al-Bahā'.
- Al-Mas'ūdī, Abū 'l-Ḥasan 'Alī b. al-Ḥusain b. 'Alī, 1. *Kiṭāb Murūf ad-Dahab*, ed. BARRIER DE MEYNARD et PAVET DE COURETILLE, Paris 1861—77, Bd. IV, VII u. VIII. — 2. *Kiṭāb at-Tanbīh wal-I'trāf*, ed. DE GOUJE, *Bibl. geograph. arabic.*, Leiden 1894 (mitiert als *at-Tanbīh*).
- Al-Maqdisī, Šamsu'd-Dīn Abū 'Abd Allāh Muḥ., *Aḥsan al-Taqāsim fi Ma'rifa al-Aqālim*, ed. DE GOUJE, *Bibl. geograph. arabic.*, Bd. III, Leiden 1877.
- Al-Maqrīzī, Aḥmad b. 'Alī, *Kiṭāb as-Sulūk li-Ma'rifa Duwal al-Mulūk*, 1. Teil, Bd. I, ed. M. MUḤTARIF ZIADA, Kairo, Verlag der Ägypt. Staatsbibliothek, 1934.
- Naṣṣwān, Ibn Sa'īd (= Nashwān), *Šamsu'l-'Ulūm*, ed. 'AZIMUDDIN AḤMAD, Leiden-London 1916 (*CHS Mem.* XXIV).
- NESBURN, Carsten, *Beschreibung von Arabien*, Kopenhagen 1772.
- 'Umāra al-Ḥakamī (Omarah), Naṣṣu'd-Dīn b. Abī 'l-Ḥasan, *Kiṭāb Tārīḫ al-Jaman* in KAY's *Yaman* (siehe al-Bahā').¹
- RATHJENS, Carl, *Rathjens-u. Wislmannsche Südarabien-Reise*, Bd. III (= Hamburgische Universität, Abhandlungen aus dem Gebiet der Auslandskunde, Bd. 40), Hamburg 1934.
- As-Subbki, Tāḡ ad-Dīn, *Tabaqāt al-Šāfi'īja al-Jubra*, Kairo, al-Maṭba'a al-Ḥusainīja, 1. Ausgabe, 1324 H.
- STROTHMANN, R., *Das Staatsrecht der Zaiditen*, Verlag K. J. Trübner, Straßburg 1912.
- *Kulds der Zaiditen*, Verlag K. J. Trübner, Straßburg 1912.
- *Islamische Konfessionskunde und das Sektenbuch des Aḥ'arī*, Sonderdruck aus dem „Islam“, Bd. 19, Heft 4.
- At-Ṭabarī, Abū 'Uṣayr Muḥ. b. 'Uṣayr, *Kiṭāb Aḫbār ar-Ruṣul wal-Mulūk*, ed. DE GOUJE, Leiden 1879—1901 (Serie 3, Bd. IV).
- Taimūr Pašcha, Aḥmad, *Nawā'ir al-Maḡalīb li-Ma'rifa al-Mulūk*, Kairo 1346 H., al-Maṭba'a as-Salafīja.
- VAN ARENDONK, C., *De Opkomst van het Zaiditische Inamāt in Jemen*, Leiden 1919.
- Al-Wāsi'ī, 'Abd al-Wāsi' b. Jaḥjā, *Tārīḫ al-Jaman*, Kairo 1346 H., al-Maṭba'a as-Salafīja.
- WÜSTENFELD, Ford., 1. *Genealogische Tabellen der arabischen Stämme und Familien*, Göttingen 1852. — 2. *Vergleichungstabellen der mohammedanischen und christlichen Zeitrechnung*, 2. Aufl. Leipzig 1926. — 3. *Jemen im 17. (17.) Jahrhundert*, Göttingen 1884.

Handschriften.

- Kiṭāb Anbā' as-Zamīm* fi *Aḫbār al-Jaman* von Juḥjā b. al-Ḥusain al-Jamālī, Berlin Ms. ar. 2° 1304 (Akwardt 9745), siehe S. 26 ff. der Einführung und vgl. BRUNCKMANN *Uebersicht der arabischen Literatur*, Bd. II, S. 403; SCHROTHMANN, *Literatur der Zaiditen*, im *Islam*, Bd. I, S. 394.

Literatur.

- ABŪ ḤADID, MUḤAMMAD FARID, *Salāḥ ad-Dīn al-Ajjābī wa-ʿAṣrah*, Kairo, Verlag der Ägyptischen Staatsbibliothek, 1927/1346 H.
- ABU'l-Farağ al-Iṣbahānī, 'Alī b. al-Ḥusain, *Kitāb Maqālāt al-Falāḥiyyīn*, Teheran 1303 H.
- AHLWARDT, W., *Vorzeichnis der arabischen Handschriften der Königl. Staatsbibliothek zu Berlin*, Bd. IX.
- AMIN, AHMAD, *Ḍuḥā'l-Islām*, Bd. II, Kairo 1935/1353 H.
- ANBALDI, Cesare, *Il Yemen*, Rom 1933.
- AL-Aṣ'arī, ABU'l-Ḥasan 'Alī b. Ismā'īl, *Maqālāt al-Islāmiyyīn* (Die dogmatischen Lehren der Anhänger des Islam), Bd. I, ed. HELLMUT RITTER, Konstantinopel 1930.
- AL-Baḥā' al-Ḡanadī, ABŪ 'Abd Allāh Jūsuf, *Aḥbār al-Qardmīya bil-Jaman* (Auszug aus dem *Kitāb as-Sulūk*), hsg. u. übers. v. KAY, London 1306 H./1892.
- AL-Bakrī, ABŪ 'Ubaid 'Abd Allāh b. 'Abd al-'Asis, *Kitāb Mu'jam ma' 'sta'-jam* (Das geographische Wörterbuch), Göttingen-Paris 1876.
- BROCKELMANN, Carl, *Geschichte der arabischen Literatur*, Weimar 1898—99.
- DOZY, R., *Supplément aux Dictionnaires Arabes* (DOZY: Supp. Dict. Ar.), Leiden 1881.
- E. I. = *Enzyklopädie des Islam* (deutsche Ausgabe).
- GLASER, Eduard, Seine Aufsätze über Arabien, sowie seine Karte (*Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt*, Bd. 32, 1886).
- AL-Ḥamdānī, I., *Kitāb Sifāt al-Gharat al-'Arab* (Geographie der arabischen Halbinsel) herausgegeben von David H. MÜLLER, Leiden 1891. — 2. *Kitāb al-Iḥḍ*, Auszug daraus u. d. T. *Die Burgen und Schlösser Südarabiens* von David H. MÜLLER, Wien 1879.
- Ḥaḡḡī Ḥalīfa (Ḥaḡī Khalīfa), *Kaṣf al-Zunūn*, ed. G. F. UGEL, Leipzig 1836—58.
- AL-Ḥazraḡī, 'Alī b. al-Ḥasan, *Kitāb al-'Uḡd al-wu'w'iyya fi Tārīḥ ad-Duḡla ar-rasūliyya*, ed. BASṢŪNĪ 'ASAL, Kairo, Verlag al-Hilāl, 1329—1332 H./1911—14.
- Ibn al-Aṣ'ir, 'Izzu'd-Dīn ABU'l-Ḥusain 'Alī, *Kitāb al-Kāmil fi'l-Tārīḥ*, ed. THOMAS, Leiden 1863—70, Bd. VII, VIII u. XI.
- Ibn Haḡḡal, ABU'l-Qāsim, *Kitāb al-Mawāḍi' wa'l-Mamālik*, ed. DE GOSSEN, *Bibliotheca geographorum arabicorum*, Leiden 1872.
- Ibn Ḥaldūn, 'Abd ar-Raḥmān b. Muḥammad, I. *Kitāb al-'Ibar...* Bd. 1284 H., Bd. IV. — 2. *Al-Muqaddima*, Kairo al-Maṭba'a al-Ḥairiyya (AL-ḤASAN) 1322 H.
- Ibn Ḥillikān, Šamsu'd-Dīn ABU'l-'Abbās Aḥmad, *Kitāb Waḡajāt al-A'yan...* Bd. 1299 H.
- Ibn Muḥannā, Aḥmad b. 'Alī b. al-Ḥusain, *Kitāb 'Umdat al-Falāḥ...*, Bombay 1318 H.
- Ibn Roṣṣāh, Aḥmad b. 'Alī, *Kitāb al-'A'ḍā' an-naḡsa*, ed. DE GOSSEN, *Bibl. geograph. arabic.* Bd. 7, Leiden 1891.
- Der Islam*, Zeitschr. für Geschichte und Kultur des islamischen Orients, Bd. I u. II, 1910—11; Bd. XI, 1921.

Inhalt.

Literatur	7
I. Einführung	10
II. Textausgabe	v
1. Inhaltsverzeichnis	v
2. Text	v
3. Indices	vv
a) Biographischer Namenindex	vv
b) Geographischer Namenindex	vv

Umschrift

f	ف
q	ق
k	ك
l	ل
m	م
n	ن
h	هـ
w, u, ū	و
j, i	ي

r	ر
z.	ز
s	س
š	ش
š	ص
č	ض
č	ط
š	ظ
ʿ	ع
š	غ

ʾ	أ
ā	إ
b	ب
t	ت
ṭ	ث
ḡ	ج
ḥ	ح
ḫ	خ
d	د
ḡ	ذ

Dem Geiste unseres großen Reformers, des Imam
Muḥammad 'Abduh, der für die Erneuerung und Einigung der
arabisch-islamischen Welt gelebt hat,

und dem verdienstvollen Manne, der sein Andenken
lebendig erhalten hat, 'Abdassalām aš-Šādīfī Pascha widme
ich dieses Buch in einer Zeit, da der Orient erwacht ist und
nach Erkenntnis seiner selbst strebt.

Als eine Vorstudie zu einer künftigen Geschichte
der Dynastie der Zaiditen-Imame, die über tausend Jahre lang
ununterbrochen allein nach dem islamischen Recht in Jemen
geherrscht hat, und noch herrscht, soll es mithelfen, einen bisher
wenig bekannten Zeitraum der islamischen Geschichte auf-
zuhellen.

JAḤJĀ B. AL-ḤUSAIN
B. AL-MU'AJJAD AL-JAMANĪ'S
„ANBĀ' AZ-ZAMAN FĪ AḤBĀR AL-JAMAN“

ANFÄNGE DES ZAIDITENTUMS IN JEMEN
TEXTKRITISCHE TEILAUFGABE MIT ÜBERSETZUNGSPROBE,
KOMMENTAR UND EINFÜHRUNG IN DIE HISTORISCHE
JEMENISCH-ZAIDITISCHE LITERATUR

VON

MOHAMED MADI

WALTER DE GRUYTER & CO.

VORMALS G. J. GOSCHEN'SCHE VERLAGSHANDLUNG — J. GUTTENTAG, VERLAGS-
BUCHHANDLUNG — GEORG REIMER — KARL J. TRÜBNER — VEIT & COMP.

BERLIN UND LEIPZIG

STUDIEN ZUR
GESCHICHTE UND KULTUR
DES ISLAMISCHEN ORIENTS

ZWANGLOSE BEIHEFTE
ZU DER ZEITSCHRIFT „DER ISLAM“

HERAUSGEGEBEN

VON

R. STROTHMANN

NEUNTES HEFT

WALTER DE GRUYTER & CO.

VORMALS G.J. GÖSCHEN'SCHE VERLAGSHANDLUNG -- J. GUTTENTAG, VERLAGS-
BUCHHANDLUNG -- GEORG REIDEL -- KARL J. TRÜBNER -- VEIT & COMP.

BERLIN UND LEIPZIG

مكتبة الثقافة الدينية

المركز الرئيس: شارع برسمية الظاهر

تلفون: ٩٣٦٢٧٧ / ٩٢٢٦٢٠